IVAN HRIBAR

MOJI SPOMINI

III.

KNJIŽNICA DOMŽALE
Ljubljanska 68, 1230 Domžale
3

Domžale
ol 929
HRIBAR I.
Moji /3
929 Hribar I.
0080000301
COBISS
KNJIŽNICA DOMŽALE

929

717 III

ZVEZA SINDIKATOV JUGOSLAVIJE
KNJIŽNICA
DOMŽALE

NE IZPOSOJAMO NA DOM !

301

00/301

IVAN HRIBAR

MOJI SPOMINI

III. DEL

OD 1929 DALJE

IVAN HRIBAR

MOJI SPOMINI

III. DEL

OD 1929 DALJE

LJUBLJANA 1932

TISK J. BLASNIKA NASL. UNIVERZITETNA TISKARNA IN LITOGRAFIJA
D. D. V LJUBLJANI. — ODGOVOREN L. MIKUŠ

Predgovor.

Od tedaj, ko sta izšla I. in II. zvezek „Mojih spominov“, pojavili sta se na našem slovstvenem trgu „Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem“ od Frana Erjavca in III. zvezek „Iz mojih spominov“ izpod peresa Frana Šukljeta.

Prva, z veliko marljivostjo sestavljena knjiga, obsega semtertje trditve, ki kličejo po popolnitvi, ker bi brez tega zasenčena bila zgodovinska resnica. Pa tudi navedbe, katere je treba dejati na kritično rešeto, da se v našo kulturno in politično zgodovino ne vtihotapijo netočnosti in napačne premise, ki seveda vodijo tudi k pogrešnim sklepom.

Druga — Fran Šukljetova — knjiga pa je, kar pri tem pisatelju pač drugače ni mogoče, po večini polemičen spis, ki seveda, kar bi si bilo tudi težko drugače misliti, ni mogel ostati brez napada name. Poleg tega se ta pisatelj — menda v skrbeh, da njegova luč ne bi svetila pod mernikom — spušča v trditve, ki v interesu neskaljene resnice ne smejo ostati brez odgovora.

V navedenih smereh daje resnico ta knjiga.

Razen tega popolnjujem v njej svoje spomine od začetka leta 1929., ko sem bil izdal prva dva zvezka, do danes. Seveda kolikor se mi je z ozirom na sodobnost potrebno zdelo o stvareh, ki so bile splošnosti več ali manj prikrite.

Na koncu pa dodajam tudi še razpravo, ki sem jo bil spisal tiste dni leta 1929., ko se je bil v „Slovenskem Narodu“ vnel srdit boj zaradi el-kanja. V spomine ta razprava pravzaprav ne spada. Vendar je v neki zvezi z njimi zaradi neznansko poučnega

upravnega ovinkarstva, ki ga je tihotapsko za mojim hrbtom izvršil prosvetni oddelek pokrajinskega namestništva. Upam, da za spoštovano čitateljstvo ne bo brez zanimanja, zlasti ker najde v njej nove vidike, ki marsikaj kažejo v drugačni luči, kakor dosedanje učenje.

Laskavi sprejem, ki sta ga bila deležna prva dva zvezka „Mojih spominov“ upam, da tudi tretjemu ne izostane.

Vsem čitateljem in čitateljicam moj rodoljubni pozdrav!

V Ljubljani, dne 1. maja 1932.

Ivan Hribar.

Resnici prohod!

Frana Erjavca „Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem“ je obsežno, z velikim trudom in izredno marljivostjo spisano delo, ki bo vsakemu slovenskemu zgodovinarju dragoceno pomagalo. Pisatelj si je prizadeval biti nepristransk. Deloma se mu je to posrečilo. Da ne popolnoma, pripisati je pač temu, da se je pred vsem oslanjal na pisane vire, ki so služili gibanju, katero je označeno v naslovu knjige. Vse te vire je, kakor se vidi, natančno pregledal in si delal zapiske iz njih. Storil je le troje napak: 1. da drugih virov ni proučeval ravno tako marljivo; 2. če in kadar jih je, da jim ni pripisoval iste ali vsaj — po kritičnem izluščenju jedra — podobne zanesljivosti; 3. da je sodbo, ki si jo je napravil po dozdevnostih, vzel včasih za dokazano dejstvo.

Fran Erjavec.

Naj se mi torej ne zameri, če ob vsem priznanju za njegov obsežni trud in njegovo dobro voljo, zgodovinski resnici na ljubo popravim nekatere navedbe, ki so v stanu čitatelja in raziskovalca zapeljati k napačnim sklepom.

Na strani 69. svoje knjige, govoreč o škofa dr. Antona Jegliča nameri za osnovanje katoliške gimnazije in konvikta, piše, da „je škofu grozila nevarnost, da mu ljubljanski občinski svet celo odreče stavbno dovoljenje v Ljub-

ljani". Resnici na ljubo in sklicujoč se na pričevanje škofa samega, ki na srečo še živi, ugotavljam nasproti tej trditvi, da ga nisem nikdar ni trenotek puščal v dvomu, da imam v občinskem svetu zanesljivo večino za podelitev stavbnega dovoljenja za njegove, na škofijskih njivah v Kravji dolini nameravane zavode. Ko bi bil gospod knezoškof to upošteval, bilo bi se po vsej verjetnosti kasneje marsikaj drugače zgodilo, kakor se je, kajti tisti, ki so proti zgradbi v mestu samem rohneli, bili bi izprevideli, da je njihova „vsegamogočnost" vendarle omejena. Tako so pa bili v veri vanjo potrjeni in jim je jel le še bolj rasti greben.

Na strani 186. in 217. govori gospod Erjavec o „raznih aferah iz magistratnega gospodarstva," ki so prihajale na dan in pa „o objavljenju poraznega poročila o izvršeni reviziji liberalnega gospodarstva na mestnem magistratu." Na straneh 481.—483. I. zvezka „Mojih spominov" govorim o tem iz gole politične nagajivosti od Ivana Štefeta in Ivana Kregarja za lase privlečenih obdolžitvah in o onem ad usum delphini kot obtožnica sestavljenem poročilu, katero je pa ob strokovni proučitvi bilo prav za prav slavospev na mestno gospodarstvo. Zares, ko bi se povsod in vedno tako točno, vestno in neoporečno gospodarilo, ko se je tisto dobo na mestnem magistratu ljubljanskem, lahko bi se izbrisale iz kazenskega zakonika vse določbe, ki se tičejo nezvestobe in kaznjive lahkomiselnosti!

Ne morem pa gospodu Erjavcu prihraniti očitka, da je kot zgodovinopisec vendarle stal pod sugestijo one politike, ki jo je bil upeljal dr. Šušteršič. Saj bi ga drugače bila izjava „Slovenčevega" uredništva samega, s katero je v tej, s tolikim tamtamom uvedeni aferi nastopil svoj umik, da se namreč nepoštenja ni hotelo nikomur očitati, morala proučiti, kako stvar v resnici stoji. Pa tudi obmolknitev tega lista na energično in z blestečim sarkazmom pisano dr. Tavčarjevo zavrnitev „poraznega poročila", bi ga bila

morala odvrniti od izkoriščanja te iz gole nagajivosti skovane izmislice obeh političnih Ajaksov Vseslovenske ljudske stranke. Še bolj pa seveda dejstvo, da je „Slovenec" sam menda ob spoznanju, kako se je bil zaletel, nehal priobčevati ono „porazno poročilo".

Upam, da bodo spoštovani čitatelji te moje pripomnje umeli, kakor treba. One naj bodo le v podkrepljenje čiste zgodovinske resnice. Nikakor pa nisem imel namena kakorkoli kratiti zasluge, ki si jih je s tem svojim slovstvenim delom Fran Erjavec pridobil. Saj je lajšal delo našim bodočim kulturnim in političnim zgodovinarjem, ki bodo — neobremenjeni po sodobnih uplivih — iskali prave, neskaljene resnice in jo vedeli izluščiti tudi iz njegovih, na tendenčnih virih slonečih navedb.

Meni samemu pa, ki sem stal v sredi dogodkov, se kar ne more mimo dveh njegovih ugotovitev.

Na strani 173. pripoveduje:

„Isti dan — dne 8. januarja 1909. leta — je prišla v razgovor tudi aneksija, ki jo je dr. Krek v sijajnem govoru pozdravil, zahteval priklopitev Bosne k Hrvaški in ustanovitev jugoslovanske države pod habsburškim žezlom."

Posebne važnosti so razprto tiskane besede dr. Krekove zahteve. One dokazujejo — kar je sicer bilo splošno znano — da je Vseslovenska ljudska stranka zazirala od prirodno edino pravilnega zedinjenja južnih Slovanov v lastni neodvisni državi. Še več: da je želela poleg Slovencev in Hrvatov spraviti pod okrilje črnožoltega dvoglavnega orla tudi še Srbe ter jih na ta način pripraviti ob lastno, po dolgotrajnih junaških borbah izvojevano si državo. Ona se je torej ogrevala za tisto avstrijanstvo, ki je bilo antiteza slovanstvu; za Habsburgovce — ki so se smatrali za pokrovitelje katoličanstva in katerih poglavar je iz tega naslova imel pri papeških volitvah celo pravico veta — proti slovanskim vladarjem pravoslavne vere.

Z miselnega gledišča je v tem oziru jako poučno ono, na strani 47. III. knjige „Iz mojih spominov" po Škuljetu priobčeno, njemu dne 12. junija 1903. leta pisano pismo dr. Janeza Ev. Kreka, katero ima med ostalim tudi tale odstavek: „Da Vam pa ne prikrijem ničesar, naj navedem še nekaj smeri, ki se jih mora držati „Slovenec" in o katerih smo si z Lampetom in drugovi edini. Avstrijski brez pomisleka, ker je katoliška Avstrija ne samo nam Slovencem, ne, celi Evropi potrebna — moramo težiti, da napojimo naše izobraženstvo, pričenši pri mladini, s kulturnim duhom katoliških Slovanov. Kulturne zveze moramo gojiti s Čehi, zlasti pa s Poljaki."

To je pač nad vse jasno. Vseslovenska ljudska stranka se ne le ni trgala za zvezo s pravoslavnimi Slovani, nego se je je celo branila. To je zlasti podčrtano z dr. Krekovimi besedami: „zlasti pa s Poljaki". Saj je splošno znano, da so Poljaki ravno iz nasprotstva do pravoslavne Rusije vedno in povsod prav demonstrativno naglašali svoje katoličanstvo.

Po tem takem postane umevno, zakaj dr. Janez Ev. Krek, dasi se je — kakor pripovedujem na 233. strani I. dela knjige „Moji spomini" — udeležil prve seje zastopnikov vseh slovanskih klubov državnega zbora na Dunaju, ni prišel k nobeni kasnejši seji več. Prva seja je namreč pokazala, da je večina za velikopotezno slovansko politiko, ki mora iskati zaslombe — ne da so jej avstrijske državne meje v zapreko — pri najmočnejši slovanski državi. Zato ves odpor proti smeli dr. Kramářovi politiki novoslovanstva, kateremu so podlegli vsi, ki so bili slepo zaverovani v avstrijsko in z njo zvezano nemško vojno silo, ali so pa nanje katoliške verske vezi vplivale tako jako, da so imeli premalo moči, izmotati se iz miselnostnih zanjk, ki so se jih tako trdno oprijemale.

Izmed vseh se je dr. Janez Krek menda prvi otresel privzgojene mu miselnosti. Bistrega uma, kakor je bil, je že prve mesece svetovne vojne spoznal, da je njegova vera v Avstrijo kot zaščitnico — ali tudi le skromno pokroviteljico Slovenstva in Hrvatstva — prazna pena. Poleg tega je opažal, da njena in njene nemške zaveznice vojna moč — kljub vsem nasprotnim zagotovilom — nevarno pojema. Vse to, pred vsem pa njegovi stiki z vedno odločno protiavstrijsko navdahnjenimi češkimi državnimi poslanci in njihova neomajna vera v propast Avstrije, napravili so končno iz njega pravega, brezkompromisnega Jugoslovana. Tudi za ceno, da pridejo Slovenci pod pravoslavnega vladarja. To je treba prav posebno podčrtati, ako se premisli, kako težko je bilo nekaterim samo ob misli na takšno morebitnost. Da je to res, daje zadostno poučilo že samo tozadevni, svoje dni priobčeni odlomek iz dnevnika knezoškofa dr. Antona Jegliča.

Na str. 186. svoje knjige piše gosp. Erjavec:

„Dr. Šušteršič je že prvi dan zasedanja — namreč: v jeseni 1910. leta — vložil interpelacijo zaradi Hribarjeve nepotrditve in v svojem govoru poudaril principijelno stališče stranke do občinske avtonomije. Izjavil je, da je ponovno interveniral za Hribarjevo potrditev, toda dogodki v liberalni stranki sami so predrugačili vse."

Fran Erjavec je dr. Ivana Šušteršiča dobro poznal. Kakor je iz ene ali druge nanj nanašajoče se pripomnje v njegovi knjigi vidno, znal ga je tudi kot politika pravilno vrednotiti. Ne morem torej verjeti, da bi bil dr. Šušteršičevo interpelacijo smatral za iskreno in ne samo za taktičen politični manever. Po mojem mnenju je tedaj ta odstavek zapisal le zato, da podpre tendenco knjige in postavi Vseslovensko ljudsko stranko v kar se dá ugodno luč. Zato bi se mi, glede na to, kar sem o dr. Šušteršiču v zvezi s stranko, kateri je načeloval, povedal že v I. in II. knjigi svojih „Spomi-

nov in kar povem tudi v III., ne bilo treba še posebej pečati s tem odstavkom, ko bi v zadnjem stavku ne vseboval nekega zelo značilnega priznanja. Da bi bil dr. Šušteršič, ki je po priznanju Potiorekovem pri njem posredoval, naj prepreči potrditev moje zopetne izvolitve za župana, „ponovno interveniral za mojo potrditev", je pač iz trte zvita neresnica. Misliti pa dajo njegove besede: „toda dogodki v liberalni stranki sami so predrugačili vse". S tem priznanjem je dr. Šušteršič nehote pokazal špranjo, skozi katero se dokaj razločno vidi v zakulisje. Spoštovani čitatelji, ki pazljivo prečitajo 464 stran I. knjige „Mojih spominov", našli bodo sami vzročno zvezo k tem dr. Šušteršičevim besedam. Najde jo lahko pa tudi gospod Fran Erjavec. Tako celo, da mu ti „dogodki" z osebami, ki so pri njih sodelovale, lahko prav plastično stopijo pred oči.

Moja politična veroizpoved.

Sam ne vem kako, ali to vem, da mi je spoznanje o nenaravnem in nevzdržnem položaju, v katerem je naš narod živel, začelo prihajati že v zgodnji mladosti. V mengiški šoli sem pač ves pouk sprejemal z radoznalostjo, ki mi je bila menda prirojena. Tudi pouk v nemščini. Smatral sem pač po svoji otroški pameti, da to mora vse tako biti.

Ko sem po svojem prihodu v Ljubljano videl, kako nas hočejo kar vtopiti v nemščini, jelo mi je pa polagoma prihajati spoznanje. Zlasti, ko sem videl, kako učitelji dajo prednost gospodskim, često mnogo manj nadarjenim učencem, pred nami s kmetov. Samo zato, ker so prišli že z znanjem nemščine v šolo. In jel se je v meni porajati odpor. Zakaj naj bi zaradi tega bili boljši!

Ta odpor se je izražal najbolj v tem, da sem se najbolj veselil onih ur, ko so nam prizanašali z nemščino. Besede, ki nam jih je govoril katehet, in pa razlage učiteljeve ob slovenskih urah vsrkaval sem z naslado. Prvo, kar se mi je pristudilo, bila je nem-

ška molitev pred začetkom in ob koncu ure. Potem mi je vzbujalo jezo, kadar je učitelj pri slovenščini kak stavek ponovil po nemško, češ da ga bodo „zastopili" tudi tisti, ki slovenski ne znajo. Kar v glavo mi ni šlo, da bi mogel kdo biti med nami, ki slovenski ne zna. Zlasti, ker sem vedel, da so vsi gospodski součenci z nami čisto dobro slovensko govorili.

V četrtem razredu osnovnih šol je že v meni vse kar drhtelo za slovenščino. Deloma je bilo to posledica vedno bolj in bolj porajajočega se spoznanja, deloma pobuda, ki sem jo semtertje slučajno vjel. Tako sem na priliko imel neznansko spoštovanje do obilne prikazni rdečeličnega kanonika Savaschnigga, ki je hodil nadzorovat pouk. A ko je nekoč neki repetent po njegovem odhodu vrgel med nas pripomnjo, da je nemškutar, bilo je takoj po tem spoštovanju. Beseda „nemškutar" pomenila mi je izdajstvo, zato se mi je jel gnjusiti. Dasi je bil duhovnik, katere mi je materin pouk slikal vse za svete može. Odpor proti njemu je postal tak, da ga, ko sem ga slučajno srečaval, nisem pozdravljal več. Umevno je, da me je, to glede na ucepljeni materinski pouk stalo dokaj premagovanja.

Na gimnazijo sem vstopil že kot kljubovalen Slovenec. Zaveden v pravem pomenu besede postal sem v drugi šoli. Storile so to iskrice, ki so se utrinjale semtertje iz predavanj profesorja dr. Karla Melzerja. Veliko jih sicer ni bilo, a kar jih je bilo, so užigale. Naenkrat sem se zavedel sramotnega zapostavljanja našega jezika in robskega položaja našega naroda. Krožki, ki so nastajali med dijaki in so družili enakomisleče, bili so že z večine v znamenju tega splošno prodirajočega spoznanja. Oni, ki smo čutneje stali višje, storili smo vse, da se to spoznanje, kolikor le da, poglobi.

In čudno: kakor mi je skrb očeta in matere, ko sem videl, kako se siromaka trudita za nas otroke, budila željo, da kmalu odrastem in jima pomagam, tako in morebiti še bolj sem čutil dolžnost, da se, kakor hitro mi bo to mogoče, postavim v službo na-

roda. Srčnejše želje nisem imel, ko stopiti v boj za njegove pravice.

Značilno in poučno je, da je ravno ljubezen do materinega jezika, ki je naravna posledica ljubezni do matere, bila ona gonilna sila, ki me je gnala k takemu duševnemu razpoloženju. Če se ta okoliščina prav premisli, postati mora vsakomur jasno, da je ravno ta movens bil izhodišče za ves idealizem, ki je preveval rodoljubna srca one dobe, ko nam je pod pokroviteljstvom državne uprave stoječi živelj krojil pravico. Ljubezen do jezika budila je ljubezen do naroda, to je ljubezen do one velike rodbine, ki so jej duševna vez bili isti izražaji medsebojnega sporazumevanja. Takšno sporazumevanje mora naravno v vsej tej jezikovni rodbini privesti do soglasnosti misli in čutil; le-to pa do stremljenja k istemu smotru. Prav tako, ko v ožji rodbini.

Jasno je tedaj, da so na čisto napačni poti tisti politiki, ki pravijo, da „ jezikovno vprašanje nikakor ni identično z narodnim“ in se znašajo nad onimi svojimi tekmeci, „ki jim je jezik vse in so na želodec pozabili.“ Pač je res, da ima tudi želodec svoj način izražanja; kadar je lačen, namreč kruli. To pa je pri vseh ljudeh širom zemeljske oble enako. Ali imajo pa zato res vsi ljudje že v vsem enake težnje in potrebe? Jaz pravim, da ne in sem trdno prepričan, da mi bo v tem pritrdilo ne le vse razsodno razumništvo, temveč tudi vsakdo, ki ga je narava obdarila z zdravo pametjo in se je znal izogniti njenemu zasenčenju po zgrešenih predpostavah in krivih naukih. Želodčarjem gre sibaritstvo: habeant sibi! Jaz se opiram in sem se opiral na jezikovno gonilno silo, ki ustvarja iz rodbin narode in med njimi sorodstva.

Spoznanje takih sorodstev prišlo mi je najpreje ob že omenjenih zgodovinskih predavanjih profesorja Karla Melzerja, zlasti pa ob njegovih, rodoljubnega ognja polnih ganotjih, kadar smo ga — mladi paglavci — pripravili do tega, da nam je med zgodovinsko uro govoril o Vodniku in Pre-

šernu ter nam s tem podžigal v srcih narodno zavest. Njegove besede so vplivale na nas ko indukcija električnega toka. Kasneje mi je pobuda profesorja Adolfa Weichselmanna odprla pogled v obljubljeno deželo Slovanstva. Srečen sem, da morem po posebni prijaznosti ravnatelja klasične gimnazije ljubljanske, gospoda dr. Janka Lokarja, tema dvema možema s priobčitvijo njunih slik postaviti v tej knjigi skromen spomenik.

Prof. Karl Melzer.

Ves šolski pouk je bil usmerjen v to, da nam predoči slavo in moč nemškega naroda. Že iz dobe rimskega imperija, pa vse do naših dni. Ta pouk je imel ustvarjati renegate ali — če to ne — vsaj narodno mlačne Slovence. Ljudi, katerim naj tuji sijaj tem živeje prikliče pred oči žalostno sliko domačega siromaštva in tako že v kali zamori vsako samozavest. Imeli smo zapustiti šole s prepričanjem, da sami zase ničesar ne zmoremo in da nekaj pomenimo le ob kar najtesnejšem naslonu na državo, v kateri so imeli prvo in odločilno besedo našemu rodu sovražni življi.

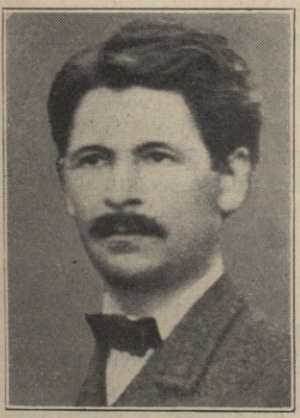

Prof. Adolf Weichselmann.

Za tiste, ki so se zadovoljevali z obzorjem,

ZSJ – Javna knjižnica

katero jim je stopalo pred oči s stolpa svetoštefanske cerkve na Dunaju, res ni bilo nič zapeljivega in vzpodbudljivega navduševati se za naše beraštvo. Upadel jim je pogum, ki ga more imeti le človek, ki se zaveda svojega ponosa. In kje in na kaj naj ima ponos berač? On je vesel, da ga puste živeti. Če tudi le ob pičli in slabi hrani za trdno delo. In še to takisto, da mora pri vsakem grižljaju čutiti, da mu izkazujejo milost.

Na srečo je meni pogled že v zgodnji mladosti zdrknil daleč venkaj čez meje slovenske domovine, in kmalu nato tudi čez meje države. K slovanskim bratom! In zaznal sem, kako smo si jezikovno blizu, kar mi je dalo gotovost, da izviramo vsi iz ene velike, skoro četrt sveta zaseljujoče rodbine. Jezikovno sorodstvo mora pa naravno imeti izvor v krvnem sorodstvu. In zgodaj so se mi odprle oči, koliko to za nas uboge, tlačene, celo v ožji domovini zapostavljene in od priseljencev zaničevane Slovence pomeni. Sami — tako sem si večkrat ob tihem premišljevanju dejal — pač ne pomenimo mnogo. A če se naslonimo na svoje brate, moremo postati moč, pred katero bodo celo mogotci imeli spoštovanje.

Na ta način miselno podgotovljen stopil sem leta 1876. na slovenska tla, poln želje po delu za blagor svojcev in naroda. Vse je tedaj kar kipelo v meni. Vsaka krivica, ki jo je nad slovenskim narodom zakrivil avstrijski upravni sistem, me je bolestno zadela. Cinizem, s kakršnim so sprejemali na uradnih mestih proteste proti krivičnemu ravnanju, vzbujalo mi je besno sovraštvo do sistemskih biričev. To tem bolj, ker sem vedel, da imamo poleg prirodnega, za vse ljudi enakega, tudi ustavno pravo na svoji strani. In kar doumevati nisem mogel, kako da poslanci našega naroda ob takem stanju stvari v zakonodajnih zborih nastopajo tako boječe. Prav ko berači, kadar prihajajo s klobukom v roki in s tresočim glasom prosit miloščine!

To me je — ker se mi je kmalu ponudila prilika za javno delo — nagnilo na stran onih, ki so bili za radikalno taktiko. Dejal sem si, da — kakor v zasebnem življenju — tako tudi pri javnem delu, le odločnost in pogum moreta roditi uspehe. Pač si nisem prav nič prikrival, da je pot, ki jo nastopam, trnjeva in da se bo marsikako želo zapičilo v moja stopala. Toda to me ni motilo. Saj sem vedel, da bodo uspehi po takem naporu tem zadovoljivejši. In o uspehih nisem ni enkrat podvomil. Imel sem trdno vero, da krepka volja vse premaga. Pa tudi trdno prepričanje, da taka volja, dosledno zastopana in s krepko neustopnostjo podprta, končno tudi pri najtrdovratnejšem protivniku mora vzbuditi spoštovanje. Tem bolj na popriščih, kjer se križajo kopja za uveljavljanje ustavno zajamčenih pravic.

Seveda me je podžigala pri tem ona mladostna sila, ki se krepko zanaša na svojo moč in odklanja vse dvome in bojazljivostna trzanja. Saj mevžarstvo ni še nikdar vedlo k zmagam. Dejal sem si torej, da je odkrit in odločen boj za narodove pravice, pa naj bi končal tudi s porazom, še vedno častnejši, ko klečeplazenje okoli oholih oblastnikov. Saj znajo le-ti tako dejanje često izpremeniti v nečasten način rešitve, ki zadovolji prosilca, ne da bi oni, za kogar je prosil, za to le izvedel, nikari že od tega kaj imel.

Največ in najkrepkejšega poguma pa mi je dajal ponos, da sem član velike slovanske rodbine. Ne rečem, da bi me tudi kedaj ne bil oslepljeval tuji sijaj. Že bogati in sijajni Dunaj je napravil name mogočen vtis. A le dokler se nisem spomnil velikega — kakor sem si dejal — neizmernega in nepremagljivega Slovanstva. Ta spomin pa mi je vselej pričaral pred oči svetal grad v oblake. Da namreč Slovani — če se krepko dela lotimo in se v tem složimo — avstrijsko državo lahko izpremenimo v slovansko.

Zato pa, kakor to izpričuje vse moje javno delo, nisem zamudil nobene prilike, da povzdignem glas za pravice slovenskega

jezika. Krepko in dosledno sem se oglašal v tem smislu. Začel sem pa to svoje delo takoj po vstopu v občinski svet ljubljanski, nadaljeval sem je po izvolitvi v deželni zbor in končal še le, ko sem stopil v politično zatišje. Bil sem v tem boju neomahljiv. Pač je skušala elastika mojo gorečnost zavreti, ko sem v občinskem svetu predlagal resolucijo, naj se vlado pozove, da jezikovni pouk na realki preuredi tako, da bodo Nemci ravno tako primorani učiti se slovenščine, kakor so primorani Slovenci, da se uče nemščine. Vsa ploha takozvanih „dvornosvetniških" dokazovanj, da je taka zahteva neumestna in protizakonita, me ni omajala. Pred očmi mi je bilo namreč sramotno dejstvo, da dotedanje stanje pomeni neznansko žaljenje slovenskega naroda. Poleg tega pa, da je v svojih posledicah skrajno nemoralno. Saj sem vedel, da temeljem protekcijskega sistema, ki je v tem oziru vladal, večina onih gospodskih učencev, katerim je bilo dovoljeno, da se hodijo med slovenskimi urami izprehajat — dasi brez znanja, ali pa s prisleparjenimi spričevali o znanju slovenščine — zavzame kedaj najboljše službe v deželi. Moj predlog je bil sprejet in od takrat se boj, ki je do tedaj veljal le razširjenju slovenskega pouka na gimnazijah, tudi za poslovenjenje realk ni polegel več.

O nepopustljivem boju za samoslovenske ulične napise v Ljubljani in o nepretrganem, smotrenem delu za slovensko vseučilišče, govorim na drugem mestu te knjige. Obe ti akciji pomenita boj za veljavo slovenskega jezika. Obe sta bili tudi izraz mojega narodnega radikalizma. Pa ne samo to. Tudi izraz trdnega prepričanja, da le ugodna rešitev jezikovnega vprašanja more slovenskemu narodu prinesti tudi ugodnejše prilike. Jaz namreč nisem nikdar „misli, da bo jezikovno vprašanje rešilo slovenski narod pretečega mu pogina," smatral „za popolnoma napačno". Čisto narobe: prepričan sem bil, da je ravno ta misel edino prava.

Saj so ljudje, ki „vedo, da gre želodcu prednost pred jezikom, da se dobro situiran narod nikoli ne more iznaroditi, dočim se beraški narod v svoji bedi nikoli ne more vzdržati.“ Jaz med temi ljudmi nisem bil in Bogu dajem hvale, da me je dobrotno obvaroval take nesrečne družbe.

Ena odvratnejših prikazni našega javnega življenja je bil nedvomno Karl Deschmann. Sin našega naroda in v svoji mladosti celo slovenski pesnik, zložil je zelo srečno in dovtipno satiro na slovenske renegate, ki se izprevržejo v zaničevalce materinega jezika. V zrelejših letih pa se je mož izpreobrnil k načelom, ki jih izraža gori pod navedenimi značkami priobčena, vsekakor silno značilna politična izpoved. Postal je zaradi gmotnih koristi — tedaj iz želodčnega ugodja — „praktičen Kranjec“. Samo po njegovi že izhojeni poti je bilo treba kreniti, pa bi bili pripeljali prebivalce kranjske dežele v ugodnejše gospodarske prilike. Gotovo je namreč, da bi ob takratnih razmerah odločba, ki bi bila slovenski jezik potisnila v ozadje, bila našla obilno gmotno nadomestilo. Seveda le za nekatere. Za tiste namreč, ki so bili po Deschmanovsko usmerjeni. Narod sam kot celota bi bil od tega imel bore malo.

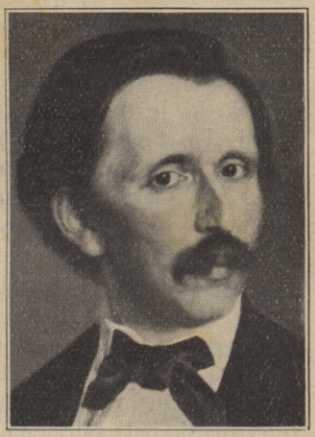

Karl Deschmann.

Toda: ali se sploh more skupino ljudi, ki dajo želodcu prednost pred jezikom, smatrati za narod? Po mojem bi bila to le družba sibaritov, ki bi bila čisto nesposobna vstvariti človeštvu kakršnihkoli dobrin. Avstrijska

uprava je bila pregrešno iznajdljiva, kadar je šlo za pobijanje narodnostnega načela. Pa še le-ta ni prišla na misel, da pri določanju narodnosti izloči jezik.

Bilo bi odveč dokazovati, da je vendar jezik glavni, ako ne edini kriterij narodnosti. Saj je to jasno, ko beli dan. Kdor je torej hotel svojemu narodu idealno in smotreno služiti, moral se je zavedati, da je njegova dolžnost bdeti nad pravicami njegovega jezika. S temi pravicami so bile namreč kar najtesneje in neločljivo spojene tudi pravice naroda. „Na svoji zemlji svoj gospod," tako je to nad vse pregnantno izrazil pesnik, ki je naš jezik imel tako v oblasti, ko nihče drugi. To temeljno zapoved narodne suverenosti more dati le neutesnjena in v vse panoge javnega življenja segajoča raba narodovega jezika.

Kar se mene tiče, zavedal sem se tega prav dobro. In ta zavest je odločala vse moje javno delovanje. Pa zakaj? Zato, ker sem s tem svoj narod iz žalostnega gmotnega položaja želel pripeljati k blaginji; zato, ker sem mu mesto nezdravega položaja v vlažni senci, želel preskrbeti boljšega prostora na vse oživljajočih solnčnih žarkih. Skratka: ničesar nisem iskreneje želel, ko da Slovenci postanemo „dobro situiran narod".

Saj se bo našel kdo, ki bo ob teh mojih besedah nehote prišel do sklepa, da bi po tem takem bilo morebiti vendar bolje misliti na želodec, ko na jezik. Bil bi to napačen sklep. Sami polni želodci še ne ustvarjajo narodne blaginje, ki je — kakor znano — podlaga njegovi veljavi. Tu je treba onih idealnih dobrin, katerim je podlaga nikdar ne usihajoči vrelec jezika. Zato je šel moj boj za popolno ravnopravnost našega jezika v vsej javni upravi in za ono dominantno njegovo pozicijo v naši domovini, kakršno nam je ustava zagotavljala, kakršno sem videl, da uživa

nemški, laški in poljski jezik, in za kakršno so se tako junaško in neustrašljivo — pa tudi brez gnjilih kompromisov — borili naši slovanski bratje Čehi. Tej moji usmerjenosti je pripisati poleg ostalega na primer, da sem se z vso silo in energijo vrgel v boj za slovensko vseučilišče, to najvišjo etapo na zmagoslavnem pohodu naše žive besede. — Značilno pa je, da so ljudje želodčne usmerjenosti dosledno odklanjali slovensko vseučilišče. In to še celo v dobi, ko so brez najmanjšega napora z njihove strani nastale srečne okolnosti, ki so nam ta najvišji kulturni zavod takorekoč same po sebi omogočale.

Boj za „jezik" je pa — in to prav posebno naglašam — obenem tudi boj za gmotno blaginjo narodovo. Boj za jezik je mogel to blaginjo gotovejše in popolnejše zagotoviti, ko morebitni boj za „želodec". Poslednji bi bil, kakor sem že naglašal, mogel posameznikom roditi uspehe in donesti koristi. Narod kot celota pa bi bil ostal v svojem dotedanjem helotstvu. Nad njim bi bili slej ko prej gospodovali tujci, katerim so vse boljše postojanke v javni upravi in pri zasebnih podjetjih tako dolgo bile zagotovljene, dokler so mogli izhajati brez znanja našega jezika. Saj se je to neznanje včasih smatralo celo za silno dobro priporočilo, ker so take subjekte v odločujočih krogih vsled tega smatrali, da bodo nad vse pripravno orodje za potujčevanje. Razen nekaternikov, ki bi bili nagrajeni za svojo krotkost in uslužnost, ne bi bil torej boj za „želodec" prinesel narodu nič drugega, ko da bi bili — ko v zasmeh — naši ljudje v lastni domovini zasedali položaje nižje vrste, dočim bi vse važnejše dobivali sovražni nam tujci. In še kakšni! Pri deželni vladi v Ljubljani je eden teh eksemplarjev v uradu proglasil slovenski jezik za „Sausprache" (svinjski jezik). Pa mu to v njegovi karijeri ni prav nič škodovalo! Nasprotno: dosegel je kasneje celo položaj, ki je daleč prekašal njegove umstvene sposobnosti in upravne zmožnosti.

Ne bo odveč, ako ob tej priliki pripomnim, da je mene baš ta slučaj kar pobesnel. Spravil sem ga na razgovor v deželnem zboru in iskal sem potem večkrat prav nalašč prilike, da pridem s tem sramotilcem slovenskega jezika v dotiko. Prav užival sem namreč, ko se je v pogovoru z menoj moral posluževati pristujene mu slovenščine.

Meni je torej bilo jasno, da v svoji domovini zavzamemo položaj, ki nam gre, še le takrat, ko v njej zagospoduje naša govorica vsepovsod. Tega so se zavedali tudi vsi oni, ki so mi v boju sledili in so mi bili krepki pomočniki. V težkih prilikah smo se borili. Marsikako prasko smo izgubili. Zlasti, ker so nam „želodčarji" našo borbo često obteževali. Vendar je naša odločnost v boju za jezikovne pravice rodila razveseljive uspehe, ki celo v verolomni Avstriji niso bili brez nade na popolno končno zmago.

Sedaj, ko nam jo je dobrotna usoda naklonila in ko vidimo, kaj pomeni neomejena in gospodovalna raba našega jezika, morem le zadovoljno obračati svoje oči v preteklost. Saj vidim, da ni bila napačna pot, ki sem si jo bil že pred leti odbral. Kako se godi narodu, ki pride ob jezikovne pravice, pa nam nad vse žalostno kažejo razmere, v katerih morajo ubogi naši bratje živeti v sosedni nam Italiji in v jetični Avstriji.

V mojo ugotovitev, da sem se vedno ravnal po določeni si radikalno narodni smeri, utegnil bi kdo dvomiti: češ, saj si se vendar v deželnem zboru vezal z Nemci! Zlasti bi si mogel privoščiti tak očitek kak čitatelj nekih „Spominov", v katerih ta zveza straši po vseh kotih. In tako prihajam k poglavju:

Koalicija narodnonapredne stranke z Nemci.

Da je prišlo z nemško stranko deželnega zbora kranjskega do dogovorov, iskati je vzroka v žalostnih razmerah v slovenskem narodnem taboru. Saj

je ondi mesto složnega dela za najvišje narodne dobrine vladal medsebojni boj, ki se je včasih bil za — kozlovo brado. Slovenskim strankam — in tu ne izvzemam tudi one, kateri sem pripadal sam — ta boj ni bil na čast. Dokazoval je le preveč našo omejenost. Ta boj je izzvala in vzdrževala namreč avstrijska vlada, ki je prav spretno znala netiti plamen strankarske zavisti po ljudeh, katere si je na ta ali oni način znala pridobiti med nami samimi.

Vsesplošno znana resnica je, da samo one vojske zmagujejo, katere vse do zadnjega moža — od najvišjega poveljnika do najneznatnejšega redova — navdaja ista volja in jim vliva pogum. Zato sovražnik kaj rad na spreten način zanaša nezadovoljnost in nesoglasje v nasprotnikove vrste. Zlasti priljubljeno sredstvo je vzbujanje nesoglasja med poveljujočimi osebami. Kakor hitro se med le-temi prikažejo nasprotna naziranja o uspehu, za katerega gre boj, je stvar že izgubljena. In taka naziranja je kaj lahko zbuditi. Samo malo „dvornosvetniške" zmernosti je treba vreči v vrste, ki — bojaželjne — čakajo, da dobe povelje za napad. In že se začno dvomi: „Kaj, ko bi res ne bilo bolje zadovoljiti se le z delnim uspehom? Češ, saj potem lahko še enkrat vdarimo!" — Da se med tem nasprotnik lahko pripravi na odbitje kasnejšega napada, pozabi se le prerado.

In avstrijske vladne metode so znale tako modrost zanašati v naše vrste. V poslednjem času je izšlo nekaj spominskih publikacij. Imenoma navajam: Fran Erjavčevo „Zgodovino katoliškega gibanja na Slovenskem," Frana Šukljeta knjigo: „Iz mojih spominov" in pa svoji dve knjigi: „Moji spomini". Vse tri publikacije so žalostni dokazi tega, kar sem dejal. Idealno navdušenje za narodno stvar in goreča bojaželjnost vojščakov; a usodna ljubosumnost med voditelji in njihovo priza-

devanje, kako bi drug drugega nadmodrili! In ta metoda se je začela že leta 1889. Kako, nam pripoveduje Fran Erjavec na 62. strani svoje omenjene knjige. Kako se je nadaljevala, je povedano v navedenih knjigah — ne da so pisatelji imeli morebiti namen to prav posebno podčrtati — na več straneh.

Samo enkrat se je z odločilnega mesta čul odkritosrčen in resen glas, ki je z najboljšim namenom svaril pred kratkovidno našo politiko. Došel je ta glas od Kazimirja grofa Badenija, ko se mu je ob njegovem obisku leta 1897. poklonila deputacija občinskega sveta ljubljanskega. Takrat je ta državnik, ko smo govorili o mestnem gospodarstvu — ne morem si misliti drugače, ko da iz bratovskih slovanskih simpatij — svarilno dejal: „Politike pa ne vodite prave. Ali ne bi bilo pametneje, da doma in na Dunaju nastopate složno?“ — In na pripomnjo podžupana dr. Karola viteza Bleiweisa Trsteniškega, da nas k temu sili brezobzirnost druge slovenske stranke, odvrnil je: „Naj si že bo kakor hoče: zdravo to ni. Nam — razumite me dobro! — nam: *„vladi“*, naglasil je izrecno, „je to prav. Saj me razumete, kaj ne? Za slovensko stvar je pa slabo“.

Navajam te znamenite in za avstrijskega državnika izredno značilne, ker do tedaj menda nezaslišane besede. Takrat jih pač ni bilo mogoče dati v javnost; bilo bi pa škoda, ko bi se ne ohranile zgodovini. Saj so po mojem mišljenju sijajen dokaz, da je slovansko soproštvo živejše, ko si morebiti to sami predstavljamo.

Naj bo ugotovljeno, da te besede tudi niso šle mimo naših gluhih ušes. Krepko podpiram po dr. Danilu Majaronu in Josipu Lenarčiču, ki nista bila nič manj goreča nacijonalista ko jaz sam, in sta zato v klubu vnovič in vnovič iz-

našala pomisleke proti zvezi z Nemci, posrečilo se mi je leta 1898. dogovoriti z dr. Ivanom Šušteršičem ono spravo za sodelovanje obeh narodnih strank deželnega zbora, o kateri piše Fran Erjavec na 67. strani svoje knjige, da jo je „objavil „Slovenec“ dne 18. marca l. 1898.“, in da „je mejila s katoliške strani skoro že na kapitulacijo“. (Le mimogrede naj za značilnost naših čudnih medsebojnih razmer, kakor so se ohranile, žal, še vse do danes, omenim, da govori tu pisatelj o eni katoliški pogodbeni stranki, dočim je vendar druga bila tudi katoliška.) Spričo tej okolnosti se pač ni čuditi, če je v tedanjem političnem ozračju prevladujoča miselnostna struja storila, da, — tako na eni kakor na drugi strani — niso vsi poslanci z enako vnemo stopili v spravo. Napačno je pa pisateljevo mnenje, da „jo je katoliško narodna stranka izpolnjevala lojalno“. Dokaz, „da je „Slovenec“ prenehal skoro z vso polemiko“, za to trditev ni zadosten. Sicer že sama besedica skoro, ki daje poučilo, da je pisatelj v to lojalnost vendarle dvomil, ta dokaz izpodbija. In res: pri časnikih, kjer sta si stala nasproti Miroslav Malovrh in Ivan Štefe ni bilo mogoče, misliti na opustitev vsake disharmonije. Zlasti še zato, ker sta taktirki imela v rokah dr. Ivan Tavčar in dr. Ivan Šušteršič.

Da je prvi stopil nevoljno v spravo, ni prav nič prikrival. Dr. Šušteršič pa kljub temu, da je bil velik lisjak v taktiki, tudi ni mogel skriti svojih pravih čutil. Pokazal jih je že s s tem, da ga ni bilo na takozvano „spravno večerjo“ v restavracijo k Kampošu. Kmalu na to je pa tudi dejansko pokazal, da mu je pri vseh pogajanjih za spravo šlo le za politično komedijo. Že nekaj tednov po podpisu in objavi spravne pogodbe grešil je namreč proti bistveni — konsumov tičoči se — točki s tem, da je ustanovil na Bledu konsum pod nedolžnim imenom, pod ka-

terim ga je bilo težko slutiti. S tem je dal dr. Tavčarju najizdatnejše orožje proti spravi v roke: orožje absolutne nezanesljivosti, ako že ne verolomnosti druge pogodbene stranke.

Toda z naštevanjem zgodovinskih dejstev oddaljil sem se od predmeta samega. Od „koalicije narodnonapredne stranke z Nemci" namreč. Vrnimo se tedaj k njej. — Po povedanem je jasno, kako je prišlo do tega, da je sicer — tako kar se tiče številnosti, kakor davčne moči, duševne potence in družabne veljave — brezpomembna stranka kranjskih Nemcev zadobila veljavo in prišla celo tako daleč, da je v domači naši politiki mogla biti od časa do časa, jeziček na tehtnici. To pa ne samo v gospodarskih, temveč — horribile dictu! — celo v slovensko narodnih vprašanjih. Da ni bilo med nami samimi poslancev, ki so zgolj iz osebne jezice do enega ali drugega tovariša zavirali od složnega dela v narodni blagor; da ni bilo takih, ki niso trpeli poleg svojega mnenja nikakega drugega; da jih ni bilo, ki so mislili, da svojo nalogo bolje vrše, ako so lepo uslužni vlastodržcem in ne prehrupni s svojimi zahtevami po ustavno zajamčeni nam enakopravnosti, ne bilo bi do tega nikdar prišlo. V obeh narodnih strankah bilo je namreč precejšnje število takih politikov, ki so se zavedali, da je uveljavljanje narodnih naših zahtev najvažnejše, za kar se imamo boriti in da v svojih zahtevah ne smemo biti preskromni, ker bodo ravno te zahteve podlaga za pogajanja, pri katerih je po izkušnjah iz vsakdanjega življenja jasno, da bo treba popuščati. Toda: prvi, tihi in pomirljivi na zunaj, bili so glasnejši in camera caritatis. In prišla jim je v delež možnost, da določajo taktiko.

To je imelo za posledico, da je nastalo cepljenje celo v narodnih stvareh. Saj je neverjetno, a vendar vseskozi žalostno resnično, da je ob takih razmerah moglo priti tako daleč, da je del slovenskih narod-

ZSJ – Javna knjižnica – Domžale

nih poslancev nastopil proti slovenskemu gledališču, katero se je moglo vzdržati le z mestno in deželno podporo. Neglede na to, da je bilo to in takšno obnašanje prava sramota v narodnem oziru, šlo je tu še za nekaj važnejšega, pomembnejšega. V časih, ko je nemščina obvladavala vse naše javno življenje in je nasilno izrivala slovenščino iz vseh pozicij; v dobi, ko so vse naše srednje šole bile še čisto nemške in se je nemščina preširno šopirila celo po osnovnih šolah: bilo je gledališče v naših rokah mogočno sredstvo za buditev ljubezni in spoštovanja do slovenskega jezika in za širjenje njegove veljave v javnosti, ki si jo je bila že skoro čisto osvojila nemščina.

Predstavite si sedaj položaj leta 1896. Katoliškonarodna stranka je po diktatu dr. Šušteršičevem sklenila odkloniti vsako podporo „Slovenskemu dramatičnemu društvu“. S tem bi bil zadan smrtni udarec našim gledališkim predstavam. — Tedaj pa so se, kakor so vsa prizadevanja s strani narodnonaprednega kluba pri tovariših iz katoliškonarodnega kluba zadela ob odločni „quos ego“ dr. Ivana Šušteršiča, pojavili onega duha prepojeni posredovalci, katerega Fran Erjavec večkrat omenja; pojavili s sporočilom, da bi se podpora za slovensko gledališče dala rešiti s pomočjo nemškega kluba. Temu sporočilu sledilo je zagotovilo, da se Nemci pogajajo za sodelovanje s katoliškonarodno stranko in da so ta pogajanja že pred zaključkom.

Saj se je večkrat skušalo narodnonapredne poslance zvabiti v senčnico z ostarelo nemškutarsko koketo. Zdaj pod to, zdaj pod drugo pretvezo. Kar nas je bilo poslancev, ki smo narodnostni boj smatrali — iz razlogov, ki jih navajam na drugem mestu — za najsvetejši in smo bili prepričani Slovanoljubi, smo se temu vedno upirali in smo zvezo z Nemci kot nemoralno odklanjali. V

danem položaju je naš glavni razlog za nemoralnost take zveze postal obsoleten. Saj je zveza pomenjala ravno v narodnem oziru precejšen uspeh. Poleg tega so se nam zagotovila, da zvezo, če jo odklonimo mi, sklene katoliškonarodna stranka, zdela povsem verjetna. Saj je dr. Fran Papež v deželnem odboru, še ko njegova stranka ni bila prav nič vezana in je stvar bila častna zadeva vsega slovenskega naroda — baronu Heinu na ljubo in gotovo s soglasjem svoje stranke — zavzel odločno stališče proti samoslovenskim uličnim napisom v Ljubljani. Ta uvaževanja olajšala sta propagatorja zveze dr. Janku Kersniku delo. Nam je šlo sedaj samo zato, da dosežemo tako besedilo zveznega zapisa, ki bi nam ne jemal vse akcijske svobode. Razprave o tem besedilu bile so torej v klubu dokaj živahne.

Da mora vsak podoben dogovor vsebovati svoj „do ut des" (dam, da mi daš), je jasno. Nič naravnejega torej ni bilo, ko da je narodnonapredna stranka morala nemški stranki, če naj je le-ta podpirala njenega kandidata v kočevsko-ribniškem kmetiškem volilnem okraju, prožiti zopet vzajemno pomoč pri volitvah v odgovarjajoči mestni skupini. Znana je dr. Šušteršičeva devica: „Rajše Nemca, ko slovenskega liberalca!" „Po njej se je ravnal še takrat, kadar je šlo za nameščenje državnega uradništva na važne postojanke. To devizo naglašal je celo resnično narodni dr. Janez Krek na javnih shodih, in dajal jej je izraza tudi „Slovenec". Dokaz kak divji političen boj so gotovi ljudje zanesli v deželo. Da bi se vzpričo temu katoliškonarodna stranka ne bila pomišljala skleniti z Nemci sličen dogovor, nam je torej bilo verjetno. — Da ima dogovor, če se že sklene, veljati za sodelovanje pri vseh aktih deželne uprave in po tem takem obsegati tudi določbe glede volitev v deželni odbor in v deželni šolski svet, je bilo pač samo po sebi umljivo. Temu torej, ko se

je klub bil končno odločil za zvezo, ni bilo mogoče ugovarjati.

Zato smo pa skrbeli za tako besedilo pogodbe, ki bi nas ne vezala v narodnem oziru. Odločno smo torej odklonili prvotno predloženo nam besedilo, po katerem bi se bila narodnonapredna stranka morala zavezati, da bo nemški stranki dejansko pomagala pri volitvah v občinski svet ljubljanski, v „Kmetijsko družbo Kranjsko“ in v „Trgovskoobrtno zbornico“ ljubljansko. To besedilo moralo se je baš po moji zahtevi spremeniti tako, da smo Nemcem pravico do zastopstva v omenjenih korporacijah „priznali“. — „To je“ — s temi besedami sem takrat v kljubu podpiral radikalno zahtevo, „skrajna naša koncesija. Priznati jim pravico do zastopstva moremo; pribore naj si ga pa sami. Rajše in prej bi se odrekel županstvu, ko pa dovolil, da demoralizujemo svoje volilstvo s priporočilom, naj pri volitvah v občinski svet da glasove tudi Nemcem.“ To stališče je zmagalo. Pri nemškem deželnozborskem klubu je zato poskrbel baron Schwegel. Morebiti zato, ker mu je bilo resnično veliko do zveze; morebiti pa tudi ob spominih na svoje nekdanje idealnejše pojmovanje politične časti. Saj je moral izprevideti, da mora vsaka resna politična stranka paziti, da ne onečašča prapora, pod katerim je stopila v boj.

Brezvrednega priznanja pravice zastopstva pa narodnonapredna stranka ni dala zastonj. Nemci so se morali zavezati k protiuslugi, da glasujejo za slovensko meščansko šolo v Postojni. Da je taka šola tako s kulturnega kakor z narodnostnega stališča bila velike važnosti, ni treba naglašati. Pri tem smo morali imeti pred očmi, da lepo napredujoča in vedno vzorno narodna Postojna nima nobenega važnejšega učnega zavoda. Katoliškonarodna stranka — za katero bi bil človek rekel, da veljajo

isti narodnostni razlogi — zvesta svoji taktiki, da odklanja vse, kar pride od njene narodnonapredne sestre, o ustanovtvi te šole še slišati ni hotela. Tem bolj nas je torej morala vabiti perspektiva, da si ta v narodnostnem oziru tako važen učni zavod zagotovimo ravno s podporo nemških glasov. In zgodilo se je tako.

Ali po tem takem ni jasno, da je narodnonapredna stranka s svojo — po Franu Erjavcu in, kar je še najbolj čudno, tudi po takratnem dvornem svetniku Franu Šukljetu — tako grajano zvezo z Nemci zagotovila Slovenstvu dvoje za njegov narodni razvoj silno važnih uspehov: rešitev slovenskih gledališčnih predstav in pa ustanovitev meščanske šole v Postojni?

Pa: slišim jih že! Erjavca, Šukljeta in „Slovenčevega" gospoda -c. „Saj se niste upali uvesti v Ljubljani samoslovenskih uličnih napisov!" „Hein in Schwegel sta pa nemoteno zabijala pilot za pilotom v nemški most od Belta do Adrije". („Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem" stran 88.) „Jasno je sedaj dokazano, da je podpisana zveza v istini obstojala med nemškim veleposestvom in slovensko napredno stranko ter da se je slednja v nepopisni zaslepljenosti zavezala z Nemci, ne samo da ne bodo stavljali nobenega predloga v narodnem smislu, temveč celo, da se za slučaj, ako se tak predlog stavi od tretje, to je katoliške strani, ne bodo smeli strinjati z njimi drugače, kakor sporazumno z Nemci, to je z nemškim dovoljenjem". (Franjo Šuklje „Iz mojih spominov". II. del, stran 126.) „Tako n. pr. ne izvemo prav nič o velevažni koaliciji med Nemci in slovenskimi liberalci, čeprav je dajala ta dolgih 12 let smer vsi naši deželni politiki". (-c v „Slovencu" št. 49 z dne 27. februarja 1929.)

Kaj je na vsem tem vpitju resničnega? — Naj odgovorim najprej na smelo trditev, da sta Hein

in Schwegel zabijala vsled te zveze nemoteno pilot za pilotom v nemški most od Belta do Adrije! — O sveta pomagalka! Eden teh pilotov je slovensko gledališče v Ljubljani, drugi slovenska meščanska šola v Postojni! Ali Fran Erjavec ne vidi iz te ugotovitve na prvi mah, kako ga je zelus v službi „katoliške stvari" zapeljal v usodno zmoto? Pač škoda namreč za ves trud, ki sta ga imenovana zabijalca naravno pri tem delu imeti morala, če za koze tega mostu nista mogla najti trdnejših pilotov! Saj sta ta dva bila tako trhla in krhka, da bi bila ob najmanjši obtežitvi brezdvomno takoj popustila. Ni pa na žalost popustil pilot, ki ga je za oni most zabil vodja katoliške — ali kakor se je kasneje prekrstila — Vseslovenske ljudske stranke.

Tako s tem, kakor tudi s pojasnili, ki jih v posebnih poglavjih podam o naporih in o delu za samoslovenske ulične napise v Ljubljani in o akciji za slovensko vseučilišče istotam, je in bo pač dovolj pojasnjeno, kakšna je bila smer, ki jo je koalicija narodnonapredne stranke z Nemci dajala „dolgih 12 let vsi naši deželni politiki." Da pa „Slovenčevega" gospoda -c še bolj potolažim, ugotavljam, da se je — v primeri z Winklerjevo dobo — pod Heinom slovensko uradovanje pri političnih gosposkah na Kranjskem znatno razširilo.

In sedaj k moralnemu zgražanju Frana Šukljeta! — Glede tega, kar o njem na straneh 62. in 64. svoje knjige piše Erjavec, ne bom si belil glave jaz. Ugotavljam samo, da imam utis, kakor da bi bil Erjavec pravo zadel. O tem se bosta pomenila že med sabo. Pri tem pogovoru po mojem mišljenju gospod Erjavec niti ne bo imel posebno težkega stališča. Pogledati mu je le potreba na 127. stran II. knjige „Iz mojih spominov", prečitati ondi, kako je baron Schwegel Šukljeta „takoj ko je bila pogodba dogovorjena in sklenjena, obvestil o dejstvu in njegovih podrobno-

stih", potem pa poučilo, ki mu ga daje to zanimivo priznanje, primerjati s pismom, ki ga je dne 9. maja 1896 pisal Šuklje Janku Kersniku. Po besedilu tega, na 124. strani priobčenega pisma, je namreč Šuklje „bil že preje izvedel o vseh teh spletkah", ker je „bil po Schweglu vedno dobro poučen". Pač klasično podkrepilo za Erjavčevo trditev o inicijatorstvu pogodbe!

In nadaljnji očitki Šukljetovi? Popolnoma zgrešeni! Ni namreč res, da se je v smislu pogodbe narodnonapredna stranka zavezala, da ne bo stavljala nobenega predloga v narodnem smislu; res pa je, kar Šuklje na 125. strani sam navaja z razprtim tiskom. „Keine nationalen Vorstösse von Seite der slovenischen liberalen Partei und sollten solche von der dritten Seite kommen, vorhergehende Verständigung wegen der einzunehmenden Haltung mit uns." — Kaj pomeni to besedilo, ki je bilo tako stilizovano po dobro premišljeni zahtevi radikalnih članov narodnonaprednega kluba? — Saj mora vendar takoj vsakomur — naj že bo zgodovinar ali ne — biti jasno, da je ta določba narodnonapredni stranki implicite dovoljevala vztrajati pri vseh onih narodnopolitičnih načelih, katere je — zvesta svojemu programu — izpovedala, in pa pri vseh zahtevah, ki jih je v dosledku tega spravila v razpravo. Po tej pogodbeni določbi je zatorej ona imela pravico z nezmanjšano energijo boriti se za samoslovenske ulične napise v Ljubljani; glasovati proti onim, iz Winklerjeve dobe izvirajočim 600 goldinarjem slabega slovesa, ki so imeli namen demoralizovati učiteljstvo in ki so po njenem pojmovanju pomenili neodpustljivo ponižanje slovenskega naroda; boriti se za poslovenjenje šol in storiti vse korake, ki bi se jej za ustanovitev slovenskega vseučilišča zdeli potrebni. Da v dobi, za ka-

tero je bila zveza dogovorjena, poleg najvažnejših vprašanj ne pride na vrsto drugih, mogli smo po tedanji politični situaciji z neko gotovostjo soditi. Za slučaj pa, če bi prišla — in za izključeno nismo smatrali, da stavi katoliškonarodna stranka kake demonstrativne predloge — je bilo čisto naravno in je tudi s strukturo vsake podobne pogodbe neločljivo, da se obe pogodbeni stranki zedinita, kakšno stališče imata k takim predlogom zavzeti. Samo takih, torej *čisto novih slučajev*, tikala se je torej ta točka dogovora. Vse druge domneve, naj si jih je izrazil že kdo — kakor gospod Erjavec bona fide ali „Slovenčev“ gospod —c iz nepoznavanja razmer — so napačne. Dokaze za to daje vse postopanje narodnonapredne stranke po oni dobi, ko je stopila pogodba v veljavo, kajti ona se je z nezmanjšano gorečnostjo borila za vse navedene točke svojega narodnopolitičnega stremljenja. Naglašam to še posebno zato, ker gospod Erjavec — ne vem na kak način v tako zmoto zapeljan — na 79. strani svoje knjige omenja, da „so hoteli kranjski liberalci popustiti Nemcem v že dvajsetletni pravdi zaradi celjskih paralelk“, na strani 88. pa zopet, da „so popuščali v vprašanju slovenskega vseučilišča, celjske gimnazije itd.“ (Med oklepajem naj bo rečeno, da označba „itd.“ ne spada v zgodovinsko knjigo. Saj je vendar naloga zgodovine, da uči le točno dognana dejstva in stvari!) Ne eno ne drugo ne odgovarja resnici in bom zmoto glede trditve za popuščanje v akciji za slovensko vseučilišče še prav posebej dokazal.

Najbolj pa tiste, ki narodnonapredni stranki očitajo, da je s svojo — zgolj na taktiki zasnovano — pogodbo z veleposestniškim klubom izvršila narodno izdajstvo, bije po zobeh okolnost, da je v dobi trajanja te pogodbe prišlo do sprave med narodnonapredno in katoliškonarodno stranko.

Po vseh teh, na gola dejstva oprtih ugotovitvah pričakujem od lojalnosti onih, katerih se tiče, da na primeren način popravijo krivico, ki so jo s svojimi tozadevnimi, sedaj po meni ovrženimi trditvami delali narodnonapredni stranki. Saj se zmotiti ni sramota; vztrajati v jasno dokazani zmoti pa gotovo ni častno. — — —

Toda: g r e h — če je to bil —, ki ga je narodnonapredna stranka storila z zvezo z Nemci leta 1896., p o n o v i l s e j e v e n d a r ! L e t a 1910. P o n o v i l a g a p a n i n a r o d n o n a p r e d n a, t e m v e č n a s l e d n i c a k a t o l i š k o n a r o d n e, V s e s l o v e n s k a l j u d s k a s t r a n k a. In, gospod Šuklje! Tudi ta zveza je imela za podlago p i s a n o p o g o d b o. Morebiti ne takšno, kakršen je bil skromni zapis prve zveze leta 1896., g o t o v o p a v e l i k o t e h t n e j š o i n p o m e m b n e j š o. V *s l o v e s n i o b l i k i z a k o n a n a m r e č.*

F r a n E r j a v e c piše o tej zvezi na strani 182. svoje večkrat omenjene knjige, in skoro se mi zdi, da mu ta zveza kar naenkrat imponuje.

Da bi imel za svoje veselje vsaj navidezno opravičbo, skuša zbuditi mnenje, da sta deželni odbor in deželni zbor „zdemokratizovala občinski volilni red ljubljanski, ki da je bil najmodernejši, ki je bil v danih razmerah izvedljiv.“ To pa v o l i l n i r e d, k i j e v p e l j a v a l p l u r a l n o v o l i l n o p r a v i c o, katera je vendar najhujša negacija splošnosti in enakosti, na kakršnih mora sloneti vsak po resnično demokratskih načelih zasnovani volilni red!

In zakaj to zvezo tako občuduje? Čujte in strmite: zato, ker je „Vseslovenska ljudska stranka“ zakonitim potom pripomogla do zastopstva v občinskem svetu ljubljanskem onim Nemcem — katere je 30 let pred tem složna volja narodno čutečega prebivalstva ljubljanskega po hudem boju pometala iz mestne posvetovalnice. Podčrtavam: p r i p o m o g l a, ker je na prvi pogled vidno, kakšna razlika je med tem dejstvom in onim, ki ga iz po-

godbe iz leta 1896. očitata Erjavec in Šuklje. Takrat je narodnonapredna stranka pravico do takega zastopstva „priznala“, in ko se je nekoč o priliki dopolnilnih volitev za občinski svet dr. Adolf Schaffer obrnil osebno do mene z insinuacijo, naj kandidujemo tudi par ljubljanskih Nemcev, mogel sem mu z mirno vestjo odgovoriti: „Besedilo naše zvezne pogodbe je jasno. Zastopstvo smo Vam priznali; kako to priznanje spravite v veljavo, je sedaj vaša stvar. Mi vam pri tem z ozirom na načela svoje stranke pomagati ne moremo.“ Nerad sicer, vendar pa ob kislem priznanju, da je res tako, moral je dr. Schaffer moj odgovor vzeti na znanje.

Skromno, kakor najčistejša nedolžnost pripoveduje Fran Erjavec na svoji 182. strani: „Največjo demagogijo so liberalci uganjali s tem, da pride v novi občinski svet tudi nekaj Nemcev.“ Glejte si ga no! Kako ga je naenkrat zapustila zmožnost za realno pojmovanje dejstev! Saj če bi ga ne bila, moral bi bil vendar spoznati, da se je s tem dejstvom v resnici zabil pilot za nemški most do Jadranskega morja. Pilot, ki bi bil trdno stal, ko bi ga ne bili podsekali naši bratje Srbi s svojimi zavezniki. In kdo je pomagal voditelju „Vseslovenske ljudske stranke“ pri zabijanju tega pilota? Vsa stranka. Tako daleč je segala politična strast in tako je strankarska zaslepljenost prožemala vse, da je celo tako resnično narodni človek, kakor je bil *dr. Krek* sledil breznačelni taktiki *dr. Šušteršičevi*, po kateri je — v dotedaj že celo vrsto let slovenski občinski svet Ljubljanski — prišlo naenkrat kar sedem Nemcev.

Veselju Šukljetovemu, ki se zrcali iz razprto tiskanega „Slovenčevega citata“ na 106. strani III. knjige „Iz mojih spominov“: „Stari pakt med liberalci in Nemci je razbit, Hri-

barja je burja vzela," se ne čudim. Podobno je zmagoslavju triumfatorja. Saj je vsa ta akcija bila v tesni zvezi z njegovo, na deželnem planetariju vzhajajočo zvezdo. Oni „Slovenčev" vzklik in to Šukljetovo ponavljanje pa je nazorno poučilo, kakšne usluge včasih človek lahko komu stori, ne da se tega sam zaveda.

Bil sem od nekdaj mnenja, da ne kaže, da bi kdo kupičil preveč častnih nalog v svojih rokah. Zato sem prevzel državnozborski mandat le s pogojem, da mi stranka dovoli odložiti deželnozborski mandat. Šuklje me je sicer na 114. strani I. knjige svojih spominov opisal kot sebičneža. Vendar leta 1910., ko moja županska izvolitev ni bila več potrjena, nisem hotel sprejeti tako lično po dr. Trillerju kakor po stranki ponudenega mi deželnega odborništva, do katerega bi bil prišel na ta način, da bi se bil dr. Triller odpovedal deželnozborskemu mandatu in bi bila stranka mene kandidovala ter potem odposlala tudi v deželni odbor. Z deželnim odborništvom je bila zvezana plača in ob to nisem hotel, da dr. Trillerja pripravim.

In vodstvo stranke! Ne bom tajil, da sem bil v marsikakem oziru zelo občutljiv. Ko sem tedaj iz znamenj, ki so se čedalje bolj množila, za katerimi pa vendar nisem mogel uganiti kaj tiči, spoznal, da se mi za hrbtom pleto intrige, odložil sem vodstvo stranke, da dam priložnost pokazati kaj znajo drugi. In pokazali so. Uspeh je bil popoln debacle narodnonapredne stranke.

Taka je bila torej ona „burja, ki je mene vzela."

*

H koncu tega poglavja smatram za dolžnost ugotoviti, da politična zgodovina našega naroda med vsemi strankami, ki so se kedaj v dobi njegove avstrijske sužnjosti udejstvovale, ne pozna stranke,

ki bi bila tako brezkompromisno nacijonalna in ki bi bila s tako odločnostjo in takim pogumom šla za izpolnitvijo svojega programa, ko narodnonapredna stranka. Res je in v nobeni stranki tega zabraniti ni mogoče, da so nekateri njenih pripadnikov kazali manjšo gorečnost; toda v odločilnih trenotkih je vendarle prodrlo brezkompromisno mnenje večine, ki si je izbiralo radikalnejšo, dasi težavnejšo pot. To dokazuje njena slovanska usmerjenost in vse ono, kar je storila, da slovenski narod — ko pridejo za Slovanstvo odločilni dnevi, v kar je vodstvo stranke trdno verovalo, — osposobi pojmovati njih pomen in tudi primerno sodelovati. Če se je kedaj — kakor pri očitani jej zvezi z Nemci po okolnostih primorana — spustila v kaka pogajanja, storila je to le zato, da iz tega za Slovenstvo v narodnem oziru kaj pridobi in ga s tem za gori naznačene namene nacijonalno utrdi. Dokazal sem ravno v tem primeru, da je ona zveza v dveh važnih stvareh prinesla slovenskemu narodu važne pridobitve. Poglejmo pa sedaj k neki akciji, ki jo ima na vesti voditelj Vseslovenske ljudske stranke dr. Ivan Šušteršič, s katerim gospod Fran Erjavec sicer ne simpatizuje v vseh stvareh, okoli katerega pa vendar hodi z upognjenim hrbtom in z nategnjenimi gladkimi rokavicami. Akcija je to, katere posledice smo morali bridko občutiti po veliki svetovni vojni, in za katero nosi vsaj del odgovornosti tudi stranka, ki jo je dr. Šušteršič vodil. Zato namreč, ker mu te akcije ni preprečila, kakor bi bila to lahko storila, in ko celo takrat ni izjavila svoje nevolje zaradi nje, ko so ogorčeno nastopili proti njemu oni siromaki, za katerih narodni obstoj je vadljal.

Izdajstvo nad koroškimi Slovenci.

Da namreč sne slovenski narodnonapredni stranki na Kranjskem par mestnih mandatov, ki jih je imela trdno v rokah, prišel je dr. Ivan

Šušteršič na pogubno misel ponudit. vladi kot nagrado za to koncesijo eden onih dveh mandatov, katera je v svojem volilnem načrtu v kmetskih občinah koroških za Slovence prvotno ona sama predvidevala. To pa zato, da ga dodeli Nemcem in tako potolaži nemško ljudsko stranko, ki je proti uvedbi splošne in enake volilne pravice rohnela. Viharju podobno završčalo je po vsem Slovenskem, ko se je izvedelo za to politično felonijo. Ogorčeni protesti so prihajali od vsepovsod; najogorčenejši, polni obupa, pa od koroških naših bratov, ker so spoznali, da je krvni brat, ki si je po sodejstvu okolnosti z izigravanjem narodovega zaupanja znal na odločilnih mestih pridobiti veljave in vpliva, njihov narodni obstoj porabil za kupčijski predmet na političnem trgu. Celo oni koroški Slovenci, ki so dotlej slepo sledili njegovemu vodstvu, so izpregledali in kar najostreje proti temu izdajstvu nastopili. Edino Vseslovenska ljudska stranka je sramotno molčala. Nje tisk ga je pa celo zagovarjati skušal s tem, da je enostavno vso krivdo za nečedno to reč jel valiti na državnega poslanca, dvornega svetnika dr. Miroslava Ploja. Gosp. Franu Erjavcu je seveda vsa ta stvar dobro znana in kot resničnemu rodoljubu gotovo silno neprijetna. Zato se mu je zdelo, da bo najbolje ubrati jo kar po izhojeni stezi strankinega tiska. In res je tudi on s prstom pokazal na krivca — dr. Miroslava Ploja.

Dasi mi je bilo znano, kakšna je bila stvar, zdelo se mi je vendar zaradi točne ugotovitve in zato, da se iz naše politične zgodovine odstranijo meglice, ki ovirajo jasen pogled, obrniti se po pojasnilo k gospodu dvornemu svetniku dr. Miroslavu Ploju, sedanjemu jugoslovanskemu senatorju.

Dne 12. junija 1931 mi je poslal na moje vprašanje tole pojasnilo iz Pariza:

„Ni res, da sem na lastno prošnjo bil izvoljen v poseben odsek, ki naj bi stal v stalnem stiku z vlado

glede pravične razdelitve mandatov in volilnih okrožij. Bil sem marveč izvoljen, oziroma dobil sem referat za Štajersko in Koroško, ker sem stalno bival na Dunaju, imel z ministrom notranjih stvari grofom Bylandt-Rheidtom, koji je bil prej kakor jaz pri upravnem sodišču, dobre zveze in ker sem imel vedno dobre stike z vodečimi slovenskimi politiki na Koroškem. Kot član imenovanega odseka sem bil od ministra notranjih stvari pozvan na dogovor v pogledu razdelitve mandatov in volilnih okrajev na Koroškem. Minister mi je razložil, da vlada namerava, kar se tiče Štajerske, uporabiti ves svoj vpliv, da dobijo Slovenci šest mandatov, da pa ne more vzeti v obzir več kakor eden mandat za koroške Slovence.

Izjavil je odkritosrčno, da nemška ljudska stranka ne bi nikdar sprejela splošne volilne pravice, ako bi se na Koroškem stvorili volilni okraji, koji bi Slovencem osigurali več kakor en mandat. Jaz sem na to razložil, da imajo koroški Slovenci z ozirom na številnost pravo na več ko dva mandata, ali da bi se v skrajnem slučaju zadovoljili z dvema mandatoma, ako bi bila popolnoma sigurna. Pripomnil sem, da bi se v slučaju, če se vstvari samo en mandat, Slovenska zveza odločno in do skrajne meje protivila takemu načrtu. Na to mi je minister odgovoril, da mi lahko reče, da ogromna večina slovenskega naroda odločno želi splošno volilno pravico in da bi imel slovenski narod od projekta, katerega namerava vlada predlagati, tako velike politične koristi, da lahko tam žrtvuje, kjer v obče ne vlada sigurnost, da bi slovenski kandidat prodrl. Minister je smatral, da bi bil vsak drugi mandat na Koroškem za Slovence več ko nesiguren.

Jaz sem o tem razgovoru natančno obvestil predsednika Slovanske zveze dr. Šušteršiča s priporočenim pismom in ga prosil, da pride na Dunaj

in da informira sam ministra o stališču Zveze.

Ko na to pismo nisem dobil odgovora, poslal sem dr. Šušteršiču telegram, v katerem sem kratko javil, da sem bil pri ministru in da ga prosim, naj takoj pride na Dunaj. Tudi na ta telegram nisem dobil odgovora, vem pa iz ust ministra samega, da je bil dr. Šušteršič pri njem. To je vse, kar sem od ministra izvedel: kake druge izjave ni hotel dati. Minister mi je na moje izrečno vprašanje o namerah vlade glede koroških mandatov in volilnih okrajev dal samo kratek odgovor, da vlada ostaja na svojem že izloženem stališču. Dr. Šušteršič meni ni dal nikake informacije o rezultatu svojega dogovora z ministrom. Dobro sem razumel razloge tega zadržanja.

Vladni predlog je bil rediğiran popolnoma v smislu prej navedenih izjav ministra notranjih stvari. Ljudska stranka je bila, kar se tiče Kranjske, popolnoma zadovoljna. Štajerski Slovenci niso imeli razloga veseliti se; ali to, kar je nudil vladni predlog, je bil maksimum tega, kar se je v danem momentu dalo doseči. Za koroške Slovence je bil vladni predlog hud udarec, katerega so bili krivi oni slovenski politični sloji, ki so uvedenje enake in splošne volilne pravice — morda le preveč — smatrali za kronanje svojih političnih in partizanskih interesov.

Slovenska zveza bi bila faktično v stanju s skrajno obstrukcijo v volilnem odseku in v plenumu zbornice onemogočiti splošno volilno pravico, oziroma vsak predlog, ki bi ne bil odgovarjal zahtevam koroških Slovencev. Ali zveza nikakor ne bi bila v stanju, tudi, ko bi bila to hotela, izsiliti od vlade, da predloži drug volilni načrt, koji bi bil vodil računa o opravičenih zahtevah koroških Slovencev. Vlada bi bila s takim načrtom samo dosegla, da zamenja ob-

strukcijo članov Slovanske zveze z obstrukcijo nemške ljudske stranke.

Dr. Šušteršič, ki je bil trezen, izkušen in praktičen politik, je moral dobro vedeti, kaj se je v pogledu mandatov in volilnih okrajev dalo za koroške Slovence faktično doseči. Osobito še, da insistiranje na demokratizaciji parlamenta v letih 1905. in 1906. pomeni odpoved realiziranja opravičenih političnih stremljenj koroških Slovencev. Že v momentu, ko se je tako energično in trajno manifestiralo za enako in splošno volilno pravico, so bili koroški Slovenci izigrani.

Člani Slovanske zveze niso imeli mandata, da v volilnem odseku z obstrukcijo preprečijo vsak predlog, ki za Koroško ne vstvari dveh slovenskih mandatov. Imeli so marveč instrukcije, da stavljajo primerne spreminjevalne predloge, kar se je tudi zgodilo — ali, kakor je bilo pričakovati — brez vsacega uspeha. Isto taktiko je zveza vodila v parlamentu."

Razprto tiskanih besedi ni podčrtal pisalec pojasnila. Storil sem to jaz, z namenom, da blagovoljne čitatelje opozorim, kakšne informacije je vlada prejemala za hrbtom Slovanske zveze. Da jej je te informacije dajal predsednik zveze dr. Šušteršič, dá se kar otipati.

Seveda so te informacije ministru Bylandtu-Rheidtu bile jako zaželjene, ker je v njih imel silno céno in tudi njemu samemu dopadljivo sredstvo za potolaženje odpora nemške ljudske stranke.

O značaju tega odpora sem — kar je treba, da tu ugotovim — pa jaz drugačnega mnenja, ko gospod dr. Ploj. Vlada bi bila, ko bi bila to le resno hotela, za potolaženje odpora nemške ljudske stranke že našla kako sredstvo kje drugje in jej ga ne bi bilo treba iskati ravno na Koroškem. To je najbolje pokazala sama s tem, da je ravno za Slovence na Koroškem predvidela dva mandata. Toda ona je bila, kakor z malo izjemo vse avstrijske vlade pred njo in za njo, na nemško stran orijentovana in jej je zato bilo jako zaželjeno, da je za to svojo orijenta-

ZSJ – [illegible]

cijo, ki je šla seveda tudi v pravcu kolikor le mogočega prikrajševanja pri volitvah, našla podporo pri vodstvu Slovencev samih.

Zaključne besede dr. M. Plojevega pojasnila: „Isto taktiko je zveza vodila tudi v parlamentu“, pa žalostno osvetljuje, kako je dr. Šušteršičeva politična šola demoralizujoče uplivala na slovenske poslance. Zlasti na one iz Vseslovenske ljudske stranke. Saj so izgubili vso presojo o tem, da mora njihova taktika biti uravnana tako, da ne nastane iz nje kedaj v bodočnosti nepopravljiva škoda v narodnostnem oziru. Mesto tega smatrali so vsi z dr. Šušteršičem vred, da je že dovolj, ako so dosegli kak trenoten političen uspeh, pa naj je bil tudi le proti svojim rojakom, ki so v kakšnem koli oziru o vprašanjih, katera niso posegala v sfero narodnostne politike, bili druzega mnenja. Če so nekateri poslanci Vseslovenske ljudske stranke bili morebiti vendar narodnostno pravilneje usmerjeni, pa niso imeli poguma, da bi se bili uprli pogubni sugestiji svojega brezobzirnega in impetuoznega voditelja.

Usodne posledice tega izdajstva.

Sedaj pa prihajam k ugotovitvi, kako je izdajstvo dr. Šušteršičevo nad našimi koroškimi brati v svojih posledicah bil prvi povod za to, da nam po svetovni vojni ni pripadel slovenski del te naše, v prvi zgodovinski dobi slovenskega naroda tako trdne postojanke.

Na strani 428. II. zvezka „Svojih spominov“ sem povedal, kako sem se po posredovanju češkoslovaškega svojega tovariša Vlastimila Tusarja meseca februarja 1919. leta bil sestal na Dunaju v hotelu Bristol s severoameriškim profesorjem Coolidgem. Ob mojem popisovanju koroških razmer je ta zaupnik predsednika Wilsona, ko sem ga zagotavljal, da ima Koroška več ko tretjino slo-

venskega prebivalstva, hladno ob nekem prav posebnem pogledu v moj obraz pripomnil: „Od desetero poslancev samo enega“.

Prav dobro sem razumel oni srepi pogled ob izpregovoritvi tega kratkega stavka. Saj se mi je ob njem skoro kri strdila po žilah in sem dobil kurjo polt. Spoznal sem mahoma, da hoče profesor, ki mu je pripadla tako velevažna uloga glede usode naših rojakov na Koroškem, mojo ugotovitev o številu slovenskega koroškega prebivalstva, spretno po diplomatsko osporavati z vzporedbo njegovega zastopstva v državnem zboru. Ni me sram priznati, da me je spravil v trenotno zadrego. Skušal sem se izmotati iz nje z opozoritvijo na avstrijsko volilno geometrijo. Videl sem pa, da je to na njegovo ameriško miselnost ostalo brez učinka. Menda so ga od te strani spoznali tudi nemški informatorji ter ga zato z ugotovitvijo zakonitega zastopstva v državnem zboru spretno ujeli.

Vlastimil Tusar.

Kaj mi je bilo torej storiti? Ali naj bi bil gospodu profesorju pojasnjeval narodno izdajstvo slovenskega voditelja? Bil bi s tem naš narod v njegovih očeh le še bolj ponižal, kakor so ga ponižali brez dvoma njegovi nemški informatorji. Hitel sem torej naše ministrstvo inostranih del v Belem gradu opozoriti, da profesor Coolidge ni, kakor se sodi, naš prijatelj, temveč da nam ni naklonjen. Kakšen namen je ta moja opozoritev imela, ne potrebujem še obrazlagati.

Gospod Fran Erjavec bo morda iz povedanega prišel do poučila, kako je bil v veliki zmoti,

ko je — zamaknivši se preveč v strašilo, one zveze Narodnonapredne stranke v Kranjskem deželnem zboru z Nemci, ki je po svojem bistvu bila v narodnostno našo korist — čisto prezrl, kako usodno je voditelj Vseslovenske ljudske stranke z odobravanjem stranke same pri svojih političnih kupčijah postavil na trg najbistvenejše pogoje našega narodnega obstoja. Morda bo spoznal še več. Da namreč politični voditelj, kateremu je le za osebno reputacijo, ki jo poveličujejo trenotni uspehi, ni sposoben za široko zasnovane koncepcije. Njegove oči moti bleščoba, ki izhaja od teh uspehov in se mu zdi tako mikavna, da zato ne vidi v daljavo, kjer bi se utegnili kazati končni obrisi njegovih trenotnih uspehov.

P i l o t, ki je bil na ta način zabit v nemški most preko našega ozemlja, ž a l, s t o j i t r d n o. Zabijati ga je začel voditelj Vseslovenske ljudske stranke. In ker nas je zla usoda že preganjati jela, ni ostalo samo pri tem. Po svetovni vojni so to njegovo delo prišli utrjevat še drugi voditelji, ki jih nič manj ko d r. Š u š t e r š i č a ni prežemala politika trenotnih, ličnemu samoljubju laskajočih uspehov. Med njimi zopet tudi — kakor pripoveduje gospod Fran Erjavec na 236. in 237. strani svoje knjige — voditelji Vseslovenske ljudske stranke. In prav posebno značilno je, da je takozvana „Narodna vlada", v kateri so seveda pred vsem dobili besedo ti voditelji in njim „po hrkanju in izpljuvavanju" sorodni tovariši iz drugih strank, izšla iz posvetovalnice „Jugoslovanske tiskarne".

Pa ne morda zato, ker so tamkaj že za prevrat imeli „tehnično vse preskrbljeno", kakor bi to človek utegnil sklepati iz njegovih besedi na uvodu zadnjega odstavka 236. strani njegove knjige. Tudi tu je potreba njegovemu zgodovinskemu raziskovanju priti na pomoč. Pa še daleč mi ponjo ne bo treba hoditi. Na straneh 275—296 II. zvezka „Mojih spominov" sem namreč dokaj nadrobno povedal, kaj je bil „Narodni Svet", za „nadomestitev rušečega se

avstrijskega upravnega aparata pripravil in kaj za prevzem začasne jugoslovanske vladavine ukrenil. Vse to je imelo biti uveljavljeno iz edino zato poklicane in po takratni narodni organizaciji pooblaščene korporacije, iz „Narodnega Sveta".

Gospodje, katere je samoljubje zapeljalo, da so šli — vkljub temu, da je odločilna seja „Narodnega Sveta" bila sklicana za ob šestih zvečer — zborovat nekaj ur prej v posvetovalnico „Jugoslovanske tiskarne", našli in osvojili so si ves za prevzem uprave po „Narodnem Svetu" brez njihovega sodelovanja že pripravljeni tehnični aparat. Ta aparat je bil tudi edina svetla točka v vsem, kar se je od takrat dalje vršilo. Kar so samoljubniki prinesli svojega v nadaljni razvoj dogodkov, bilo je nad vse neznatne vrednosti: da, še celo upravnega aparata niso bili sposobni uporabljati tako, kakor bi ga bilo v blagor naroda uporabljati mogoče. O tem dajo zgovorna in nad vse značilna pojasnila zapisniki o sejah „Narodne vlade".

Na ta način nas je v koroškem vprašanju zadevala nesreča za nesrečo. Težko je reči, katera bi bila večja. Ko bi dr. Šušteršič ne bil zapravil druzega Koroškega, prvotno od vlade namenjenega nam mandata, ni izključeno, da bi nam bila pripadla južna Koroška brez plebiscita; ko bi bila Ljubljana dopustila generalu Rudolfu Maistru, da leta 1918. zasede slovensko Koroško s Celovcem vred, je gotovo, da bi nam bilo to ozemlje brez plebiscita ostalo. Skoro je druga nesreča bila večja, ko prva. Da so pogoji zanjo bili ustvarjeni ravno v posvetovalnici „Jugoslovanske tiskarne", pripisujem pač slučaju, ki ga je pa omogočila le iz ličnega samoljubja nekaterih voditeljev izvirajoča breznačelnost slovenske politike.

Samoslovenski ulični napisi v Ljubljani.

Da si nismo v Ljubljani upali uvesti samoslovenskih uličnih napisov, je gola — in imenujem naj dete kar s pravim imenom — skrajno odurna neresnica. Saj je moralo pisatelju iz virov, katere je za svojo knjigo s posebno marljivostjo proučeval — vendar znano biti, da jih nismo smeli uvesti, in da je to zakrivila katoliška narodna stranka. Njen zastopnik v deželnem odboru dr. Fran Papež, ki je bil o tej stvari poročevalec, se je izrekel namreč — naravno da v soglasju s strankino politično taktiko — proti njim. Tem žalostnejši dokaz narodne mlačnosti in suženjskega duha nasproti baronu Heinu je bilo to, ker in če se je — za kar govori vsa verjetnost — zgodilo brez kakega pismenega dogovora z Nemci. — Baron Hein se je seveda dr. Franu Papežu izkazal tudi hvaležnega. Preskrbel mu je za to, sebi in nemški stvari izkazano uslugo komandersko odliko železne krone.

Ravno ta slučaj pa je v narodnonaprednem taboru zagovornikom zveze z Nemci polagal najtehtnejše argumente na jezik.

Da bi ne padlo komu na um hoteti ta sramotni čin tajiti, naj in perpetuam rei memoriam sledi tu besedilo, mestnemu magistratu doposlanega razpisa deželnega odbora. Glasi se takole:

„Deželni odbor vojvodine Kranjske.
Štev. 7419.

Dopis.

Deželnemu odboru se vidi vsled pritožbe Ferdinada Mahra in sodrugov z dne 25. junija t. l. zoper

sklep občinskega sveta deželnega stolnega mesta Ljubljane z dne 5. junija t. l. v zadevi zaznamovanja ulic, cest in trgov v Ljubljani sledeče razsoditi:

Sklep občinskega sveta, glaseč se: „Javni napisi pri vseh ulicah in trgih Ljubljanskega mesta se imajo tako premeniti, da se napravijo vsi brez vsake izjeme, v slovenskem jeziku," — se razveljavi.

Razlogi.

Sklep občinskega sveta ljubljanskega z dne 5. junija t. l. v kolikor isti zadeva javne napise pri ulicah, cestah in trgih, je bil storjen v izvrševanji mestni občini ljubljanski po § 26. občinskega reda za deželno stolno mesto Ljubljano z dne 25. avgusta 1887, dež. zak. št. 22, pripadajoče krajne policije ter je torej čin samosvojega področja občine. Po § 84. ibidem razsoja o prizvih zoper sklepe občinskega sveta v stvareh samosvojega področja občinskega deželni odbor in sicer brez razločka, ali se gre pri tem za dozdevne nezakonitosti ali pa za stvari diskrecijonarne moči občine in je po tem takem kompetenca deželnega odbora v predležečem slučaju brezdvomna.

Občinski svet ljubljanski je sklepal v tej zadevi po svobodni samoodločbi, ne da bi bil, kar je priznano tudi v razsodbi c. kr. upravnega sodišča v zadevi samoslovenskih uličnih napisov v Ljubljani, kršil kak zakon, in temu dosledno sme tudi deželni odbor razsoditi to stvar po svobodnem preudarku.

V Ljubljani živi po zadnjem ljudskem štetju 24.199 Slovencev in 5127 Nemcev ter sta tudi slovenski in nemški jezik pri uradnem poslovanju državnih in deželnih uradov, kakor tudi mestne občine ljubljanske kot v deželi navadna jezika priznana, ter velja za oba jezika načelo ravnopravnosti, katero ima svojo podlago v členu 19. osnovnega zakona z dne 21. decembra l. 1867. drž. zak. št. 142. Ni pa najti umestnega razloga, zakaj bi se to ravnopravno stališče opustilo ravno pri uličnih napisih, ki so namenjeni javnosti, ted. j slovenskemu in nemškemu pre-

bivalstvu, ravno tako tudi tujcem, ki prihajajo v Ljubljano in katerih velika večina ni zmožna slovenskega jezika.

Ne glede na to, pa zahteva pravičnost sama na sebi, da se ozira pri takih javnih napisih tudi na nemško prebivalstvo Ljubljane, kakor kranjske dežele sploh, če je isto nasproti slovenskemu tudi v veliki manjšini. Če je mestni zastop hotel morebiti temu razmerju dati pojav po dotičnem sklepu, storil bi bil to lahko popolnoma primerno na drug način in sicer tako, da bi bil sklenil naj je postaviti slovenske ulične napise na prvo mesto, a nemške na drugo; odobravati pa se ne da kot primerno, da se je nemški jezik pri tem popolnoma prezrl. Sklep občinskega sveta glede samoslovenskih uličnih napisov ne zadostuje ravnopravnosti ter že zaradi tega ni umestno, da stopi v pravno veljavo.

Zoper sklep občinskega sveta v napomínanem smislu so pa merodajni naslednji razlogi:

Ulični napisi služijo namenu orijentiranja in sedanji dvojezični ustrezajo, kakor je skušnja pokazala, dobro temu namenu, dočim bi zgolj slovenski napisi, ker ni vse prebivalstvo vešče slovenskega jezika in zlasti v Ljubljano prihajajoči tujci niso vsi istega zmožni, promet le obtežili in to bi bilo mestu v gmotnem oziru gotovo na kvar.

Prezreti se tudi ne dajo težkoče, katere bi nastale vsled novega zaznamenovanja ulic in trgov za kataster in zemljiško knjigo, katera bi se, če se izvrši sklep občinskega sveta, nikakor ne ujemala s faktičnimi imeni ulic in trgov, kar pa bi tudi brezdvomno povzročilo marsikatere neprilike.

Pri sedanji uredbi glede zaznamenovanja ulic se je čestokrat oziralo na imena, ki so v zgodovinskem oziru važna za mesto. Nekatera teh imen niso identična v obeh jezikih in če bi se nemški napisi popolnoma eliminirali, odpadlo bi dotično v zgodovini utemeljeno ime, in zatrt bi bil tudi zgodovinski spomin, kar bi bilo obžalovati z zgodovinskega stališča.

Glede na to, da se torej napominani sklep občinskega sveta ne ujema z ravnopravnostjo obeh v deželi navadnih jezikov, da se ne sklada z mestnimi koristmi, in da tudi iz drugih ozirov ni primeren in umesten, videlo se je deželnemu odboru potrebno, da dotični pritožbi ugodi in ta sklep razveljavi."

Gospod Fran Erjavec naj pa tudi ve, da v boj za samoslovenske ulične napise zveza z Nemci ni prinesla ne le nikake izpremembe, temveč celo ne kakega zastoja. Ta boj je šel neprestano naprej in po mojem pojmovanju, tudi ko bi mu bil kdo z ozirom na zvezo hotel napraviti konec, ni v pisanem dogovoru imel za to nikake opore, ker je spadal med one že pred tem sprožene zadeve narodnopolitičnega značaja, na katere se besedilo pogodbe ni nanašalo. Mene so ljubljanski dvojezični ulični napisi glede na samonemške v Celju, Mariboru in Ptuju že davno prej bodli v oči, predno sem postal župan. Zato mi gospod Erjavec lahko verjame in mi bo — toliko me že pozna — tudi gotovo verjel, da sem se za njihovo odpravo podal v boj s trdno voljo, da ne popustim, dokler ne zmagam. To se je končno kakor je znano — tudi zgodilo. Da je med tem deželni odbor še enkrat zatajil narodni ponos, je sicer res in žalostno, zato je pa končna zmaga bila tem razveseljivejša.

Sedanje pokolenje nima vednosti in tudi umevanja o tem, kako je še pred nedavnim bilo v narodnostnem oziru na Slovenskem in to celo v Ljubljani sami. Stopilo je v življenje ob polnem našem narodnem izživljanju in si marsikdo morebiti predstavlja, da nikdar drugače biti ni moglo. Zato porabljam to priliko, da v nazorno poučilo, kako dolgo so trajale in kako vroče so bile v avstrijski sužnjosti borbe za najprimitivnejše pravice slovenskega jezika, podam v tem poglavju ves historijat borbe za samoslovenske ulične napise v Ljubljani. Naj bodo sedanjemu pokolenju poučilo, kako smo morali nekdaj najboljše moči, ki bi jih bili lahko, kakor je sedaj njemu mo-

goče, porabljati v dosego etičnih in gmotnih dobrin, trositi v to, da se obvarujemo narodne smrti.

Obenem bodo pa uradni spisi najboljši dokaz, kako strankarskotendencijozni so očitki, ki si jih nekateri dovljujejo na naslov slovenske narodno napredne stranke, o kateri le toliko lahko rečem, da je — vsaj dokler je bila pod mojim vodstvom! — vedno visoko dvigala narodni prapor, ostajala zvesta svojemu, že v imenu jasno izraženemu programu, in da jo je v nesebični in idealni ljubezni do naroda in domovine pač mogla doseči, nikdar pa nadkriliti kaka druga politična organizacija.

Bodi o tej priliki v lažje umevanje predidočih besedi povedano, da si je stranka svojo označbo izbrala po mojem predlogu. Prvotno ime „narodna stranka", ki je veljalo, dokler so vsi Slovenci sledili vodstvu dr. Janeza Bleiweisa, moralo je za stranko, katera je želela prinesti več odločnosti in hitrejši tempo v politične razmere, in katere glasilo je bil „Slovenski Narod", narediti prostora drugemu. „Liberalna" v pravem smislu te besede ta stranka, ki jej je bil vendar boj za jezikovne pravice našega naroda glavni smoter, nikdar ni bila. Nič zato, ako so njeni začetniki smatrali za primerno, da si nasproti „klerikalizmu" izberejo svoj à tout v takrat med Nemci na površje prišlem liberalizmu. Ker pa je Miroslav Malovrh kar iz lastne moči jel za stranko splošno rabiti označbo „liberalna", zdelo se mi je potrebno storiti temu konec s predlogom, da se stranki dá ime „narodnonapredna". Utemeljeval sem svoj predlog v odboru „Slovenskega društva" s tem, da mora že ime stranke izražati njen program. „Mi vodimo predvsem narodni boj, ki naj nam prinese novih in novih uspehov. Po tem takem: narodnega napredka na vseh poljih. To in nič drugega naj izraža ime stranke, ki naj slove „narodnonapredna". „Napredna narodna" ali pa „Narodna napredna stranka" dopuščala bi tudi

kako drugačno tolmačenje. Beseda „narodnonapredna“ pa to izključuje. Nečem reči, da nismo za napredek v obče. Nasprotno: pospeševali ga bomo, kjerkoli nam bo dana prilika. Toda naša najnujnejša in najpoglavitnejša naloga, kateri moramo predvsem drugim posvečevati vse svoje moči, je narodni napredek. Saj je od njega odvisno naše „biti ali ne biti“. — Tako približno sem utemeljeval v odboru svoj predlog, ki je bil potem soglasno odobren in na društvenem občnem zboru tudi brez ugovora sprejet.

Od takrat je naša stranka imela ime „Narodnonapredna stranka“ in je, da je res taka, ob vsaki priliki in z vsem svojim delom tudi kazala. To prav posebno potrjuje ravno *boj za samoslovenske ulične napise v Ljubljani.*

O vseh fazah tega boja podajajo poučilo tile uradni spisi:

I.

Personalnemu in pravnemu odseku občinskega sveta.

„V občinskega sveta seji dne 15. januarja 1889. se je načeloma sklenilo, da naj se izpremene imena nekaterim ulicam in se je v nadaljno obravnavo te zadeve izvolil poseben odsek, katerega člani so bili poleg mene kot načelnika*), občinski svetniki Fran Povše, Ivan Rozman, dr. Josip Vošnjak in Tomo Zupan. V seji dne 28. junija 1892 sem poročal občinskemu svetu v imenu tega odseka ter med ostalim tudi predlagal, da se vse table in tablice za ulice in trge, katerim so se spremenila ali pa dala nova imena, napravijo samo v slovenskem jeziku, in pa, da naj se v bodoče dopolnilne tablice naročajo edino le s slovenskimi napisi. Ta predlog je bil tudi sprejet.

Proti sklepu so se pa takoj pri c. kr. deželni vladi pritožili nekateri mestni prebivalci nemške na-

*) Stvar je namreč potekla iz moje inicijative.

rodnosti, odnosno nemškega mišljenja in le-ta je njihovi pritožbi tudi takoj ustregla ter sklicevaje se na članek XIX. državnega osnovnega zakona in na nekatere določbe zakona o ljudskem štetju prepovedala njega izvršitev. Pritožba, katero je proti temu odloku c. kr. deželne vlade vložila mestna občina pri c. kr. ministrstvu za notranje stvari, je bila z odločbo tega ministrstva št. 19.437 z dne 3. novembra 1892 odbita. Mestna občina se je sedaj pritožila na c. kr. upravno sodišče in le-to je po javni ustni razpravi dne 13. decembra 1893 razveljavilo omenjeno odločbo c. kr. ministrstva za notranje stvari ter razsodila, da vse sklepanje glede javnih uličnih napisov spada v samosvoje področje občinskega sveta.

V seji dne 5. junija 1894 je poročal personalni in pravni odsek občinskemu svetu o tej razsodbi c. kr. upravnega sodišča ter je o tej priliki bil sprejet naslednji predlog:

„Javni napisi pri vseh ulicah in trgih ljubljanskega mesta se imajo tako izpremeniti, da se napravijo vsi brez izjeme v slovenskem jeziku.“

Utemeljevaje ta predlog personalnega in pravnega odseka, dejal je poročevalec dr. Ivan Tavčar med ostalim tudi to-le: „Ker imajo mesta, v kojih prebivajo Slovenci v izdatnih manjšinah, samo nemške in oziroma samo laške napise, bi se mestni zastop ljubljanski pač zelo pregrešil proti zavezam, koje mu nalaga slovenski značaj tega mesta, če bi sedaj v očigled najnovejšej razsodbi upravnega sodišča z vso silo ne potrudil se v ta namen, da pridobi ljubljanskemu mestu izključno slovenske napise.“

Vsled sklepa z dne 5. junija 1894 je naročil mestni magistrat samoslovenske ulične table. Predno jih je pa prejel iz tovarne, došla mu jo odločba deželnega odbora kranjskega z dne 15. avgusta 1894 št. 7409, vsled katere je le-ta v smislu § 84. občinskega reda — ugajajoč pri njem vloženemu prizivu nekaterih mestnih soprebivalcev nemške narodnosti,

odnosno nemškega mišljenja — izrekel, da morajo vsi ulični napisi v Ljubljani biti dvojezični.

Pač se je proti tej odločbi deželnega odbora, v katerem so takrat večino imeli pristaši takoimenovane slovenske katoliško - narodne stranke, mestna občina pritožila do c. kr. upravnega sodišča; toda le-to je njeno pritožbo po javni ustni razpravi dne 8. maja 1895 zavrnilo. V tem, ko je bila pritožba podana pri c. kr. upravnem sodišču, je prejel mestni magistrat samoslovenske ulične table iz tovarne in začel je polagoma odstranjevati dvojezične. Do dne 8. maja 1895 je bilo to delo izvršeno v onem delu mesta, ki leži na desnem bregu Ljubljanice. Vsled razsodbe upravnega sodišča tega dne, je ostal tedaj položaj tak, da so na desnem Ljubljaničnem bregu bile slovenske, na levem pa dvojezične ulične table.

Ta položaj sem našel, ko sem bil leta 1896., poklican na čelo mestni upravi. Mnoge nove ulice takrat tudi niso še imele imen; v mnogih pa ni bilo nabitih še nikakih napisnih tabel. Ko sem pri občinskem svetu izposloval imena za prvoomenjene ulice, naročiti mi je bilo za te in za drugoomenjene napisne table. Pač bi bil najraje naročil samoslovenske; glede pa na odločbo deželnega odbora z dne 15. avgusta 1894 št. 7419 in na razsodbo c. kr. upravnega sodišča z dne 8. maja 1895 mi tega ni bilo mogoče. Da torej ustrežem deželnemu odboru, ob enem pa varujem slovenskemu jeziku pristoječe pravice, dal sem napraviti ulične table in hišne tablice na ta način, da je velikost črk pri slovenskih in nemških napisih izražalo narodnostno razmerje ljubljanskega prebivalstva. Slovenski napis je bil proti nemškemu kakor 6 : 1. Te table, katere se še dandanes nahajajo v nekaterih mestnih ulicah, so pomenile po mojem mnenju najsrečnejšo in najpravičnejšo rešitev. Toda dvignil se je — menda iz neke napačne, le Slovencem lastne občutljivosti — proti njim odpor iz krogov občinskega sveta samega. Nasledek tega odpora je bil, da je občinski svet v svoji seji dne 5. januarja 1897 sklenil, „da se imajo tekom

leta 1897. odstraniti vse dosedanje nemško-slovenske in samoslovenske ulične table in hišne tablice ter nadomestiti na stroške mestne občine z novimi, ki naj imajo slovensko-nemške napise tako urejene, da bodo slovenski tako veliki, kakor so na prvotnih tablah nemški in vice versa in pa, da naj ostanejo vse do takrat pribite table in tablice z velikimi slovenskimi in malimi nemškimi črkami. Kasneje je občinski svet tudi še večkrat sklepal o uličnih napisih, ko je določal imena za Vodmatske in nekatere druge nove ulice, določujoč jim samoslovenska imena. O vseh teh sklepih se ni podala nikaka pritožba.

Leta 1899. pa je vprašanje, kakšni naj bodo ljubljanski ulični napisi v jezikovnem oziru stopilo v nov štadij. Tega leta bi se bil imel v Ljubljani vršiti shod Zveze avstrijskih gasilnih društev. Vodstvo zveze je pa ta shod odpovedalo zato, ker je ljubljansko prostovoljno gasilno društvo vpeljalo slovensko poveljevanje. To drzno in žaljivo postopanje vodstva, katero je tu zopet pokazalo nemško nestrpnost v vsej goloti, je zahtevalo primernega odgovora. Odbor „Prostovoljnega gasilnega društva ljubljanskega“ ga je dal s tem, da je k otvoritvi „Mestnega doma“ povabil poleg slovenskih gasilnih društev tudi hrvatska in češka. Ko se je meni to naznanilo, se mi je zdelo, da je tudi mestne občine dolžnost pokazati slovanskim gostom, ki pridejo k otvoritvi „Mestnega doma“ in k zborovanju „Zveze kranjskih gasilnih društev“, da je tudi ona našla primeren odgovor na omenjeno nemško ošabnost. Za najprimernejši odgovor sem smatral nabitje samoslovenskih uličnih tabel tudi na levem bregu Ljubljanice. Vprašal sem torej gospode občinske svetnike v posvetovanju, ki ni imelo značaja občinskega sveta seje, za njihovo mnenje, in ko so se le-ti izrekli v pritrjevalnem smislu, sem dal nabiti tudi na levem Ljubljaničinem bregu samoslovenske ulične table.

Ljubljanski pravi in po sili Nemci, pri katerih predrznost in ošabnost njihovih somišljenikov v

vodstvu „Zveze avstrijskih gasilskih društev“ ni našla grajalne besede, bili so sedaj seveda takoj na nogah in vložili so proti tej moji odredbi pritožbo na c. kr. deželno vlado in na deželni odbor. Glede na to sem poročal o stvari policijskemu odseku občinskega sveta ter ga — da se vsa zadeva tudi formalno pravilno reši — naprosil, da poroča o njej občinskemu svetu. To se je zgodilo v seji dne 3. oktobra 1899, v kateri je občinski svet — spreminjajoč svoj sklep z dne 5. januarja 1897, št. 1104 — odobril nabitje samoslovenskih tabel na trgih, cestah in ulicah levega brega Ljubljanice ter sklenil, naj tudi v mestnem delu na desnem bregu Ljubljanice ostanejo pribite samoslovenske ulične table.

Glede na ta sklep je zavrnilo c. kr. deželno predsedstvo J. Ph. Uhla, Alojzija Dzimskega in tovarišev priziv z dne 6. septembra 1899, v katerem so zahtevali, da naj v smislu tretjega odstavka § 84. občinskega reda vlada poseže vmes, ter je izreklo, da za to ni nikakega povoda, ker je moja odredba s sklepom občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899 bila potrjena. Ob enem je c. kr. deželno predsedstvo izreklo nasproti prizivniškim izvajanjem, da odločba deželnega odbora kranjskega z dne 15. avgusta 1894, št. 7419 ne obseza pravnega vprašanja, temveč ugotavlja da je to le upravno dejanje, čegar predmet so faktični, ne pa pravni interesi. C. kr. deželno predsedstvo je torej zavrnilo prizivnike na deželni odbor; dalo pa tudi mestni občini naročilo, da za svoj sklep z dne 3. oktobra 1899 izposluje odobritve deželnega odbora.

Mestna občina se proti tej odločbi c. kr. deželnega predsedstva ni pritožila; občinski svet jo je v svoji seji dne 7. novembra 1899 vzel na znanje. Mestni magistrat se je obrnil vsled tega do deželnega odbora s prošnjo, da pritrdi občinskega sveta sklepu z dne 3. oktobra 1899 in pričakoval je glede na takratno sestavo deželnega odbora, da bo stvar rešena tako, kakor je zahtevala korist in čast slovenskega naroda. V veliko svoje iznenadenje je torej izvedel, da je deželni odbor pustil iz nemar vsa druga uva-

ževanja ter se postavil le na stališče žaljene višje inštance, ker nižja ni izvršila po njej o drugih in drugačnih razmerah naročenega upravnega dejanja. Pritožil se je namreč — ignorujoč vlogo mestnega magistrata za odobritev sklepa občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899 — proti odločbi c. kr. deželnega predsedstva na c. kr. ministrstvo za notranje stvari, ter je tako priskočil na pomoč J. Ph. Uhlu, Alojziju Dzimskemu in tovarišem, ki so se seveda tudi pritožili.

Z razpisom št. 39.610 z dne 17. januarja 1900 je c. kr. ministrstvo za notranje zadeve ugodilo obema pritožbama z motivacijo, da je občinski svet glede na pravokrepni odločbi deželnega odbora z dne 15. avgusta 1894, št. 7419 in 6. maja 1896, št. 11.511 prekoračil svoj delokrog. O tem razpisu se je posvetoval občinski svet v svoji seji dne 30. januarja 1900 ter je poleg pritožbe na upravno sodišče sklenil — spreminjajoč svoj sklep z dne 5. januarja 1897, št. 1104 — tudi naročiti mestnemu magistratu, da napravi vse javne napise pri vseh cestah, ulicah in trgih ljubljanskega mesta brez vsake izjeme v slovenskem jeziku. Ta sklep je ustavila c. kr. deželna vlada z razpisom št. 755/pr. z dne 21. februarja 1900, in ker je vsled pritožbe občinskega sveta c. kr. ministrstvo za notranje stvari z razpisom št. 13.094 z dne 22. maja 1900 zavzelo isto stališče, sklenil je občinski svet v seji dne 22. junija 1900 pritožiti se tudi proti tej odločbi.

Vsled obeh pritožb se je vršila pred c. kr. upravnim sodiščem na Dunaju glavna ustna obravnava dne 8. marca t. l. Pri tej obravnavi, pri kateri je mestno občino ljubljansko zastopal odvetnik dr. Karl Triller, se je pritožba mestne občine zavrnila. Razloge zavrnitve bo izprevidel personalni in pravni odsek iz priložene razsodbe št. 1798 ex 1901.

Pripomniti mi je le, da s to razsodbo vprašanje uličnih napisov ljubljanskih ni še rešeno dokončno. Pač bode sedaj mestni magistrat — izvajajoč posledice iz te razsodbe — moral odstraniti samoslo-

venske ulične napise ter jih nadomestiti z dvojezičnimi. Toda to stanje bodi le prehodno, kajti ne morem si misliti, da bi se v slovenski Kranjski ne našel kedaj deželni odbor, ki bo izprevidel, da sklep deželnega odbora z dne 15. avgusta 1894, št. 7419 ni več vzdržljiv, temveč da zahteva slovenskega naroda čast in korist, da se spremeni. Personalni in pravni odsek blagovoli torej občinskemu svetu nasvetovati, da mestnemu magistratu naroči, naj izvede konsekvence iz c. kr. upravnega sodišča razsodbe z dne 8. marca t. l. št. 1798; ob enem pa sklene, da vsled te razsodbe ne smatra vprašanja glede uličnih napisov v Ljubljani za dokončno rešeno, temveč izreka, da ne bo miroval, dokler ne doseže odobritve za samoslovenske ulične napise v Ljubljani.

V Ljubljani, 30. IV. 1901.

Hribar, l. r."

V boljše umevanje tega poročila priobčujem še tele uradne spise:

Št. 35.425. I.

Velezaslužnemu odboru vojvodine Kranjske

v

Ljubljani.

Občinski svet ljubljanski — spreminjaje svoj sklep z dne 5. januarja 1897 št. 1104 — je v svoji javni seji dne 3. t. m. odobril nabitje samoslovenskih tabel na trgih, cestah in ulicah levega brega Ljubljanice ter je sklenil, naj tudi v mestnem delu na desnem bregu Ljubljanice ostanejo pribite samoslovenske ulične table.

Proti temu sklepu je vložilo tukaj 90 občinskih volilcev v smislu § 84. občinskega reda za deželno stolno mesto Ljubljano priziv, kateri se veleslavnemu deželnemu odboru odstopa v razsojo z naslednjimi opazkami:

Z odlokom veleslavnega deželnega odbora z dne 15. avgusta 1894 št. 7419 je bil razveljavljen

sklep občinskega sveta ljubljanskega z dne 5. junija 1894, vsled katerega so se „vsi javni napisi pri vseh ulicah in trgih ljubljanskega mesta imeli izpremeniti tako, da bi se bili napravili vsi, brez vsake izjeme, v slovenskem jeziku."

Prizivniki sklicujejo se na ta odlok deželnega odbora tako, ko da bi s tem po inštančnej poti za vse večne čase bilo rešeno vprašanje o uličnih napisih ljubljanskih. Da je tako mnenje napačno, je očividno; kajti od dne 15. avgusta 1894 utegnile so se razmere bistveno izpremeniti. Izpremenjene razmere pa dajo tudi druga vodila za presojo kake stvari.

Pa če bi se razmere tudi izpremenile ne bile, vzeti je treba v obzir, da odločba deželnega odbora z dne 15. avgusta 1894 št. 7419 izvira osebnemu prepričanju tedanjih članov deželnega odbora. Ker pa nekateri iz njih nimajo več sedeža in glasu v deželnem odboru, je mogoče, da njega sedanja večina v zadevi uličnih napisov ljubljanskih nima več istih nazorov, kakor jih je imela večina, ki je odločila za razveljavljenje občinskega sveta sklepa z dne 5. junija 1894. Če pa jih nima, tedaj jej tudi kak prejšnji sklep deželnega odbora ne more zabranjevati, da bi svojim nazorom ne mogla pripomoči do veljave. Saj bi se, če bi tako ne bilo, v jezikovnem oziru v deželnih uradih ne bilo še ničesar izpremenilo, kajti v veljavi bi bile morale ostati odredbe, ki so nemščini zagotavljale izključno gospodstvo v notranjem uradovanju.

Mnenje prizivnikov, da se deželni odbor mora ravnati po sklepu, na katerem temelji večkrat omenjena odločba z dne 15. avgusta 1894, je torej le dotlej opravičeno, dokler deželni odbor tega sklepa ne izpremeni.

Naravnost nesmiselna pa je trditev, da je sklep občinskega sveta z dne 3. oktobra t. l. „popolnoma protizakonit". Saj ni nikjer zapisano, da mora občinski svet ljubljanski imeti vedno tiste nazore, katere je kedaj imel deželni odbor, pa naj si že bode

le ta višja oblast v stvareh samosvojega občinskega področja. Občinski svet ljubljanski svojega prepričanja, ki je vedlo k sklepom z dne 5. junija 1894, nikdar ni spremenil. To dokazujeta njegova sklepa z dne 8. junija 1898 in 22. junija 1899, s katerima so se za nekatere javne prostore v mestu določila samo slovenska imena in čemur se je implicite izreklo, da naj se zanje naroče tudi samo slovenske table in tablice.

Ako je s sklepom z dne 3. oktobra t. l. dal temu svojemu prepričanju krepkejšega izraza, storil je to zato, ker mu je prišlo do vednosti, da je deželni odbor kraljevine Češke z odlokom št. 34.230 z dne 29. maja 1897 podoben priziv nemškega društva v Pragi in nekaterih hišnih posestnikov ravno tam proti samočeškim uličnim napisom odklonil, dasi je v Pragi primeroma več nemškega prebivalstva, ko v Ljubljani in dasi v kraljevini Češki živi Nemcev preko 30% vsega deželnega prebivalstva, v tem ko jih je v vojvodini Kranjski le 5%. Občinski svet je tudi uvaževal, da je c. kr. državno sodišče s svojo sodbo z dne 10. januarja 1898 št. 427 ex 1897 izreklo, da se vsled dotičnega sklepa občinskega sveta praškega niso kršile pravice ravnopravnosti nemških prebivalcev praških, kar je tem pomembnejše, ker veleslavni deželni odbor Kranjski za utemeljitev svoje odločbe z dne 15. avgusta 1894 št. 7419 poudarja ravno načelo ravnopravnosti.

Prizivniki omenjajo tudi, da se sklep občinskega sveta z dne 3. oktobra t. l. ni v smislu § 62. občinskega reda z dne 3. oktobra t. l. razglasil ter trdijo s tem nekaj, o česar utemeljenosti se jim niti potrebno ni zdelo prepričati se. Sicer v smislu § 62. občinskega reda mestni magistrat ni bil obvezan razglasiti sklep občinskega sveta z dne 3. oktobra t. l., kajti po tem § je v občini, kakor je navada, javno dajati na znanje sklepe, kolikor se tičejo koristi vse občine ali posameznih okrajev, ali koristi celih vrsta občanov. Trditi se pa ne more, da bi se sklep o pribitji samoslovenskih uličnih tabel dotikal kogarkoli

koristi, ker bi tudi škode ne imel nikdo ne od samoslovenskih, ne od dvojezičnih in ne od samonemških uličnih tabel. Nepripuščajoč drugačne razlage besedila zadnjega odstavka § 62. občinskega reda, razglasil je mestni magistrat — ravnajoč se po načelu, da superflua non nocent — vendar omenjeni sklep občinskega sveta že dne 4. oktobra t. l., davši ga, kakor je navada, pribiti na črno desko pred mestno hišo.

Ker torej ni nobenega razloga za razveljavljenje občinskega sveta sklepa z dne 3. oktobra t. l., in zlasti še zato, da se varuje mestni občini samoodločba o stvareh, ki po § 26. občinskega reda spadajo v njeno samosvoje področje, blagovoli naj veleslavni deželni odbor priziv Alojzija Dzimskega in tovarišev odkloniti.

Mmg. v Ljubljani, dne 30. X. 1899.

Hribar, l. r.

Št. 37.971. II.

Deželnemu odboru vojvodine Kranjske

v

Ljubljani.

Občinski svet ljubljanski — spreminjajoč svoj sklep z dne 5. januarja 1897 št. 1104 — je v svoji javni seji dne 3. m. m. odobril po županovem naročilu izvršeno nabitje samoslovenskih tabel na trgih, cestah in ulicah levega brega Ljubljanice ter je sklenil, naj tudi v mestnem delu na desnem bregu Ljubljanice ostanejo pribite samoslovenske ulične table.

Ker sklep občinskega sveta z dne 5. januarja 1897 ne izvira prepričanju občinskega sveta, temveč je le posledica deželnega odbora odloka z dne 15. avgusta 1894 št. 7419, čakal je občinski svet le prilike, da svoje stališče, katero je zavzemal že s sklepom z dne 5. junija 1894, zopet uveljavi. To priliko mu je dala rešitev sličnega vprašanja v kraljevskem stolnem mestu Pragi, na kar je mestni magistrat dovolil si že opozoriti v svojem dopisu do deželnega odbora št. 35.425 z dne 30. m. m.

Prepričan, da bode glede na spremenjene okoliščine in v varstvo samoodločbe mestne občine ljubljanske deželni odbor uvaževal stališče občinskega sveta, prosi torej mestni magistrat, da blagovoli odobriti v začetku navedeni sklep občinskega sveta z dne 3. oktobra t. l.

Mmg. v Ljubljani, dne 8. 11. 1899.

Hribar, l. r."

V tem, ko se je ta stvar pletla, zdelo se je „Prvemu društvu hišnih posestnikov" v Ljubljani potrebno priskočiti na pomoč J. Ph. Uhlu, Alojziju Dzimskemu in tovarišem. Storilo je to s to-le vlogo:

III.

Na slavni občinski svet deželnega stolnega mesta Ljubljane.

Slavni mestni magistrat je ukazal odstraniti pri nekaterih hišah tablice s številkami, ne da bi poprej o tem obvestil hišnega posestnika. Onim, ki so proti takemu postopanju ugovarjali, dostavila se jim je hišna tablica v vežo, ne da bi se komu izročila.

Podpisano I. društvo hišnih posestnikov v Ljubljani smatra tako postopanje proti hišnim posestnikom, ki plačujejo največ davka v občini, kot brezobzirno in se nadeja, da se v bodoče tako postopanje ne ponavlja. Hišni posestnik ima svoje dolžnosti, pa tudi svoje pravice. Da on izpolnuje prve, skrbi že slavni magistrat. Pravica njegova pa obstoji predvsem v njegovi lastninski pravici, ki je brez njegovega dovoljenja nedotakljiva in mora tudi taka ostati. Mestni magistrat ima pravico izdati naredbe, obenem pa dolžnost o njih obvestiti hišne posestnike, da se namerava izvršiti kaka prenaredba na njegovi lastnini. K njegovi lastnini spada pa tudi hišna tablica. Če je torej slavni mestni magistrat v tej zadevi ukrenil kako premembo, bi moral o tem ob-

vestiti hišnega posestnika. Če ne ugovarja v gotovem roku, se smatra da on pritrjuje od magistrata nameravani premembi.

Sprememba hišne številke bi se pa morala dotičnemu hišnemu posestniku tem preje naznaniti, ker se mora taka prememba tudi v zemljiški knjigi zabeležiti. Sprememba v zemljiški knjigi se pa zamore logično izvršiti samo v sporazumljenju z dotičnim posestnikom.

Da se je nadalje nazaj zahtevana hišna tablica na priprosti način postavila v vežo in se o tem ni obvestil lastnik in se proti njemu tudi nihče ni oprostil, smatrati je kot pregrešek proti oziru, katerega je slavni mestni magistrat dolžan napram stanu hišnih posestnikov v občini.

V to, da se slično postopanje v prihodnje ne ponavlja, pritožuje se podpisano I. društvo hišnih posestnikov v Ljubljani na slavni občinski svet s prošnjo, slavnoisti blagovoli zaradi poprej imenovanega brezobzirnega postopanja dati svojim dotičnim organom zaslužen ukor in vse potrebno ukreniti, da se slični slučaji ne ponavljajo.

Vložena pritožba nima nikakoršne politične tendence, ker je vsakemu bivšemu posestniku na prosto voljo dano ugovarjati proti napisu na svoji tablici, če mu od mestnega magistrata določeni napis ne ugaja.

I. društvo hišnih posestnikov v Ljubljani.

Dr. V. Gregorič l. r.
predsednik.

IV.

Mestni magistrat v Ljubljani
vlož. 11. 11. 1899, št. 38325.

Cenjenemu predsedstvu I. društva hišnih posestnikov
v Ljubljani.

Rešuje ondotnji dopis brez datuma dovoljuje si podpisani mestni magistrat opozoriti, da se je k obžalovanju njegovemu po krivdi dotičnega magistrat-

nega organa samo v jednem slučaju — namreč pri „Kranskej hranilnici“ — stara hišna tablica potem, ko se je novo nabita vsled protesta hranilničnega zopet snela, vrnila na tak način, kakor to opisuje cenjeno predsedstvo. Takoj, ko je mestni magistrat o tem izvedel, pa je „Kranjskej hranilnici“ pismeno obžalovanje izrekel zaradi tega in je torej očitanje cenjenega predsedstva, da se proti hišnemu lastniku nihče ni oprostil, vseskozi neutemeljeno.

Nazori, katere cenjeno predsedstvo razvija glede premembe hišnih tablic, katera se bode morala izvršiti zaradi spremembe numeracije, dalje glede sprememb v zemljiškej knjigi, pa se ne krijejo z zakonskimi določbami, kakor se bode cenjeno predsedstvo v predstoječej rešitvi te zadeve prepričati priliko imelo.

Mmg. v Ljubljani, 12. 11. 1899.

Hribar, l. r.

Magistrat deželnega stolnega mesta Ljubljane.

Štev. 38325.

Personalno-pravnemu odseku
(v roke načelnika gospoda Ivana Plantan-a)

tukaj.

„Prvo društvo hišnih posestnikov“ doposlalo je dne 11. t. m. mestnemu magistratu priloženo, na občinski svet naslovljeno, vlogo brez datuma. V tej vlogi pritožuje se proti postopanju mestnega magistrata pri zamenjavi hišnih tablic ondi, kjer je to glede na bližajoče se ljudsko štetje vsled spremenjene numeracije neobhodno nujna postala ter zahteva, da občinski svet zaradi brezobzirnega postopanja pri tej zamenjavi svojim dotičnim organom dá zasluženi ukor.

Mestni magistrat je „Prvemu društvu hišnih posestnikov v Ljubljani“ glede na nekatera njegova, v

omenjenej vlogi obsežena očitanja že odgovoril z razpisom št. 38.325 z dne 12. t. m.; ker je pa vloga naslovljena na občinski svet, odstopam jo z vsemi predakti vred personalno-pravnemu odseku v posvetovanje in poročanje, pri čemer si pred vsem dovoljujem opozoriti, da se „Prvo društvo hišnih posestnikov v Ljubljani“ ni legitimovalo s pooblastili o n i h, ki so po njegovej trditvi proti postopanju mestnega magistrata ugovarjali. Personalno-pravni odsek bi bil torej opravičen priporočiti občinskemu svetu, da preko te vloge preide na dnevni red; vendar pa tega zato ne priporočam, ker „Prvemu društvu hišnih posestnikov v Ljubljani“ nikakor ne bode škodovalo, ako od merodajne strani dobi poučilo, kako se — ne da bi se o stvari temeljito poučilo — spušča popolnoma neopravičeno v rekriminacije in pritožbe.

To dokazuje takoj uvod njegove vloge, kjer „Prvo društvo hišnih posestnikov v Ljubljani“ navaja, da se je onim, ki so proti postopanju mestnega magistrata ugovarjali, dostavila hišna tablica v vežo, ne da bi se bila komu izročila.“ Kakor se odsek more prepričati iz aktov, došla je namreč zaradi zamenjave hišnih tablic mestnemu magistratu jedino od Kranjske hranilnice pritožba z dne 19. oktobra 1899 glede njene hiše št. 5. v Knaflovih ulicah in z dne 8. novembra t. l. glede njene hiše št. 8 v Gradišči. Kje so torej o n i, ki so proti takemu postopanju ugovarjali? Vsi ti eksistujejo očividno le v domišljiji „Prvega društva hišnih posestnikov v Ljubljani“; društvu samemu pa — ki vendar hoče veljati za resno organizacijo — gotovo ni v čast, ako se v njegovem imenu tako neutemeljene trditve postavljajo.

Kar se v začetku tega poročila omenjene zamenjave hišnih tablic same tiče, mi je pripomniti, da se je izvršila pod nadzorstvom magistratnega policijskega komisarja Ivana Robide, ki je skoro vedno opozoril na to zamenjavo hišnega posestnika. Le v

onih slučajih, kjer za časa pribijanja tablic — katero se je vršilo v dveh partijah — ni bil navzoč, se je zgodilo, da so mestni delavci snemali stare in pribijali nove hišne tablice brez predidočega obveščanja hišnega gospodarja. Tak slučaj se je primeril tudi pri „Kranjski hranilnici“ v Knaflovi ulici, kjer je mestni delavec, kateremu je vsled pritožbe te hranilnice naročeno bilo, vzpostaviti prejšnje stanje, napravil tudi še to nerodnost, da ni nove tablice snel in stare zopet pribil, temveč, da je to poslednjo — ne da bi bil koga obvestil — postavil kar v vežo hranilničnega poslopja ter jo ondi pustil. Ko sem pa za to vsled dopisa „Kranjske hranilnice“ št. 3754 z dne 2. t. m. izvedel, izrekel sem ji s pismom z dne 3. t. m. št. 37.415 takoj svoje obžalovanje na takem ravnanju. To pismo je prejela „Kranjska hranilnica“ dne 6. t. m.; neumevno mi je torej, kako zamore „Prvo društvo hišnih posestnikov v Ljubljani“, ki je svojo vlogo sestavilo očividno po informacijah „Kranjske hranilnice“, ali pa njej blizu stoječih krogov — v tej vlogi, ki je mestnemu magistratu došla šele 11. t. m., trditi, da se zaradi označenega ravnanja pri hišnem lastniku „tudi nihče ni oprostil“. V kolikor se torej tu očita mestnemu magistratu“ pregrešek proti oziru, ki ga je dolžan nasproti stanu hišnih posestnikov v občini,“ je to očitanje neopravičeno in kar naravnost iz trte zvito.

Kakor v navajanju „dejstev“, tako ima predsedstvo „Prvega društva hišnih posestnikov v Ljubljani“ nesrečo tudi pri sklicevanju se na zakonite določbe.

Mestni magistrat, ako je želel urediti hišno numeracijo, katera je v Ljubljani v mnogih ulicah vsled podrtih hiš in novih stavb jako nujna postala, ni hotel posegati s tem v lastninske pravice hišnih posestnikov, temveč se je posluževal le pravic, katere mu daje zakon z dne 29. marca 1869 drž. zak. št. 67. Po določbah tega zakona pa tablica s hišno številko, dasi jo mora dati napraviti hišni posestnik na svoje stroške, ni neoporečna njegova lastnina,

katera bi vedno smela viseti na hiši, temveč ima občina pravico, če se pokaže potreba izpremembe pri numeraciji hiš, zahtevati, da se ta tablica nadomesti z drugo. § 8. omenjenega zakona pa daje občini tudi še nadaljnjo pravico, da sme izdati potrebne odredbe glede enoličnosti hišne numeracije.

Pač pa je iz določbe drugega odstavka § 10. zakona z dne 29. marca 1869 drž. zak. št. 67 vidno, da je pred vsem pozvati hišnega posestnika, da potrebno izpremembo hišne numeracije izvrši in še le, če tega ne stori, ima občinski predstojnik storiti to na stroške hišnega posestnika.

Mestni magistrat, ki — ravno nasprotno trditvi „Prvega društva hišnih posestnikov v Ljubljani“ — hišnim posestnikom, kolikor je to mogoče, rad olajšuje njihove skrbi, mislil pa je, da jim stori uslugo, ako prevzame sam skrb za izpremembo hišnih številk. Sicer se v tem ni motil, kajti ustregel je ogromni večini hišnih posestnikov; ako ni ustregel „Kranjski hranilnici“, opravičuje to le znani nauk, da ni pravila brez izjeme.

Trditev „Prvega društva hišnih posestnikov v Ljubljani“, da se „sprememba v zemljiški knjigi zamore logično izvršiti samo v sporazumljenju s hišnim posestnikom“, je tudi v protislovju z določbami zakona zdne 29. marca 1869 drž. zak. št. 67, ki glede izpremembe hišne številke v zemljiščni knjigi odvzemajo hišnemu posestniku vsakršno pravico do kakršnekoli ingerencije.

Naravnost monstrozna pa je trditev, „da je vsakemu posestniku na prosto voljo dano ugovarjati proti napisu na svoji tablici, če mu od mestnega magistrata določeni napis ne ugaja.“ Potemtakem bi vsak hišni posestnik imel pravico upirati se uličnemu imenu, če mu slučajno ne ugaja. Kakšna zmešnjava bi vsled tega nastala, lahko si je misliti; vendar pa je monstroznost te trditve tako očividna, da mi ni potreba dalje muditi se pri njej.

Kakor je torej razvidno, sloni vsa pritožba „Prvega društva hišnih posestnikov v Ljubljani“ na neresničnih trditvah, na napačnih premisah in na nepoznanju zakonov.

In vendar zahteva to društvo, da bi občinski svet dal „svojim dotičnim organom zasluženi ukor.“ Tudi s to zahtevo dokazuje društvo nepoznanje zakonitih določb. V smislu § 29. občinskega reda spada v področje občinskega sveta le disciplinarno postopanje proti magistratnim organom; ukor pa po določilih § 46. službene pragmatike ne spada med disciplinarne kazni in ga ima pravico podeliti župan sam, ki je v smislu § 64. občinskega reda načelnik magistratu in v smislu § 65. tega reda izvršuje disciplinarno oblast nad občinskimi služniki. Svojo zahtevo bi bilo torej imelo „Prvo društvo hišnih posestnikov v Ljubljani“ nasloviti na župana in ne na občinski svet. Ali se pa pod zahtevo zasluženega ukora za „dotične organe“ ne skriva sramežljiva društvena želja, da bi občinski svet dal nezaupnico županu? Posito da bi tako bilo, presodi naj odsek, če sem jo v tej zadevi zaslužil.

Končno si dovoljujem le še opozoriti, da se mi vloga „Prvega društva hišnih posestnikov v Ljubljani“, dasi to društvo — qui s'excuse s'accuse — ravno nasprotno trdi, zdi polna politične tendence in odsek ne bo grešil, ako na to opozori občinski svet.

Mestni magistrat v Ljubljani,
dne 24. novembra 1889.

Župan:

Ivan Hribar, l. r.

Predlog.

Slavni občinski svet skleni, da se preko te neosnovane pritožbe preide k dnevnemu redu in se izreče obžalovanje, da imenovano društvo take pri-

tožbe brez dejanske podstave vlaga in magistratnim organom nekorektnost in brezobzirnost vobče predbaciva, ne da bi kake dokaze za svoje trditve navedlo.

5. 2. 1899. Podpis.

Sprejeto v javni seji občinskega sveta dne 5. decembra 1899.

Boltar, l. r.
zapisnikar.

Mestni magistrat v Ljubljani
vlož. 8. 12. 1899, št. 41.668.

„Prvo društvo hišnih posestnikov" je bilo o tem sklepu občinskega sveta obveščeno. Glede na priobčeno pismo ad IV. pa se mi ne zdi potrebno priobčevati še besedila tega obvestila. Pripominjam le, da se krije z navedbami mojega poročila personalnemu in pravnemu odseku.

VI.

Personalnemu in pravnemu odseku.

Z razpisom št. 5508/pr. z dne 20. oktobra 1899 odklonilo je c. kr. deželno predsedstvo za Kranjsko pritožbo J. Ph. Uhla, Alojzija Dzimskega in drugov proti odstranitvi dvojezičnih in nabitju samoslovenskih uličnih tabel z motivacijo, da je to nabitje vsled sklepa občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899 v smislu obstoječih zakonitih določb opravičeno. Občinski svet je v svoji seji dne 7. novembra 1899 — ne posluživši se pravice do rekurza na c. kr. ministrstvo za notranje stvari — ta razpis na znanje vzel.

Deželni odbor vojvodine Kranjske, kateremu bi po gori omenjenem razpisu c. kr. deželnega predsedstva v smislu določil tretjega odstavka § 84. občinskega reda za deželno stolno mesto Ljubljano

bilo pristojalo odobriti ali neodobriti sklep občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899, pritožil se je proti njemu pri c. kr. ministrstvu za notranje stvari in le-to je, kakor je razvidno iz priloženega razpisa c. kr. deželnega predsedstva št. 375/pr. z dne 24. t. m. — njegovi pritožbi ugodilo, češ da je občinski svet s svojim sklepom z dne 3. oktobra 1899, s katerim je odobril mojo naredbo z dne 6. septembra 1899, ker se pri njej nisem oziral na pravokrepne naprave dvojezičnih uličnih tabel zadevajoče odločbe deželnega odbora z dne 15. avgusta 1894, št. 7419 in 6. maja 1895 št. 11.511, prekoračil svoj delokrog, ker ni bil poklican, da bi bil odobraval mojo samolastno odredbo, ki je bila v protislovju z deželnega odbora odločbo, ki prihaja tukaj v poštev.

Dasi je ta odločba c. kr. ministrstva za notranje stvari formalno morebiti pravilna, ker je župan obvezan izvrševati le storjene sklepe občinskega sveta, ne pa — izvzemši slučaje, o katerih govori tretji odstavek § 69. občinskega reda — le-tem prejudikovati z odredbami, za katere mora izprositi dodatnega odobrila pri občinskem svetu, dá se proti njej vendar ugovarjati, da je stanje, ki je glede javnih uličnih napisov vsled moje odredbe z dne 6. septembra 1899 nastalo popolnoma tako, kakršno bi bilo, ko bi bil s to odredbo čakal do dobe, ki je sledila dnevu 3. oktobra 1899. Priporočiti bi bilo torej, da se sklene proti c. kr. ministrstva za notranje stvari odločbi št. 39. 610 z dne 17. januarja t. l. vložiti priziv na c. kr. upravno sodišče.

Da bo personalnemu in pravnemu odseku jasno, kako lahko bi bil deželni odbor rešil to zadevo brez priziva proti razpisu c. kr. deželnega predsedstva za Kranjsko št. 5508/pr., z dne 20. oktobra 1899, hočem navesti besedilo onih dveh dopisov, s katerima je mestni magistrat priposlal deželnemu odboru priziv 90 občinskih volilcev proti sklepu občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899, in s katerim je prosil za odobritev tega sklepa.

(Sledi besedilo deželnemu odboru poslanih dopisov št. 35425 in 37971, natisnjenih na straneh 55 do 59 te knjige.)

Da se pa v prihodnje deželnemu odboru ne bo mogoče odtegovati odločbi v tej zadevi, priporočam, da bi personalni in pravni odsek izposloval pri občinskem svetu sprejetje naslednjega predloga:

Občinski svet ljubljanski — spreminjajoč svoj sklep z dne 5. januarja 1897 št. 1104 — naroča mestnemu magistratu izpremeniti vse javne napise pri vseh cestah, ulicah in trgih ljubljanskega mesta tako, da se napravijo vsi brez vsake izjeme v slovenskem jeziku."

V Ljubljani, dne 25. 1. 1900. *Hribar* l. r.

VII.

Zapisnik

o javni seji občinskega sveta ljubljanskega, dne 30. januarja 1900 ob 5. uri popoldne.

Predsednik župan Ivan Hribar.

Navzočih je 20 občinskih svetovalcev. Dr. vitez Bleiweis, Dimnik, Grošelj, dr. Hudnik, Klein, Kozak, Lenče, Mally, Pavlin, Plantan, Prosenc, Senekovič, dr. Stare, Škrjanec, Šubic, dr. Tavčar, Tosti, Turk, Velkovrh, Žitnik. Zapisnikar magistratni protokolist Jernej Boltar.

Predsednik konštatira sklepčnost občinskega sveta, otvori sejo ter imenuje za overovatelja današnjega zapisnika podžupana dr. viteza Bleiweisa in občinskega svetovalca Velkovrha.

III. Personalnega in pravnega odseka poročilo.

1. O c. kr. ministrstva za notranje stvari razsodbi priziva, kateri je deželni odbor kranjski vložil proti razpisu c. kr. deželnega predsedstva za

Kranjsko z dne 20. oktobra 1899, št. 5508 v zadevi javnih uličnih napisov v Ljubljani.

Občinski svetovalec Plantan poroča: „Z razpisom z dne 20. oktobra 1899 št. 5508 odklonilo je c. kr. deželno predsedstvo pritožbo J. Uhla, Dzimskega in drugov proti odstranitvi dvojezičnih in nabitju samoslovenskih uličnih tabel z motivacijo, da je to nabitje vsled sklepa občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899 v smislu obstoječih zakonitih določb opravičeno.

Občinski svet je v svoji seji dne 7. novembra 1899 — neposluživši se pravice do rekurza na ministerstvo — ta razpis vzel na znanje.

Deželni odbor kranjski, kateremu bi po gori omenjenem razpisu c. kr. deželnega predsedstva v smislu določil III. odstavka § 84. obč. reda bilo pristojalo odobriti ali neodobriti sklep obč. sveta z dne 3. oktobra 1899, pritožil pa se je proti njemu pri c. kr. ministerstvu za notranje stvari in to je njegovi pritožbi ugodilo (dotični razpis se čita), češ, da je občinski svet s svojim sklepom z dne 3. oktobra 1899, s katerim je odobril županovo naredbo z dne 6. septembra 1899, ker se pri njej ni oziral na pravokrepno napravo dvojezičnih uličnih tabel zadevajoče odločbe deželnega odbora z dne 15. avgusta 1894 št. 7419 in 6. maja 1896 št. 11.511 prekoračil svoj delokrog, ker ni bil poklican, da bi bil odobraval samolastno odredbo, ki je bila v protislovju z deželnega odbora odločbo, ki prihaja tukaj v poštev.

(Poročevalec prečita potem županov dopis personalnemu in pravnemu odseku).

Kakor je iz vsega razvidno, boriti se je občinskemu svetu v tej zadevi na dve strani, namreč proti tistim 90 Nemcem, ki so priziv podpisali, katerih večina nima v Ljubljani nobene posesti; na drugi strani pa proti neprijatelju, katerega ni nihče pričakoval, to je proti deželnemu odboru.

Deželno predsedstvo je v tej zadevi postopalo dosti milejše, kakor pa deželni odbor. Ono sklepu občinskega sveta ni ugovarjalo, zahtevalo je le, da ga mora potrditi tudi deželni odbor. Občinski svet proti odločbi deželnega predsedstva ni rekuriral, a njegova prošnja za odobrenje njegovega sklepa ni našla milosti pri deželnem odboru.

Občinski svet si je bil v svesti, da je s tem svojim sklepom storil le svojo dolžnost. Povsod so take tablice, kakršna je večina prebivalstva, a če se o Ljubljani ne more reči, da ima slovenski značaj, potem se to glede značaja po večini prebivalstva o nobenem mestu reči ne more.

Deželni odbor bi bil lahko ugodil prošnji, a se je iz gole formalitete pritožil. To je zaušnica, katere se ne sme utakniti v žep. Stvar je popolnoma jasna in ni torej treba izgubljevati o njej mnogo besedi.

Personalni in pravni odsek, kateri se je o tej zadevi posvetoval, je sklenil predlagati: Slavni občinski svet skleni:

1. Proti ukazu c. kr. ministrstva za notranje stvari z dne 17. januarja 1900 št. 39.610, vloži naj se pritožba na upravno sodišče. Personalni in pravni odsek je pa tudi sklenil priporočiti, da se pritrdi županovemu predlogu, po katerem se ima zadeva uličnih napisov tudi v formalnem oziru spraviti v pravi tir in zato predlaga:

2. v spremembi sklepa z dne 5. januarja 1897 št. 1104 naroča se mestnemu magistratu, da napravi vse javne napise pri vseh cestah, ulicah in trgih ljubljanskega mesta brez vsake izjeme v slovenskem jeziku."

Predsednik otvori debato.

Občinski svetovalec dr. Tavčar pravi, „da o oportuniteti radi napisov sprožene akcije noče govoriti, dasi bi se v tem pogledu dalo marsikaj omeniti. Če se že hoče klerikalna večina v to zbornico pritirati mu je konečno prav, potem se bo vsaj trdnejša liberalna stranka v Ljubljani ustanovila, nego obstoji dandanes.

Ker pa iz ostrih napadov poročevalca in iz tega, da je — prej kot ne vsled ljubljanske inšpiracije — tudi glasilo tržaških klerikalcev s svojim kopitom vsekalo v to zadevo, sklepa, da se hoče proti njegovi osebi, ker je član deželnega odbora vprizoriti nekaka gonja, mora spregovoriti predvsem zategadelj, da se izreče, da se omenjene gonje ne boji, najmanj pa od tržaške strani. Sicer pa meni, da deželni odbor, za katerega sklepe ni odgovoren, skoraj ni mogel drugače postopati, kakor je postopal.

Poročevalec je govoril tako, kakor da se je samo deželni odbor pritožil, dočim je bila glavna pritožba vložena od druge strani.

Poročanje napravlja vtis, da se hoče za akcijo, ki se je vprizorila z izvanredno nerodnostjo „dobiti nekak „Prügelknabe“, kojemu se hoče natveziti odgovornost za tuje grehe. Razlogi, ki so vodili deželni odbor, so lahko umljivi za vsakega, kdor noče nalašč slep biti. Deželni odbor je imel pred sabo zadevo, s katero sta bili podani dve pritožbi, ena na deželni odbor in ena na deželno vlado. Ta zadnja je morala vsekako prej rešena biti, nego je mogel deželni odbor drugo meritorno v roke vzeti. Danes so se tu izrekle baronu Heinu neke simpatije, katerih drugače v tej zbornici ni deležen. Govorilo se je, da je njegova ekselencija v tej zadevi milejše, kulantnejše postopal in da je deželnemu odboru namignil, kako naj postopa. Izreklo se je še celo, da se je baron Hein takorekoč postavil na stališče mestne občine. Res je, da se je po mnenju njegovem baron Hein v ti zadevi precej čudno obnašal, ali tako, kakor je trdil poročevalec, se pa vendar ni obnašal.

Baron Hein ni storil drugega, nego da je — da bi si ne opekel svojih lastnih prstov — odklonil sodbo v celi zadevi ter je pritožnike zavrnil na deželni odbor, češ ta mora vašo pritožbo uslišati, ker ne more zatajiti prejšnje svoje sodbe.

To je tisto milejše stališče barona Heina in gotovo bi bilo nepotreba o tem stališču še kaj izpregovoriti.

Ker pa je bil deželni odbor mnenja, da ni poklican opravljati posla deželne vlade in tudi ne poklican za barona Heina po kostanj v žerjavico segati, se je pritožil, in sicer edino le radi kompetence. Deželni odbor pa ima — ako se hoče spustiti v meritorno daljšo razpravo — interes na tem, da se prej kot prej dobi razsodba tiste inštance, ki ima končno v celi tej zadevi zadnjo in edino veljavno besedo. Ne sme se namreč pozabiti, da je deželni odbor oblast, ki izdaja svoje razsodbe ne po svojem čutilu, temveč po predpisih zakonov. Ve pa se, da ima deželni odbor pred seboj svojo razsodbo, ki je pravomočna postala, ki pa do danes še ni izpeljana. Ve se dalje, da ima deželni odbor pred seboj sklep občinskega sveta z meseca januarja 1897, s katerim se je soglasno — in takrat so sedeli v občinskem svetu skoraj vsi tisti gospodje, kakor danes — sprejelo, da naj se preporna zadeva tako reši, da se za bodoče napravijo dvojezični napisi — slovensko-nemški.

Z eno besedo, deželni odbor ima — kakor pravijo juristi — pred seboj „rem judicatam".

Kaki so vplivi, ki izhajajo iz takega pravnega položaja, o tem so mogoči različni dvomi. „Res judicata" ima vplive v privatnem življenju in morda jih ima tudi v javnem življenju. O tem so mogoči različni dvomi — in gospod poročevalec, ki se s pravniško stranjo te zadeve ni bavil, bavil se je samo z osebno stranjo te zadeve — teh dvomov ni odstranil.

Gotovo pa je, da je na svetu samo ena oblast, ki ima moč, da inapelno razsodi, ima li „res judicata" kaj vpliva ali ne. Ta inštanca je upravno sodišče; če bo ono izreklo, da „res judicata" ne more imeti nikakega nasledka, dobro; če bo pa upravno sodišče razsodilo, da je stvar že definitivno razsojena, potem pa tudi deželni odbor ne more ničesar pomagati in naj se na glavo postavi. Tako je in nič drugače. In zategadelj je le koristno, da se prej kot prej provocira razsodba upravnega sodišča, potem imel bode deželni odbor razvezane roke. To mnenje

se bode provociralo in ni treba iz te zadeve delati takega slona. Nemodro je tedaj govoriti, da je deželni odbor neprijatelj obč. sveta in da mu je dal zaušnico."

Poročevalec občinski svetovalec Plantan pravi, da mora v prvi vrsti protestirati trditvi, da hoče on ali sploh kedo proti obč. svetovalcu dr. Tavčarju kako gonjo uprizoriti. Njegovo izvajanje je bilo sploh stvarno in ni se nikogar osebno dotaknil. Ravno tako ni trdil v svojem govoru, da je bila vložena le samo pritožba deželnega odbora, temveč rekel je, da sta bili vloženi dve pritožbi, kar je še posebno naglašal.

Konstatirati mora pa vendar le, da je deželni odbor v tej zadevi priskočil Nemcem na pomoč. Kajti prav dvomljivo je, če bi ministrstvo bilo razsodilo tako, kakor smo slišali, ko bi se bil proti odločbi c. kr. deželnega predsedstva pritožil le Uhl s tovariši.

Če dr. Tavčar pravi, da mora biti deželnemu odboru do tega, da izve, kako vprašanje glede kompetence sodi najvišja upravna inštancija bil bi to izvedel tudi tedaj, ko bi bil rekurz prepustil samo Uhlu in tovarišem.

Po pravici torej očitam deželnemu odboru, da je peščici nemškutarjev na ljubo zavzel nasproti obč. svetu, ki je s svojim sklepom bil tolmač mnenja ogromne večine ljubljanskega prebivalstva, sovražno stališče. Če dr. Tavčar pravi, da naše obnašanje nasproti deželnemu odboru kot višjej oblasti, ni modro, moram mu odgovoriti, da je tlaka že minola, ker ne živimo več pred letom 1848. Občinskega sveta avtonomne občine dolžnost je braniti pravice te občine tudi do 2. inštance. Dolžnost te II. inštance pa je le razsojevati ne pa ukazovati. Sicer pa povdarja govornik, da je njegovo mnenje, da če bi bil občinski svetovalec dr. Tavčar to zadevo tako ognjevito zagovarjal v deželnem odboru, kakor je to storil v občinskem svetu, da bi bila izpadla gotovo povsem drugače.

Predsednik da potem na glasovanje oba predloga personalnega in pravnega odseka.

Sprejeta.

Predsednik zaključi sejo.

Iv. Hribar l. r. župan.

Dr. vitez Bleiweis-Trsteniški l. r. obč. svetovalec. *Ivan Velkovrh* l. r. obč. svetovalec.

Boltar, l. r. zapisnikar.

Št. 4172. VIII.

Deželnemu odboru vojvodine Kranjske

v

Ljubljani.

Občinski svet ljubljanski — spreminjajoč svoj sklep z dne 5. januarija 1897 št. 1104 — je v svojej javnej seji dne 3. oktobra 1899 odobril po županovem naročilu z dne 6. septembra 1899 izvršeno nabitje samoslovenskih tabel na trgih, cestah in ulicah levega brega Ljubljanice ter je sklenil, naj tudi v mestnem delu na desnem bregu Ljubljanice ostanejo pribite samoslovenske ulične table.

C. kr. ministrstvo za notranje zadeve je z razpisom št. 39610 z dne 17. januarija t. l., prijavljenim semkaj z razpisom c. kr. deželnega predsedstva za Kranjsko št. 357/pr. z dne 24. januarija t. l. vsled priziva deželnega odbora Kranjskega ter J. Ph. Uhla in tovarišev razveljavilo oni del sklepa občinskega sveta ljubljanskega z dne 3. oktobra 1899, ki se tiče županove naredbe z dne 6. septembra 1899 in pa dodatne odobritve iste po občinskem svetu. Ostal je torej v veljavi sklep, da tudi v mestnem delu na desnem bregu Ljubljanice ostanejo pribite samoslovenske ulične table, ker je ta del sklepa postal pravokrepen.

Podpisani mestni magistrat dovoljuje si na to, sklicuje se na svoja pripisa št. 37971 z dne 8. no-

vembra 1899 in št. 3571 z dne 27. januarija 1900, opozoriti deželni odbor.

Mestni magistrat v Ljubljani
3. 2. 1900. *Hribar* l. r.

IX.

K. k. Landespräsidium in Krain.

Št. 755/pr. Ljubljana, dne 21. februarja 1900.

Gospodu županu stolnega mesta

Ljubljana.

Vsled predležečega overovljenega zapisnika je občinski svet deželnega stolnega mesta Ljubljana v seji z dne 30. januarja t. l. na predlog personalnega in pravnega odseka sledeče sklenil: „V spremembi sklepa z dne 5. januarja 1897 št. 1104 naroča se mestnemu magistratu, da napravi vse javne napise pri vseh cestah, ulicah in trgih ljubljanskega mesta brez vsake izjeme v slovenskem jeziku.“

C. kr. deželno predsedništvo prepove s tem upirajoč se na § 84. obč. reda za deželno stolno mesto Ljubljana z dne 5. avgusta 1887 dež. zak. št. 22 izvršitev tega sklepa, ker taisti pravomočni razsodbi deželnega zbora Kranjskega z dne 15. avgusta 1894 št. 7419 oziroma deželnozborski odredbi z dne 6. maja 1896 št. 11511 ravno tako nasprotuje, kakor tuuradnemu pravokrepnemu razpisu z dne 24. januarja 1900 št. 357/pr., s katerim se je gospod župan deželnega stolnega mesta Ljubljana obvestil o razsodbi c. kr. ministrstva za notranje stvari z dne 17. januarja t. l. št. 39610 iz 1899. l.

Zoper ta odlok možno je mestni občini ljubljanski pritožiti se na vis. c. kr. ministrstvo za notranje stvari. Dotična pritožba imela bi se tekom 14 dnij od dneva vročitve tega odloka računši tu vložiti.

Za c. kr. deželnega predsednika:

Podpis.

X.

Mestni magistrat v Ljubljani, vlož. 24. 2. 1900.

Št. 6971. XIV/2.

Personalnemu in pravnemu odseku občinskega sveta (načelnik gospod Ivan Plantan)

v

Ljubljani.

Notranji razpis odstopan v posvetovanje in poročanje s priporočilom, da se občinskemu svetu nasvetuje pritožba na c. kr. ministrstvo za notranje zadeve, ker je c. kr. deželno predsedstvo očividno prekoračilo v § 84. občinskega reda za deželno stolno mesto Ljubljano določeni mu delokrog. Sklep občinskega sveta z dne 30. januarija t. l. tiče se namreč samosvojega delokroga mestne občine; glede le-tega pa je višja inštanca deželni odbor. C. kr. deželno predsedstvo se čisto po krivici sklicuje na svoj razpis z dne 24. januarija 1900 št. 357/pr. in pa na razsodbo c. kr. ministrstva za notranje stvari z dne 17. januarija 1900 št. 39610 ex 1899, ki je bila podlaga temu razpisu. — Ta ministrska razsodba tiče se namreč le onega dela sklepa občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899, s katerim se je odobrila moja odredba z dne 6. septembra 1899 glede nabitja samoslovenskih uličnih tabel na levem bregu Ljubljanice in po tem takem ne izreka nič drugega, ko da bi se imelo vzpostaviti stanje, kakršno je glede javnih uličnih napisov v Ljubljani bilo pred 6. dnem septembra 1899. Nikakor se pa omenjenej razsodbi c. kr. ministrstva za notranje stvari ne more podtikati namen, da bi se mestnej občini sploh bilo prepovedalo — ker tega ministrstvo v smislu obstoječih zakonskih določil sploh storiti ne more — vsakršno nadaljne sklepanje glede uličnih napisov.

Sicer pa pripominjam, da c. kr. deželnega predsedstva razpis z dne 21. t. m. št. 755/pr. tudi zato ni pravilen, ker se sklicuje na razsodbo deželnega zbora kranjskega z dne 15. avgusta 1894 št. 7419 in na deželnozborsko odredbo z dne 6. maja 1896 št.

11511, ko vendar deželni zbor kranjski za kako razsodbo ali odredbo v zadevi uličnih napisov ljubljanskih ni kompetenten in je tudi v resnici nikdar izdal ni.

V Dubrovniku, dne 26. februarija 1900.

Župan: *Iv. Hribar* l. r.

*

V izredni javni seji občinskega sveta dne 3. marca 1900 se je na predlog personalnega in pravnega odseka soglasno sklenilo, da je proti notranjemu razpisu c. kr. deželnega predsedstva vložiti pritožbo na c. kr. ministrstvo za notranje zadeve.

Boltar l. r.
zapisnikar.

XI.

Deželni odbor vojvodine Kranjske.

Št. 1797.

Mestnemu magistratu v Ljubljani.

V tamošnji vlogi z dne 3. februarja 1900. l. št. 4172 izraža mestni magistrat mnenje, da je sklep občinskega sveta ljubljanskega z dne 3. oktobra pr. l., v kolikor isti zadeva pribitje samoslovenskih uličnih tabel na desnem bregu Ljubljanice, postal pravokrepen.

Temu nasproti pa povdarja deželni odbor, da napominani sklep ne glede na druge razloge že zaradi tega ni mogel postati pravokrepen, ker so Alojzij Dzimski in drugi tudi proti temu sklepu pravočasno vložili pritožbo na deželni odbor in je mestni magistrat to pritožbo predložil semkaj s poročilom z dne 30. oktobra 1899. l. št. 35425.

Te pritožbe deželni odbor pa sedaj ne more rešiti iz enacih razlogov, kakor so navedeni v odloku z dne 21. februarja t. l. št. 1494.

Od deželnega odbora kranjskega

V Ljubljani, dne 21. februarja 1900.

Detela l. r.

XII.

Mestni magistrat v Ljubljani.
Vlož. 21. 2. 1900, št. 6985.

Deželnemu odboru vojvodine Kranjske

v Ljubljani.

Mesto, da bi bil deželni odbor v smislu tukajšnje vloge z dne 8. novembra 1899. št. 37971 rešil s sklepom občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899 vnovič sproženo vprašanje glede samoslovenskih uličnih napisov, pritožil se je proti kompetenci, katero mu je v tej zadevi prisodilo c. kr. deželno predsedstvo za Kranjsko in katera mu je pristojala tudi po mestnega magistrata — v poročilu z dne 30. oktobra 1899, št. 35425 izraženem mnenji — na c. k. ministrstvo za notranje zadeve. Le-to je z odločbo z dne 17. januarija 1900 št. 39610 ex 1899 — kakor to deželni odbor v svojem odloku št. 1494 z dne 21. februarja t. l. sam pravi — razveljavilo županovo odredbo z dne 1. septembra 1899 in pa to odredbo posledobno odobrujoči sklep občinskega sveta z dne 3. oktobra 1899; ni se pa dotaknilo druzega — z županovo odredbo z dne 6. septembra 1899 v nikakej zvezi stoječega — dela občinskega sveta sklepa z dne 6. septembra 1899.

Ker se deželni odbor proti odločbi c. kr. ministrstva za notranje stvari z dne 17. januarija 1900 št. 39610 ex 1899 ni pritožil, občinski svet pa je pritožbo, na katero se deželni odbor sklicuje v svojem odloku št. 1494 z dne 21. februarija t. l. sklenil le zaradi gorenjega, drugega dela njegovega sklepa z dne 3. oktobra 1899 ne dotikajočega se sklepa, ostaja mestni magistrat pri svojem mnenju, katero je deželnemu odboru prijavil s pismom št. 4172 z dne 3. februarija t. l.

Mestni magistrat v Ljubljani,
3. 3. 1900.

Hribar l. r.

XIII.

Mestni magistrat v Ljubljani
vlož. 24. II. 1900 št. 6972.

Personalnemu in pravnemu odseku občinskega sveta
(načelnik gospod Ivan P l a n t a n)

v L j u b l j a n i.

Z razpisom z dne 24. januvarija 1900 št. 357/pr. naznanilo je c. kr. deželno predsedstvo za Kranjsko mestnemu magistratu odločbo c. kr. ministrstva za notranje stvari z dne 17. januvarija 1900 št. 39.610 ex 1899 ter je temu naznanilu dodalo naročilo, da je nadomestiti ne samo one ulične table, katerih se tiče citovana ministerska odločba, z dvojezičnimi, temveč da je dal po vsej Ljubljani nabiti dvojezične ulične table. Ker se občinski svet proti tej naredbi ni posebej pritožil, sklepa c. kr. deželno predsedstvo — kakor je to razvidno iz navzočega razpisa — da je postala pravokrepna. Pri tem se deželno predsedstvo v podkrepljenje svojih nazorov navlašč izogiba glavnemu vprašanju, okoli katerega se tu vse suče in se dela tako, ko da bi občinski svet v zadevi uličnih napisov ne smel ničesar več sklepati in ko da bi v tej zadevi za vse večne čase imelo obveljati stališče, katero je glede teh napisov zavzemal deželni odbor leta 1894.

Občinski svet se, kakor znano, nikakor ne upira mnenju, da bi glede druzega dela njegovega sklepa z dne 3. oktobra 1899 ne bil imel sklepati še deželni odbor; sedaj ko se je le-ta tega s pritožbo do c. kr. ministerstva za notranje stvari ubranil in se tudi proti odločbi tega ministerstva, dasi se ista prav nič ne dotika druzega dela občinskega sveta sklepa z dne 3. oktobra 1899, ni pritožil, pa mu bode vsekakor zavzeti stališče, da je omenjeni drugi del njegovega sklepa postal pravomočen.

Kar se tiče sklepov občinskega sveta z dne 8. junija 1898 in 22. junija 1899, je stvar tako jasna, da mi o njej ni potreba še posebej govoriti. Saj do-

stavka „spreminjajoč svoj sklep z dne 5. januvarija 1897“ pri svojih sklepih občinski svet ni bil sploh vezan rabiti.

Da c. kr. deželno predsedstvo ne bode — kakor to sedaj dela glede eksekučne klavzule pri svojem razpisu št. 357/pr. z dne 24. januvarija t. l. — moglo sklicevati se kasneje na svoje tolmačenje odločbe c. kr. ministerstva za notranje zadeve z dne 17. januvarija 1900 št. 39.610 ex 1899, češ, da je to tolmačenje jedino pravo in neovržno, blagovoli personalno-pravni odsek priporočiti občinskemu svetu, da proti temu — v razpisu št. 669/pr. z dne 21. februvarija 1900 obseženemu tolmačenju sklene pritožiti se na c. kr. ministerstvo za notranje stvari.

V Dubrovniku, dne 3. marcija 1900.

Župan: *Iv. Hribar* l. r.

*

Predlog personalno-pravnega odseka.

Sl. obč. svet skleni pritožbo zoper razpis vlade z dne 21. febr. 1900 št. 669 rekurz na c. kr. ministerstvo za notranje reči, ker ministerstvo ni tega izreklo, kar c. kr. deželna vlada glede tablic na desnem bregu Ljubljanice sedaj trdi.

8. III. 1900. *Plantan* l. r.
ref.

Soglasno sprejeto v izredni seji občinskega sveta dne 8. marca 1900.

Boltar l. r.
zapisnikar.

XIV.

K. k. Landespräsidium in Krain.
Št. 2261/pr. Ljubljana, dne 29. maja 1900.

Gospodu županu
deželnega stolnega mesta
v
Ljubljani.

S tuuradnim razpisom z dne 21. 2. 1900 št. 755/pr. prepovedala se je izvršitev sklepa občinskega sveta

Ljubljanskega z dne 30. januarja 1900, vsled kojega se mestnemu magistratu v spremembi sklepa z z dne 5. januarja 1897 št. 1104 naroča, da napravi vse javne napise pri vseh cestah, ulicah in trgih ljubljanskega mesta brez vsake izjeme v slovenskem jeziku. Zoper to prepoved, katera se je opirala na § 84. obč. reda za deželno stolno mesto Ljubljano z dne 5. avgusta 1887 dež. zak. št. 22 in katera se je v navedenem spisu obrazložila, vložila je mestna občina ljubljanska v nedoteklem roku pritožbo do c. kr. ministrstva za notranje stvari.

Vsled razpisa z dne 22. maja 1900 št. 13904 se tej pritožbi od navedenega c. kr. ministrstva iz razlogov tuuradne razsodbe ni ugodilo; v kolikor pa pritožba tudi meri na tuuradni razpis z dne 21. februarja t. l. št. 669/pr., ni imelo ministrstvo nobenega povoda, kaj ukreniti, ker ta razpis samo pravni in stvarni položaj glede jezikovne uredbe uličnih tablic ljubljanskih razloži, nikakor pa ne obsega odredbo ali razsodbo deželne vlade, koja bi se dala po stopinjah pobijati.

C. kr. deželni predsednik:

Hein l. r.

XV.

Mestni magistrat v Ljubljani, vlož. 30. 5. 1900 št. 18218.

Odstopa se s predatki vred personalnemu in pravnemu odseku občinskega sveta (načelnik gospod Ivan Plantan) tukaj, v blagovoljno posvetovanje in poročanje s priporočilom, da pri občinskem svetu izposlovati blagovoli sklep za vložitev pritožbe do upravnega sodišča.

V Ljubljani, dne 31. maja 1900.

Župan: *Iv. Hribar* l. r.

Predlog:

Slavni obč. svet skleni zoper odredbo c. kr. ministrstva za notranje zadeve z dne 22. 5. 1900, št.

13904 vložiti pritožbo na c. kr. upravno sodišče, ker se gre tu za storjeni sklep, ki temelji na občini po § 26. črka b obč. reda pristoječi pravici skrbeti za varnost prometa na javnih cestah in ker spada ta sklep v samosvoje področje mestne občine.

V Ljubljani, dne 22. 6. 1900.

Plantan l. r.
ref.

Sprejeto v javni seji občinskega sveta dne 22. januarja 1900.

Boltar l. r.
zapisnikar.

Mestni magistrat v Ljubljani vlož. 24. 6. 1900
št. 20948.
XIV
2

Izroča se gospodu pravnemu zastopniku mestne občine Ljubljanske odvetniku dr. Fr. Mundi

tukaj

z uljudnim pozivom, naj brez odloga izdela zadevno pritožbo na upravno sodišče in isto s temi spisi vred semkaj predloži.

Magistrat dež. stol. mesta Ljubljana,
dne 24. 6. 1900.

Podpis.

*

Ti uradni spisi pač dovolj jasno dokazujejo, da nisem miroval vse od takrat, ko sem kot občinski svetnik sprožil vprašanje samoslovenskih uličnih napisov, pa do takrat, ko je to vprašanje v smislu mojih želja rešeno bilo. Tudi kot župan ne, dasi bi si bil takrat s popustljivostjo svoj položaj navzgor lahko kaj znamenito utrdil. Kakor pa nikdar, kadar je šlo za načelna vprašanja, nisem poznal

oportunske preračunljivosti, tako sem tudi v tej stvari ostajal neomajno na stališču, katero sem spoznal za pravo in v zakonih utemeljeno, in katero dosledno braniti mi je velevala tudi narodna čast. Tem bolj je torej obžalovanja vredno, če se — ali iz nezadostne kritične razsodnosti ali iz kakega drugega razloga — v publikacijah, ki naj imajo videz zgodovinskih del, postavljajo trditve, ki so v kričečem nasprotju z resnico.

Akcija za slovensko vseučilišče v Ljubljani.

Na strani 88. svoje knjige „Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem“ zapisal je Fran Erjavec te-le stavke: Liberalci so po svojem časopisju sicer pridno tolkli na nacijonalistični boben in očitali katoličanom ob vsaki priliki narodno izdajstvo, toda njih voditelji so bili pripravljeni za gospodstvo v deželi žrtvovati Nemcem vse (popuščali so v vprašanju slovenskega vseučilišča, celjske gimnazije itd.).

Naj bo mimogrede še enkrat omenjeno, da Fran Erjavec kaj rad rabi označbo „itd.“, katera bi v zgodovinski knjigi, kjer se morajo ugotavljati le dejstva, nikakor stati ne smela. Kaj naj si čitatelj misli pod tako označbo? Saj bi še pisatelja samega prav gotovo spravili v zadrego, ko bi ga vprašali, kaj je pod njo mislil. Seveda: čitatelja ta označba lahko zapelje v zmoto, da si zaradi nje predstavlja „liberalce“ za najčrnejše narodne izdajalce. Ali je to bil res pisateljev namen? Saj pravi, da so bili pripravljeni žrtvovati Nemcem vse! Ta itd. naj torej le potrdi, da je sploh ni stvari, katere bi narodnonapredna stranka ne bila pripravljena žrtvovati Nemcem. — Da se tako zgodovina pisati ne sme, vidno je že iz poglavja o ljubljanskih uličnih napisih. Dokazati hočem, da je ravno tako, kar se tiče trditve, da smo popuščali v vprašanju slovenskega vseučilišča.

V tem oziru imam pač lahko stališče. Med tem je namreč izšlo strogo znanstveno, z največjo skrbjo in natančnostjo sestavljeno delo „Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929.“ To delo je zvanično, ker ga je izdal

„rektorat univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani". Zadostovalo bi torej, če se enostavno na-nje skličem in ugotovim, da kar najtemeljiteje ovrgava gorenjo Fran Erjavčevo trditev. Čast narodnonapredne stranke je torej pred nepristranskim forumom zgodovine rešena, in lahko bi se stem zadovoljeval. Ako o stvari vendar pišem, storim to zato, ker omenjena knjiga širokim plastem naroda zaradi nje redkosti in pa visoke cene — če je sploh v prodaji — ni lahko dostopna.

In tu naj takoj ugotovim, da se je pravo in smotreno delo za slovensko vseučilišče v Ljubljani pravzaprav začelo šele leta 1898. Vse kar se je v tej zadevi storilo po letu 1848. bilo je bolj akademskega pomena in politiškotaktičnega značenja. Oplojujoče je bilo le toliko, kolikor je budno vzdržavalo narodno zavest in pomagalo netiti navdušenje za najvišje narodove dobrine.

Povod za delo, ki se je leta 1898. začelo, pa je dalo besno divjanje nemškega dijaštva proti slovanskim tovarišem na Dunaju in v Gradcu. Dogodki v teh mestih našli so najprej odziva v občinskem svetu ljubljanskem, kjer sta jih narodnonapredna občinska svetnika dr. Ivan Tavčar in dr. Karol Bleiweis vitez Trsteniški spravila v razgovor, in kjer je po inicijativi občinskega svetnika dr. Valentina Krisperja bil sprejet predlog, da se od vlade zahteva ustanovitev vseučilišča s pravoslovsko, modroslovsko in bogoslovsko fakulteto.

Koj dan na to, t. j. dne 4. februarja 1898. sem jaz v deželnem zboru predlagal, protest proti uki-nitvi predavanj na dunajskem in graškem vseučilišču in sem zahteval zaščite za slovansko dijaštvo. V govoru, s katerim sem ta predlog utemeljeval, izjavil sem glasom tesnopisnega zapisnika: „Skrbeti moramo — in to bom smatral kot nalogo svojega življenja — da se uresničijo želje vsega slovenskega naroda, da dobi bela Ljubljana že enkrat svoje vseučilišče."

Dr. Danilo Majaron je še v isti seji vsled klubovega sklepa predlagal, naj se „vlada pozove, da čimprej pri državnem zboru izposluje ustanovitev slovenskega vseučilišča z bogoslovno, modroslovno in pravoslovno fakulteto v Ljubljani". Ta — naglašam: v dobi zveze narodnonaprednestranke z Nemci stavljeni — predlog, bil je z glasovi vseh narodnih poslancev ob velikem navdušenju sprejet. Dokaz, da narodnonaprednestranke zveza z Nemci nikakor ni ovirala postavljati se v boju za slovensko vseučilišče v prednje vrste.

Na tem mestu je tudi vztrajala. Jaz sem — zvest svojim v seji dne 4. februarja 1898 izrečenim besedam — jel misliti po praktičnih sredstvih, ki bi nas mogli preje in sigurneje pripeljati k željenemu uspehu. Zato sem v finančnem odseku deželnega zbora predlagal, naj bi dežela k gradbenemu fondu za vseučiliško poslopje prispevala 250.000 gold. in naj bi poleg tega za slovenske rojake, ki bi imeli voljo habilitovati se na modroslovski ali pravoslovski fakulteti kakega avstrijskega vseučilišča za privatne docente, založila dvoje letnih ustanov po 800 gold. s pogojem, da se njihovi uživalci zavežejo, da sprejmo, ako se bo nanje reflektovalo, profesorska mesta na vseučilišču, ki se ima ustanoviti v Ljubljani.

Ta predlog, čegar izvršitev je bila zamišljena tako, da se iz deželnih sredstev 50.000 gold. naloži takoj za vseučiliški gradbeni fond, ostalih 200.000 gold. pa zbere v desetih letih po 20.000 gold., je sicer v finančnem odseku propadel in bil sem kot poročevalec o proračunu po tem takem primoran staviti v imenu odsekovem pohlevnejši predlog: „Deželnemu odboru se naroča: a) obrniti se do c. k. vlade z nujnim pozivom, da ustanovi v Ljubljani vseučilišče z bogoslovsko, modroslovsko in pravoslovsko fakulteto, ter jej sporočiti, da je dežela Kranjska pripravljena prispevati k zgradbi poslopij, ki bodo v ta namen potrebna, z enkratnim zneskom

50.000 gold.“ Ker se mi pa s tem zvodenelim sklepom finančnega odseka, ki je po prizadevanju Nemcev zadobil slučajno večino, zahteva po vseučilišču ni zdela dovolj naglašena, dogovoril sem se s tovarišem in zvestim somišljenikom dr. Danilom Majaronom, da je v zbornici dne 28. februarja 1898 posegel po mojem predlogu iz finančnega odseka nazaj, pri čemer sem mu obljubil, da se seveda lično tudi sam s poročevalske tribune izrečem zanj. Na ta način je torej ta predlog bil od slovenske večine deželnega zbora ob velikem navdušenju sprejet. Topa — še enkrat bodi to podčrtano! — v dobi, ko je še bila v polni veljavi zveza narodnonapredne stranke z Nemci.

In kako se je ta najvažnejša naša akcija v dobi avstrijskega suženjstva razvijala dalje? Po Frana Erjavca pripovedovanju bi človek skoro prišel do prepričanja, da je katoliška stranka imela v svoji sredi one pionirje, ki so vse svoje moči postavljali v borbo za izgradnjo naše najvišje narodne prosvetne in kulturne postojanke. Kako bi se motil, povedo naj tale dejstva.

Po prizadevanju dr. Danila Majarona je spomladi leta 1898. društvo „Pravnik“ povabilo „Slovensko Matico“ in profesorski zbor ljubljanskega bogoslovja, naj bi sestavili skupen odbor, da v njem z „združenimi močmi razpravljajo o možnosti uresničenja vseučiliškega vprašanja in sestavijo o njem posebno spomenico“. Ta odbor je pod predsedstvom profesorja Frana Levca res zboroval in je tudi sprejel po dr. Majaronu sestavljeno spomenico. Po njegovem sklepu izročil je dr. Majaron v družbi državnih poslancev dr. Andreja Ferjančiča in Frana Povšeta to spomenico dne 14. oktobra 1898 ministerskemu predsedniku grofu Franu Thunu. Pričakovati je bilo, da sedaj oni odbor začne delovati z vso gorečnostjo dalje. Toda kaj se je zgodilo?

Odgovor na to vprašanje naj daje ta-le zgodba: „Slovenec“ je dne 30. novembra 1904. prinesel tole — v slogu Štefetovem — pisano poročilo:

„Kdo je kriv, da ne deluje vseučiliški odsek?

Sobotni „Slov. Narod“ je v odgovoru na zelo umestno opazko „Zore“ iznašel, da klerikalci. Ti so namreč po njegovem vzrok, da v dotičnem odseku ni zastopnikov deželnega zbora in profesorskega kolegija ljubljanskega semenišča. — To je — kratko povedano — laž! Vseučiliška akcija se je pričela v minoli legislativni dobi deželnega zbora. V tistem zasedanju se je tudi od deželnega zbora izvolila deputacija, ki naj v avdijenci razloži vladarju to zadevo. Ta deputacija še do danes ni bila v avdijenci. Kdo je kriv? — Ali klerikalci ali slovensko-nemška zveza? Dotična deputacija z določenimi osebami je upravičena zastopnica deželnega zbora glede na vseučilišče. — Kdo je kriv, da vseučiliški odbor neče vedeti zanjo? Ali klerikalci, ali liberalni nemškutarji? — Profesorski kolegij ljubljanskega semenišča je izbral svojega zastopnika za vseučiliško akcijo in podpisi teh zastopnikov so sopodpisani pod prošnjo, ki se je izročila ministrstvu. Kdo je kriv, da je bila Majaronova pot na Dunaj ob tisti priliki edino vidno dejanje vseučiliškega odbora? Katoliško-narodna stranka je delovala in deluje v tem oziru vztrajno in z določnim smotrom. Pri shodih zanaša vseučiliško misel med ljudstvo. V zvezi, ki jo ima naše katoliško akademično dijaštvo z ljudstvom, je naša moč in naše delo, konference s Heinom in Schweglom so liberalno delo. Mi smo navdušili za vseučiliško idejo kmečke in delavske sloje. Liberalci pa — Schwegel naš jim osle kaže. Katoliško-narodni poslanci so v predzadnjem zasedanju deželnega zbora ponovno stavili nujni predlog, naj deželna vlada izposluje izvoljeni vseučiliški deputaciji avdijenco pri vladarju. Liberalci so imeli lepo priložnost, priklopiti se temu predlogu, in ko bi jim bilo kaj na tej stvari, bi se bil ta predlog v pol ure lahko sprejel. A liberalci so izjavili, da glasujejo proti nujnosti vsakega našega predloga, in ta njihov sklep je zaključil dotično zasedanje. — Iz vsega tega sledi

za nas: Mi liberalcem v vseučiliški akciji nič ne zaupamo. Tudi v ti zadevi iščejo strankarskih koristi. Ne branimo jim pa, da se udeležujejo našega resnega in odločnega dela za slovensko vseučilišče v Ljubljani. Samo toliko naivni nismo več, da bi pustili kakega Danila Majarona samega nastopati v našem imenu. Mi imamo svoje zastopnike, državne poslance, ki imajo nekaj značaja in veljave. Ti so naravni voditelji vseučiliške akcije. Če hočejo liberalni revčki Andrejčki na Dunaju ž njimi, svobodno jim! Tod pa imamo ljudstvo, ki razume našo zahtevo in ve z nami vred, da slovenski liberalci nimajo nič druzega, nego široka usta, zraven pa samo še toliko lenobe, da se da primerjati edino z njihovo brezvplivnostjo. Še nekaj! „Narodova“ laž hoče, kakor smo že rekli, oslabiti opazko „Zore“, ki po pravici kritikuje nedelavnost vseučiliškega odseka. Zanimivo! Ti liberalni nemškutarji, ki so dozdaj vedno tako nepopisno bahato bagatelizirali slovensko katoliško akademično gibanje, čutijo potrebo, zagovarjati se proti „Zori“. Ti ljudje so začeli slutiti, kje je težišče. Naši akademiki jim imponirajo. In da se opero, morajo lagati. Hm!“

Neopravičeno napadeni dr. Danilo Majaron koncipoval je koj takrat obrambni odgovor. Ta odgovor po ne vem kakšnem naključju ni bil objavljen nikjer. Dr. Majaron našel ga je šele pod vtisom Erjavčevega poročanja o akciji za vseučilišče med svojimi starimi spisi. Dal mi ga je na razpolago. Ker je značilen tako za takratne politične razmere, kakor za presojanje vseučiliškega vprašanja z zgodovinskega stališča, priobčujem ga dobesedno. Tako-le se glasi:

„K akciji za naše vseučilišče.

(„Slovencu“ odgovor.)

„Slovenec“ je zadnjo sredo objavil notico, v kateri prezirljivo piše o naši dozdanji vseučiliški akciji. Med tem, ko sem bil iz Ljubljane odsoten, je že „Slov. Narod“ na ono notico v obče reagiral. Ne-

ZSJ – Javna knjižnica – Deželna

katere podrobnosti pa je treba posebej zavrniti, ker se z njimi pači resnica in dela krivica. Naj torej odgovorim nekoliko in sicer jaz, ker je „Slovenec“ moje ime dvakrat vpletal v dotično notico in ker dostojnost tudi zahteva, da človek odklanja časti, ki mu ne pristojajo.

Očitanje „Slovenčevo“ leti na vseučiliški odbor, ki se je bil osnoval l. 1898. kmalu po vseučiliški razpravi v deželnem zboru. Ta odbor da noče nič vedeti za deputacijo, ki jo je deželni zbor izvolil za avdijenco pri cesarju, — tega odbora „edino vidno dejanje je bila Majaronova pot na Dunaj“!

Stvar pa je taka, da tega vseučiliškega odbora že davno več ni, — prenehal je v tistem hipu, ko je bil izpolnil dano mu konkretno nalogo. Oživotvoril se je bil namreč spomladi l. 1898 po inicijativi društva „Pravnika“, ki je tedaj povabil „Slov. Matico“ in profesorski kolegij ljubljanske bogoslovnice na skupno delovanje v ta namen — pa tudi samo v ta namen! — da se v zmislu pravkar storjenih deželnozborskih sklepov sestavi utemeljena p e t i c i j a za ustanovitev vseučilišča v Ljubljani. Ta odbor je imel svojo zadnjo sejo dne 8. oktobra 1898. l., v kateri je moj načrt peticije v obliki spomenice odobril in me nadalje pooblastil, da naj peticijo izročim vladi ter državnemu zboru. Častno to nalogo sem izpolnil osebno dne 14. oktobra 1898. l., ko sem spremljan od tedanjega podpredsednika poslanske zbornice g. dra. Ferjančiča in pa od načelnika „krščansko-slovenske narodne zveze“ g. Povšeta, oddal spomenico tedanjemu ministrskemu predsedniku grofu Thunu in naučnemu ministru grofu Bylandt-Rheidtu.

Tako pa je tudi vseučiliški odbor storil popolnoma to, kar mu je šlo. Za kaj drugega ali za kaj več se ni bil sestavil. Zato je pa čisto neumestno, če tedaj „Slovenec“ zaničljivo povprašuje: „Kdo je kriv, da je bila Majaronova pot na Dunaj ob tisti priliki edino vidno dejanje vseučiliškega odbora?“ Iz povedanega je pa tudi razvidno, z a k a j da vseučiliški odbor, ob katerega se „Slovenec“ izpodtika,

„noče vedeti“ za zgoraj imenovano deželnozborsko deputacijo. Naravno, da zato ne, ker je ta deputacija bila izvoljena šele v seji dne 28. decembra 1898, dočim se je bil vseučiliški odbor, kakor rečeno, že poprej v jeseni razšel, izpolnivši celo svojo nalogo.

O deputaciji govoreč, „Slovenec“ zopet vprašuje, kdo je kriv, da še do danes ni bila sprejeta, ali klerikalci ali slovensko-nemška zveza? — Bržkone seveda slovensko-nemška zveza! Istina pa je, da se je razmerno najugodnejši čas za sprejem deputacije zamudil. V deželno-zborski seji dne 14. marca 1899 je g. deželni glavar naznanjal, da je došlo Najvišje dovoljenje za sprejem deputacije, da se pa čas sprejema kasneje določi. Tedaj pod Thun-Kaizlovo vlado je notranji položaj za naše težnje bil še nekoliko ugoden, a bili so tudi le še zadnji tedni. Kaj je bilo krivo, da v tem še nekoliko ugodnem času deputacija ni bila na Dunaj poklicana, — naj le dožene „Slovenec“ sam, znabiti na podlagi dotičnih aktov. Morda bo prav neljubo presenečen, ker najde vse prej, nego opravičbo za svoje sumičenje s „slovensko-nemško zvezo“!“

Ni moja stvar dajati komentarje k besedam dr. Majarona; toliko pa moram vendar pripomniti, da je z Dunaja prišlo sporočilo, da cesar odposlanstvo deželnega zbora sprejme. Prav po občno znani avstrijski perfidnosti pa je bila temu sporočilu pridodana pripomnja, da se čas sprejema določi kasneje. Do dr. Šušteršiča, ki je takrat kot obče priznani in absolutni vodja slovenske katoliške stranke v njenem imenu delal politično vreme, in do deželnega glavarja Otona Detele je torej bilo, da izdejstvujeta takojšen sprejem odposlanstva. Ker tega storila nista, opravičen je sum, da je šlo za kake takšne politične kravje kupčije na račun slovenskega vseučilišča, kakršne so pri dr. Šušteršiču bile v navadi.

Meni in dr. Majaronu ni bilo nikdar do tega, da bi bila hotela slovensko vseučiliško vprašanje na politični stojnici na drobno izsekavati. Bilo nama je — tudi o vseh tovariših iz narodnonapredne

stranke to lahko trdim — resnično le za stvar. Smoter, ki smo ga imeli pred očmi iz golega idealizma, ki ni bil niti po najtanjši meglici zasenčen, nam je bil presvet, da bi ga bili vlačili v blato vsakdanjih umazanih političnih borb in prask, v katerih so tako veliko vlogo igrali dušljivi plini strankarskega intrigantstva.

Iz tega razloga sem, videč, da se uresničenje naše goreče želje po lastnem najvišjem prosvetnem in kulturnem zavodu ne premakne z mrtve točke, prišel do prepričanja, da ne bo prej bolje, dokler se ne ustvari institucija, ki bi z neprestanim smotrenim in vztrajnim delom šla za velikim ciljem. Zato sem v seji deželnega zbora dne 30. decembra 1901 stavil med ostalim tudi predlog, naj „se iz deželnega zbora izvoli odsek treh članov v ta namen, da stopi v stalen vseučiliški komite, v katerem naj bodo z enakim številom odposlancev zastopani: občinski svet ljubljanski, „Matica slovenska“, društvo „Pravnik“ in profesorski zbor knezoškofijskega semenišča v Ljubljani, in kateri naj primernim načinom stopi v dotiko z zastopniki slovenske akademske mladine na dunajskem, graškem in praškem vseučilišču.“

Ker ta predlog zaradi obstrukcije v deželnem zboru sploh ni prišel v razpravo, ustanovil sem — po pooblastilu občinskega sveta ljubljanskega — vseučiliški komité sam. Seveda sem, oprt na soglasnost, ki je dne 28. februarja 1898. glede tega predmeta vladala med vsemi slovenskimi poslanci deželnega zbora, povabil tako deželni odbor, kakor profesorski zbor knezoškofijskega semenišča, naj odpošljeta vanj po troje odposlancev. Odziva ni bilo ne od ene in ne od druge strani. Da za tako ravnanje ni bilo stvarnega razloga, mi je bilo več ko jasno. Spoznal sem torej, da gre tu za nepojmljiv in neopravičljiv politično-strankarski odpor. Utegnil je tičati v tem, ker se je Vseslovenska ljudska stranka jela navduševati za nemško katoliško vseučilišče v Solnogradu in je za njega ustanovitev v

svojih vrstah tudi že jela zbirati prispevke. Pa tudi to mi ni vzelo poguma.

„Če nečete vi, bomo pa delali sami!“ dejal sem sam pri sebi. Poleg treh članov, ki jih je bil izbral občinski svet ljubljanski, privzel sem v vseučiliški komite še po tri odposlance društva „Pravnik“ in „Slovenskega profesorskega društva“, katere sem k sodelovanju povabil mesto pasivnega semeniškega profesorskega zbora. — In začelo se je intenzivno delo, ki je privedlo pred vsem do prevažnega dejstva, da se je naučni minister Hartl izjavil za upravičenost zahteve po slovenskem vseučilišču in da so z njegovo pomočjo bili storjeni prvi praktični koraki za odstranitev zaprek, ki so oživotvoritvi te zahteve dotlej stale na poti. Vseučiliški komité je namreč do 19. avgusta 1910. leta, katerega dne je vsled cesarjeve nepotrditve prenehala moja vršitev županskih dolžnosti, imel za vseučiliško profesorsko karijero z državnimi štipendijami na nemških vseučiliščih zagotovljene te-le slovenske učenjake: dr. Gojmira Kreka, dr. Milana Škerlja, dr. Josipa Tominška, dr. K. Ozvalda, dr. Janka Polca, dr. Frana Ellerja, dr. Rada Kušeja, dr. Leonida Pitamica in dr. Štefana Sagadina. Sedem teh gospodov je, ko nam za vseučilišče ni bilo treba več prošenj in bojev, ker nam ga je ustvarila lastna narodova suverenost, postalo sedem krepkih stebrov slovenske almae matris. In šest jih je, s čijih aktivnim znanstvenim in znanstvenoodgojnim delom, se še danes po vsej pravici ponašamo.

Da je vse to res, kakor sem tukaj povedal, za to so zgovorne priče zapisniki o sejah vseučiliškega komiteta in pa tem zapisnikom priložena pisma teh-le gospodov: dr. Milana Škerlja, dr. Metoda Dolenca, dr. Gregorja Kreka, dr. Gojmirja Kreka, dr. Leonida Pitamica, dr. Josipa Tominška, dr. Karla Ozvalda, dr. Miroslava Ploja, dr. Gvidona Serneca, dr. Frana Žižka, dr. Jakoba Žmavca,

Janko Polec.

dr. Ivana Žmavca, dr. Frana Mohoriča, dr. Stanka Lapajneta, dr. Henrika Tume, dr. Jakoba Rajha, dr. Rada Kušeja, dr. Frana Ellerja, dr. Alberta Kramerja in dr. Mihajla Rastoharja. Ta pisma hrani vseučiliška (prej: licejska) knjižnica, v kateri so kulturnim in političnim zgodovinarjem lahko dostopna.

Vseučiliški komité je bil s svojim uspehom lahko zadovoljen. Dosegel pa se je ta uspeh le po njegovem prizadevanju in brez kakršnekoli pomoči od katoliške stranke, in to ravno v dobi, v kateri je bila v veljavi zveza Narodnonapredne stranke z Nemci. Ravno v tej dobi nastal je tudi obsežni, opravičenost naših zahtev po lastnem vseučilišču zgovorno dokazujoči „Vseučiliški Zbornik", ki sta ga spisala Janko Polec in Bogumil Senekovič. Založil sem ta zbornik jaz. Resnobe svojega in narodno napredne stranke prizadevanju za vseučilišče bil sem tako prožet, da sem daroval svojo dokaj številno knjižnico mestnemu magistratu z namenom, da jo shrani za bodoče naše vseučilišče. To naj bo gospodu Franu Erjavcu povedano, da ne bo še zanaprej taval v zmoti. Dr. Ivanu Šušteršiču in

Bogumil Senekovič.

njegovi stranki je bilo pa bore malo do vseučilišča. Saj je to najeklatantneje pokazal s tem, da je kasneje vseučiliški fond, ki se je bil zbral po mojem in dr. Majaronovem predlogu, s pritrdilom svoje stranke, porabil za zboljšavanje svinjakov po kmetih. Kakšen aviso v slovenskem vseučiliškem vprašanju je to za avstrijsko vlado pomenilo, menda še ni potreba posebej naglašati. Zlasti ko je v vprašanju slovenskega vseučilišča prav dobro poznala tudi mnenje nekega drugega slovenskega politika, ki je — kadar mu je to šlo v račun — rad videl, da ga smatrajo za vplivno osebo vodstva „Vseslovenske ljudske stranke". Gospod Fran Šuklje ga dobro pozna.

Slovensko vseučilišče sedaj imamo. Po pripravah svojedobnega, po mojem predlogu s polnim soglasjem občinskega sveta ljubljanskega sestavljenega vseučiliškega komiteta in po energičnem prizadevanju pokojnega dr. Danila Majarona, dala nam je to najvišjo nacijonalno kulturno ustanovo — Jugoslavija. Brat Srb — minister Ljuba Davidović — je bil, ki je predložil kralju v podpis ustanovitveni ukaz. Nikdo iz bratov Hrvatov ni ugovarjal, dasi jih je nekdo, ki ga tudi gospod Fran Šuklje dobro pozna, takorekoč vabil, naj se zagrebškemu vseučilišču na ljubo upró ustanovitvi ljubljanskega. Slovenci smo seveda ob njegovi ustanovitvi slavili novo zmagoslavje. Prvo je bilo, ko je državna ustava dala našemu jeziku značaj državnega jezika ter je s tem kar najslovesneje priznala našo slovensko narodnost. Drugo, ne manj važno, sedaj, ko nam je v dosledku tega ustanovila vseučilišče s slovenskim predavateljskim jezikom.

Štirinajst let je že poteklo od takrat in ljubljansko vseučilišče se prav zadovoljivo razvija. Ponositi se more celo s tem, da se sme dičiti s častnim naslovom „Vseučilišča Kralja Aleksandra I." Začetno dobo svoje zgodovine ima že torej za sabo.

Zato se zlasti tisti, katerim je bil pri njihovem javnem delovanju najsvetlejši ideal, smemo zanimati, če in v koliko so se izpolnile nade, ki smo jih od njegove ustanovitve pričakovali.

In glede tega si bom — v polni zavesti odgovornosti za svoje besede — dovolil kratko ugotovilo. Ko bi se nam bilo posrečilo doseči ustanovitev vseučilišča v Avstriji, bi bil ta najvišji naš prosvetni zavod poleg vršenja naloge, ki jo izrazito označuje že njegovo ime, tudi najmočnejša trdnjava za obrambo naše narodnosti. Ker nam jo je država v smislu svoje jožefinske usmerjenosti, po kateri se je smatrala poklicano, da kolikor le mogoče ovira z živeljno silo na pozornico svetovne zgodovine stopajočo moč in veljavo Slovanstva, na vse mogoče načine izpodkopavala, bilo bi to pomenilo jako mnogo. Politične borbe malih narodov so pri uredbi svetovnih razmer že po prirodi stvari same obsojene k neuspehu. Tudi tedaj, če slone na najidealnejših nagibih. Za take borbe pri današnjih publicističnih razmerah svet sicer izve, a njegovo zanimanje vzbujajo le kot pestre dnevne vesti iz vseh krajev sveta. Sicer se merodajni državniki, ki stoje ob veliki iztikalni deski svetovnopolitičnega dinamskega stroja, zanje ne zmenijo. Preneznatne so njihove pogonske moči.

Čisto drugače pa je, ako se takim malim narodom omogoči pokazati svoje duševne vrline. Saj ni izključeno, da je z njimi kak številčno neznaten narod tako izredno oblagodarjen, da prekaša marsikak številčno velik narod. Kakor so na svetu neznatni otoki, ki po svojem prirodnem bogastvu daleč nadkriljujejo velike otoke in obsežne kopninske celine.

In ravno nam Slovencem ni treba svoje luči postavljati pod mernik. Saj smo svetu dali učenjake velikega slovesa, katerih marsikateri je pomagal širiti slavo tujega imena. Z lastnim vseučiliščem bili bi še le dosegli, da bi bil široki svet spoznal našo veljavo.

Politika vedno le šteje; znanost pa odtehtava. Zato so zveze znanstvenih edinic med sabo idealne, povzbujajoče in oplojajoče; dočim so politične zveze le plod hladnih računov. To je razlog, da morejo po vsem svetu zasloveti kulturno delujoči, snujoči in stvarjajoči mali narodi, ki v političnem pogledu le malo ali celo ničesar ne pomenijo. S tem pa tudi utemeljujem svojo trditev, da bi bilo lastno vseučilišče v Avstriji postalo afirmacija naše narodnosti. Po svetlih žarkih znanosti, prihajajočih od tega novega žarišča, bil bi nas široki svet še le spoznal.

Imeli smo pa izredno srečo, da je naše narodno ime širom sveta po dosledku političnih dogodkov znano postalo. Iz podložnikov postali smo gospodarji; iz podanikov državotvorni soodločevalci.

Po tem takem ob danih razmerah odpada označena naloga našega vseučilišča in mu ostaja le druga: da nas predstavi svetovnemu znanstvenemu aeropagu po našem znanstvenem stremljenju in umstvenih sposobnostih.

Ne usojam si sodbe, če in koliko naše vseučilišče opravičuje in vrši nalogo v tej smeri. Pač pa zapisujem svoje trdno prepričanje, da postane krepko žarišče pravega znanstva, ki nam v učenem svetu pribori uvaževanje in spoštovanje, v kulturni zajednici pa enakovrednost. — Nič zato, če bi nam kak nepričakovan dogodek izzval kedaj o tem dvom ali kak drug neprijeten občutek! Znanstvena resnica se pred vrati slovenskega vseučilišča ne bo mogla ustaviti, znanstveno iskanje istine ne prekratiti. — Saj nam tudi včasih kaka meglica — semtertje celo kak grozeč oblak — zakrije solnce; vendar njegovi svetlobi ne more trajno kljubovati.

Prav posebno pa moram zopet povdariti, da nam je le jugoslovanska država pripomogla do lastnega

slovenskega vseučilišča. Tega bi si tako akademični senat, kakor vsi slušatelji, morali biti vedno svestni. Zlasti še, ker nosi to vseučilišče ime našega narodnega kralja, ki je genijalni predstavitelj jugoslovenske državne misli. Naša alma mater bodi torej vedno in v vseh okolnostih krepka braniteljica te za nas Slovence — pa naj kjerkoli živimo — edino spasonosne politike!

Še enkrat: Fran Šuklje.

— — — ker zadenem zopet na svojega starega „intimnega neprijatelja“, g. Ivana Hribarja.
(Fran Šuklje v III. delu knjige „Iz mojih spominov“ na strani 170.)

V drugi polovici meseca junija 1929. leta iznenadila sta dnevnika „Jutro“ in „Slovenec“ svoje čitatelje s to-le objavo:

„PORAVNAVA

sklenjena pri dež. kot tiskovnem sodišču v Ljubljani dné 11. VI. 1929 ad Pr. VII 34/27-55.

Stranki skleneta sledečo

poravnavo.

G. tožitelj dv. svetnik Fr. Šuklje poda sledečo izjavo:

Izjavljam, da nisem nikdar dvomil o osebni nesebičnosti g. Ivana Hribarja. Svoje spomine sem pisal bona fide.

V kolikor je smatrala neinformirana javnost dotično vsebino moje knjige kot napad na osebo g. Ivana Hribarja jo obžalujem, ker to ni bila tendenca moje knjige.

Ugotavljam, da nisem v teku mojih poizvedb ničesar našel, kar bi me opravičevalo sumničiti g. Ivana Hribarja nečastnih dejanj, osobito gledé njegovega javnega delovanja v lastnosti kot župan stolnega mesta Ljubljane ali kot kraljevi poslanik in minister v Pragi.

Izjavljam, da svoje obdolžitve lojalno preklicujem.

G. toženec minister Ivan Hribar poda sledečo izjavo:

Z ozirom na gorenjo izjavo, s katero mi je dal g. dv. svetnik Fr. Šuklje popolno zadoščenje, izjavljam tudi s svoje strani, da je bil namen moje obdolžitve v „Narodnem Dnevniku“ edinole ta, da zavrnem njegove dejanske očitke kot neresnične.

Če pa smatra g. dv. svetnik Fr. Šuklje dotični moj odgovor za očitek lažnjivosti, ki ga pa nisem nameraval, izjavljam lojalno, da sem šel predaleč in da ga obžalujem.

Stranki se zavežeta objaviti svoji izjavi na lastne stroške v 8 dneh enkrat v „Jutru“ in „Slovencu“.

Fran Šuklje l. r. *Ivan Hribar* l. r.“

Vsak človek bi bil pričakoval, da je ta „poravnava“ končna beseda dveh strank, ki sta si zaradi obrambe časti stali pred sodiščem nasproti.

Smatral bi bil pa tudi kot nekaj samo po sebi umljivega, da Šuklje, ako bo svoje spomine nadaljeval, v prvi novi knjigi, ki jo pod tem naslovom izda, lojalno priobči besedilo te „poravnave“. Saj je jasno, da bi bil jaz kot tožnik, ko bi bil vedel, da izide še en zvezek Šukljetovih spominov, zahteval, da se poravnava priobči pred vsem v tem zvezku.

Na čelu tega poglavja navedene besede iz Šukljetove, pol leta kasneje izdane tretje knjige njegovih spominov pa dokazujejo, da se Šuklje samo po sebi umevne dolžnosti ni zavedal, ali vsaj ne — spomnil. Dokazujejo pa še več. Da mu namreč njegova zbadljivostna žilica še ne dá miru.

To pa kljub temu, da mu je še v živem spominu s kako grenkimi občutki je dne 11. junija 1929 podpisal ono izjavo, katere besedilo je vendar tako jasno. In kljub temu, da prav dobro ve, da ga je le moja popustljivost in prizanesljivost rešila dokaj težjih posle-

dic in ko se še živo spominja, koliko neprespanih noči mu je — kakor je mojemu prijatelju Ivanu Trdini, upokojenemu mestnemu knjigovodji ljubljanskemu, sam tožil — povzročal strah pred temi posledicami. — Vse zastonj! Šuklje bi ne bil Šuklje, ko bi mu vse to bilo šlo k srcu. Narobe: Zatekel se je celo k izrazovitosti francoskega jezika, iz čegar slovstva si je za mojo označbo izposodil očitek „intimnega neprijatelja“ (ennemi intime).

Glede na to se mi zdi potrebno — v dopolnitev tega, kar sem o tem našem politiku povedal že v I. knjigi svojih spominov — dodati še ta-le dopolnila.

Odkar sem prenehal biti pokrajinski namestnik, nisem s Franom Šukljetom prihajal v nikakšne stike več. Zgodilo se je pač, da sva se semtertje srečavala. Kakor je to med izomikanci navada, sva se ob takih prilikah tudi vzajemno pozdravljala. To je pa bilo tudi vse. Franu Šukljetu privoščil sem, ne da sem imel priliko mu to kedaj povedati, pod konec njegovih dni oni mir, ki sem si ga želel tudi sam. Mir, ki človeku po pošteno izvršeni življenjski nalogi, katero mu je bila usoda naklonila, tako dobro dé.

Fran Šuklje pa do mene ni imel takih čutil. Ko je izdal I. knjigo „Iz svojih spominov“ zaletel se je namreč vame brez vsakega povoda tako vehementno in brezobzirno, da je to pri nepristranskih čitateljih vzbujalo ogorčenje in da so me prijatelji — po katerih sem bil na te napade opozorjen — naravnost pozivali, naj na nje odgovorim.

Ne bom ponavljal, kaj vse si je ta mož drznil o meni napisati. Ugotavljam le, da se ni pomišljal osumničiti me — kakor je to iz besedila izjave z dne 11. junija 1929 nad vse jasno razvidno — osebne sebičnosti in nečastnih dejanj, osobito v mojem delovanju kot mnogoletni župan ljubljanski in kot kraljevi poslanik in minister v Pragi.

Poznavajoč Šukljeta in njegovo politično reputacijo bil bi pač lahko preko vseh neokusnosti, katere je na 113. in 114. strani, pa tudi na drugih

mestih svoje knjige proti meni in mojem javnem delovanju nagromadil, mirne duše šel k svojim navadnim opravilom. Da tega vendar nisem storil, bile so vzrok gori navedene besede. V vsem svojem javnem delovanju sem se najvestneje in najrahločutneje izogibal vsemu, kar bi moglo le — in če tudi najrahlejšo — senco vreči na mojo absolutno nepristopnost glede izrabljanja svojih uradnih funkcij. Sedaj pa pride naenkrat Šuklje in mi tako, da to iz njegovih navedeb lahko povzame še tako naiven čitatelj, ne očita nič manj, ko da sem kot ljubljanski župan in kraljevski minister in poslanik v Pragi v sebične namene izrabljal svoj uradni položaj! Očitek torej — ne morda lahkega prestopka, temveč — težkega zločina!

Da ob takem očitku nisem mogel ostati hladnokrven, je pač samo ob sebi umljivo. Spoznal sem pa tudi, da bi tu načelo izbijanja klina s klinom, tedaj samega tiskanega zavračanja, ne bilo zadosti. Zato sem se takoj odločil iskati si proti Šukljetu zadoščenja pri sodišču s tožbo zaradi žaljene časti. Pred tem sem pa priobčil v „Narodnem Dnevniku“ in tudi v posebni knjižici pod naslovom: „Franu Šukljetu v spominsko knjigo“ precej opopran odgovor, v katerem sem za umevanje napadalčevega nerazpoloženja do mene navel nekatera zanj zelo značilna dejstva.

Tožbo, ki sem jo v svojem odgovoru napovedal, vložil je v mojem imenu odvetnik dr. Fran Tekavčič dne 8. januarja 1927.

Da si v tako nastali pravdi izboljša svoj položaj, vložil je Šuklje po odvetniku dr. Janku Brejcu dne 27. junija 1927 protitožbo. Povod za njo našel je v tem-le odstavku mojega obrambnega odgovora na njegove napade:

„Predvsem naj bode ugotovljeno, da je profesorju zgodovine — in to je bil Šuklje, dokler se ni

preril v parlamentarno življenje in s tem k boljše plačanim službam — resnica, ta hčerka božja, dokaj postranska stvar. Kjer misli, da se lahko izhaja brez nje, vrže jo — meni nič tebi nič — iz svoje krošnje. Vsled tega nastali prazni prostor v tej krošnji izpolni enostavno z izmišljotino ali pa z nečem, kar je resnici ravno nasprotno. Kako se to v slovenščini zove, ve Šuklje prav dobro."

Saj se zavedam, da Šukljetu na njegov napad nisem odgovarjal z uljudnostnimi pokloni. Zavedam celo, da me je psihološko moje stanje po prečitanju Šukljetovega napada zapeljalo k zbadljivostim, ki sicer niso bile moja navada. Zavedam pa se pri tem tudi, da navedeni moj odgovor ni take narave, da bi me — glede na napad, po katerem je bil izzvan, — posebno obremenjeval. Tega mnenja je bil tudi odličen pravnik, ki je moj odgovor pred natisom prečital in ni v njem našel nič izpodtakljivega. Kakor se pa utapljajočemu zdi, da mu vsaka bilka nudi rešilno možnost, tako se je tudi Šuklje te šibke opore oprijel, da mu v pravdi, za katero je dal povod, pomaga vzdržati se nad vodo.

Temeljem obeh vloženih tožeb začele so se obsežne poizvedbe, pri katerih so sodelovala poleg domačih sodišč tudi sodišča v Češkoslovaški republiki in v Švici. Ko je dokazano postopanje po zaslišanju prič, katere je sodišče dopustilo, po preteku skoro dveh let bilo končano, vložil je v mojem imenu dr. Fran Tekavčič vsled poziva deželnega kot tiskovnega sodišča v Ljubljani z dne 6. maja 1929 dne 8. maja 1929 Obtožnico s prošnjo za razpis glavne razprave.

Na le-tej je potem dne 11. junija 1929 prišlo do uvodoma priobčene poravnave. Da je do te poravnave prišlo, zahvaliti se je le mojemu obziru do gospoda senatnega predsednika, ki se je za tako rešitev sporne zadeve z vso gorečnostjo zavzemal. Jaz pač nisem imel povoda, da se spuščam v poravnavo, ker je gospod senatni predsednik sam brez ovinkov priznal, da je žalitev, katero mi je moj na-

sprotnik brez povoda in neutemeljeno vrgel v obraz, dokaj hujša od one, ki jo je Šuklje izkonstruoval iz mojega obrambnega odgovora. Vendar sem se glede na njegovo željo udal. Zahteval sem le — v namenu, da ima od pokore, katero zasluži oni, ki je nečedno stvar tako lahkomiselno začel, vsaj javna dobrodelnost kako korist — naj plača Šuklje zavodu za slepce v Ljubljani 3000 dinarjev. Plačati bil je moj nasprotnik takoj pripravljen; a glede višine zneska jel se je pogajati. Dobremu srcu mojega pravnega zastopnika je pripisati, da je Šukljetu uspelo znižati ta dobrodelni prispevek na 300 dinarjev.

S prej priobčeno poravnavo z dne 11. junija 1929 je bil po splošno veljavnih pojmih spor med nama dvema končan. Pa tudi poravnan. Saj to najjasneje izpričuje že sam zapisnik o tem, ki ima naslov „poravnava".

Gospod Fran Šuklje pa je, kakor to izpričuje nova zbadljivka na moj naslov, drugačnega naziranja. Pribijam to na tem mestu; pribijam zlasti zato, da naša javnost izprevidi, kako se včasih premišljeno skrbi zato, da se moti blagodejno ozračje mirnega in spokojnega sožitja. Pribijam pa tudi zato, ker dokazuje, da poravnalni zelus, dasi je gotovo hvalevreden, ne rodi vselej pričakovanih posledic. Vsaj v tem slučaju je pravdna stranka, kateri je prinesel brezdvojbeno korist, nad vse jasno pokazala, da bi zanjo bil umestnejši pravdorek sodnega dvora.

Pri „Slovencu" 'so kljub temu napadu name v III. zvezku Fran Šukljevih „Spominov" čutili vendar potrebo delati za to publikacijo kričečo reklamo. — „Avtor" — tako se ta sejmska reklama glasi — „nam to zgodovino opisuje z največjo objektivnostjo, izvirajočo iz one resnicoljubnosti, ki si jo je bil sam postavil kot maksimo svojega političnega delovanja. „Če je pa kakšna tendenca v njegovem delu je ta: S svojo vestjo nikoli ne sklepaj kompromisov! S tega stališča presoja osebe in njihova dejanja pa nam riše portrete, ki bodo v naši

zgodovini ostali kakor bi bili z dletom vdolbeni v nesprhljiv kamen: omenjamo samo": — — — in sedaj med drugimi imeni navaja tudi mene.

Koliko je ta reklama zalegla, ne vem. Toliko zdrave pameti, pa našim ljudem vendar pripisujem, da se bodo o literarnih portretih naših javnih delavcev hodili poučevat k dr. Ivanu Prijatelju, ki ima mirnejšo roko in izbrušenejše dleto, ko Šuklje.

Gospodu Franu Šukljetu pa tudi sedaj že ta reklama ni prinesla posebne sreče. Uredništvo „Slovenca" je namreč kmalu na to — in to na 9. strani št. 130. z dne 7. junija 1930 — priobčilo to-le značilno pojasnilo:

Franjo Šuklje: Iz mojih spominov.

Pod tem naslovom smo v štev. 124 svojega lista dne 31. m. m. priobčili priporočilo za gorenje knjižno delo. V tem priporočilu je rečeno, da avtor „zgodovino opisuje z največjo objektivnostjo, ki je mogoča, izvirajoča iz one resnicoljubnosti, ki si jo je sam bil postavil kot maksimo svojega političnega delovanja" in da „s tega stališča presoja osebe in njihova dejanja pa nam riše portrete, ki bodo v naši zgodovini ostali, kakor bi bili z dletom vdolbeni v nesprhljiv kamen".

Med temi portreti smo navedli tudi Ivan Hribarjev.

S tem smo videzno pritrdili vsemu, kar je Franjo Šuklje napisal v knjigah „Iz mojih spominov" o tem našem javnem delavcu, torej tudi raznim očitkom, ki jih vsebuje prva knjiga Šukljetovih spominov napram osebi Ivana Hribarja.

Da popravimo krivico, ki smo jo na ta način nehote napravili Ivanu Hribarju, ugotavljamo rade volje, da je Franjo Šuklje z izjavo z dne 11. junija 1929, ki je bila priobčena tudi v našem listu, javno priznal, „da ni nikdar dvomil o osebni nesebičnosti g. Ivana Hribarja. Svoje spomine" — pravi Šuklje v tej izjavi dalje — „sem

ZSS – Javna knjižnica – Domžale

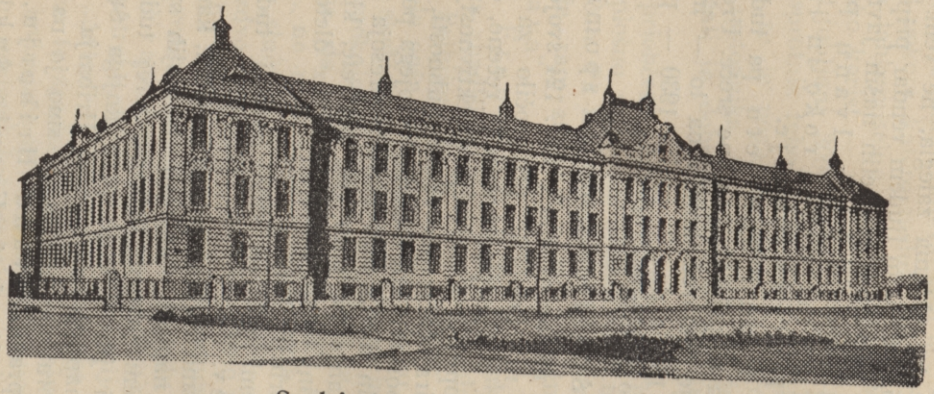

Srednja tehnična šola v Ljubljani.

pisal bona fide. V kolikor je smatrala neinformirana javnost vsebino moje knjige kot napad na osebo g. Ivana Hribarja, jo obžalujem, ker to ni bila tendenca moje knjige. Ugotavljam, da nisem v teku mojih poizpoved ničesar našel, kar bi me opravičevalo sumničiti g. Ivana Hribarja nečastnih dejanj, osobito glede njegovega delovanja v lastnosti kot župan stolnega mesta Ljubljane ali kot kraljevi poslanik in minister v Pragi. Izjavljam, da svoje obdolžitve lojalno preklicujem." — *Uredništvo.*

Po povedanem bi se lahko od gosp. Šukljeta poslovil, ko bi ne bil svoje „ljubeznivosti" s 170. strani III. zvezka „Iz svojih spomionv" spravil v zvezo z ustanovitvijo drž. obrtne, sedanje srednje tehnične šole. To pa z namenom, da pobije, kar sem glede te šole v svojih spominih povedal jaz.

Naj mi g. Šuklje ne zameri: posebne sreče s svojimi zgodovinskimi ugotovitvami nima. V I. zv. „Iz mojih spominov", ki ga je izdal leta 1926., pripoveduje — govoreč o vseučilišču — na 89. strani med drugim tudi to-le: „Med tem časom se je jako izdatno pomnožilo število onih znanstvenikov, ki bi po svoji slovstveni kvalifikaciji mogli priti v poštev kot vseučiliški profesorji. Deloma je dokaj pomagalo v to svrho tiho a sistematično delo prejšnjih slovenskih parlamentarcev, ki smo še pod staro Avstrijo dosegli od naučne uprave, da so bili nekateri nadarjeni Slovenci, absolventje avstrijskih visokih šol, poslani z državnimi štipendijami v inozemstvo, da na ondotnih univerzah dopolnijo svoje študije ter razširijo svoje duševno obzorje."

Leta 1929. pa je ob desetletnici ljubljanskega vseučilišča Kralja Aleksandra izdal rektorat monumentalno delo pod naslovom: „Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929." To delo obsega med drugim tudi jako znamenito, po pazljivo proučenih pismenih virih z minucijozno natančnostjo in učenjaško vestnostjo sestavljeno profesorja dr. Janka Polca zgodovinsko

študijo o vseh pripravljalnih prizadevanjih in delih za vseučilišče. In glejte: ni imena Šukljetovega in ne imen onih prejšnjih slovenskih parlamentarcev, katere edino je zamogel v mislih imeti, ne najdete v tej znameniti, vseh najmanjših podrobnosti dotikajoči se študiji. Jaz bi dejal, da je bilo delo teh častivrednih gospodov parlamentarcev za slovensko vseučilišče tako „sistematično tiho", da ga pod milim Bogom nikjer zaslediti ni bilo.

Ta neuspeh zgodovinskega ugotavljanja pa bivšega mojega pobratima Šukljeta ni izmodril. V III. knjigi „Iz mojih spominov" podal se je na opolzlo pot zgodovinskega ugotavljanja zopet.

Ustanovitev državne obrtne — sedanje srednje tehnične — šole

mu gre še tudi po glavi. To pa zato, da pobije, kar sem o tej stvari napisal jaz v II. delu svojih spominov na straneh 251—252.

Zadovoljstvo imam, da moje navedbe zopet potrjuje najmerodajnejše mesto: sedanji velezaslužni ravnatelj srednje tehnične šole gospod Josip Reisner. In to v letnem poročilu o zaključku šolskega leta 1930/31. Gospodu Šukljetu nujno priporočam, naj se — ako se že ni — pozanima za to v našem kulturnem oziru tako važno in poučno poročilo. Na ta način bo namreč — kakor je po ravnokar povedanem mogel glede vseučilišča — tudi tu ugotoviti, da z nekaterimi „zgodovinskimi ugotovitvami" nima sreče.

Da mu pa sam zgodovinsko pojmovanje dogodkov, kakor so se razvijali, olajšam, naj ugotovim, da je ustanovitev državne obrtne šole postala realna stvar takrat, ko je ministerstvo za javna dela potrdilo po dvornemu svetniku dr. Dvořáku izgotovljene načrte za njeno učno poslopje. Kako je do potrditve in — zlasti — do stavbe poslopja prišlo, naj si blagovoljno da dopovedati od zgodovinsko nepobitnega razlaganja ravnatelja Jo-

sipa Reisnerja v že omenjenem letnem poročilu „Srednje tehnične šole“.

Toda gospod dvorni svetnik Šuklje je silno kritična oseba. On hoče za vse — če tudi na prvi pogled vseskozi verjetne — trditve, pismenih uradnih dokazov z datumom in številko razpisa.

Evo mu za stvar merodajnega razpisa:

(Dobesedni prevod iz nemškega izvirnika.)

C. k. deželna vlada za Kranjsko.

Št. 26.252. V Ljubljani, dne 4. oktobra 1911.

Njegova Prevzvišenost gospod minister za javna dela se je z razpisom z dne 29. septembra t. l. št. 853 - XXI b odločil, da izpremeni umetno-obrtno strokovno šolo v Ljubljani v državno obrtno šolo in je dovolil, da se odpre dne 3. novembra t. l.

Ravnatelj Josip Reisner.

Ti-le oddelki, ki so že na zavodu, naj ostanejo dalje in sicer:

1. Stavbna rokodelska šola, ki jo tvori pripravljalni tečaj in dvoje strokovnih tečajev. Izjemoma se more v letnem poluletju 1911/12 v slučaju, če se oglasijo vsaj trije udeležniki, ustanoitvi tudi delovodski tečaj za zidarje. V naslednjih šolskih letih naj se odpro delovodski tečaji le tedaj, ako je predpisano število učencev.

2. Strokovna šola za obdelavo lesa in kamna s tremi letniki.

3. Javna risalnica za mojstre in pomočnike, ki naj se razširi z oddelkom za modeliranje in se naj potem zove „javna risalnica in modelirnica za mojstre in pomočnike“.

4. Strokovni tečaji za dodatno izobrazbo učiteljev na obrtnih nadaljevalnicah v smislu obstoječih predpisov.

Dalje je gospod minister za javna dela dovolil, da se s šolskim letom 1911/12 začenši ustanove sledeči novi oddelki temeljem učnih načrtov, ki jih je

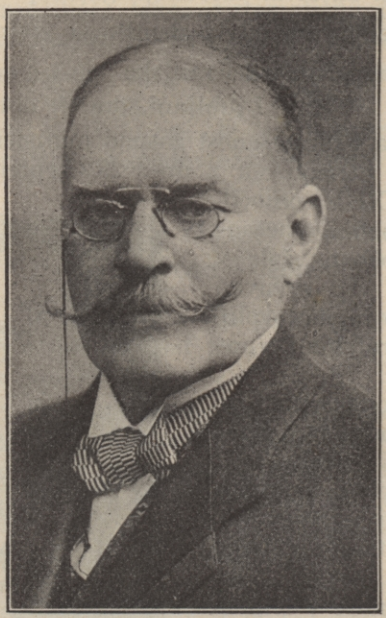

Dr. Vojtěch Dvořák.

svoje dni predložilo ravnateljstvo in se sedaj začasno potrjujejo in sicer:

1. Letnik delovodske šole mehanskotehnične smeri.

2. Mojsterska šola za stavbno in pohištveno mizarstvo. V zimskem poluletju 1911/12 naj izostanejo praktične vaje o uporabi strojev za obdelovanje lesa in naj pridejo na mesto njih vaje, ki se lahko vrše z ročnim orodjem in pomagali. Za slučaj, da bi do

1. marca 1912 ne bilo mogoče nabaviti si potrebnih strojev, pooblašča se ravnateljstvo, da z lastnikom kake pripravne zasebne delalnice za mehansko obdelavo lesa za dobo od 1. aprila do konca šolskega leta 1911/12 sklene dogovor, s katerim bo šoli zadostno zagotovil porabo pripomočkov, ki jih delalnica ima. Dotična najemna pogodba naj se pred sklepom po tukajšnjem posredovanju predloži ministerstvu za javna dela v potrditev.

3. Prvi letniki oddelkov za šivanje perila, izgotavljanje obleke in umetno vezenje ženske obrtne šole.

4. Posebni tečaji za ljudi, ki se z obrtjo pečajo. Ti tečaji naj se odpro, kolikor to dopuščajo razpoložljive učne moči in sredstva, pod modalitetami, kakor jih je nasvetovalo ravnateljstvo.

Glede oživotvorjenja delovodske šole za elektrotehniko ob početku šolskega leta 1912/13 naj ravnateljstvo s tukajšnjim posredovanjem pravodobno poroča c. k. ministerstvu za javna dela in mu ob enem stavi predlog.

Ravnateljstvo je bilo dalje ovlaščeno, da v lastnem delokrogu stori vse kar je treba, da se nadomeste učne ure, ki so se zaradi zakasnelega začetka šolskega leta zamudile. O tem je svoječasno poročati.

Iz zneska 25.000 kron, ki je iz previdnosti že prej bil dovoljen in ravnateljstvu s tuuradnim razpisom z dne 28. septembra t. l. št. 25.805 po poštni hranilnici nakazan, naj se v okviru programa, ki je bil predložen za notranjo opremo, plača najpotrebnejša oprema za šolsko poslopje in delalnice in sicer s sodelovanjem v ta namen v Ljubljano odposlanega strokovnega nadzornika, vladnega svetnika Schedlbauerja. Iz tega zneska naj se pokrijejo tudi izdatki za morebiti potrebne pomožne moči.

Zavodove učne moči naj sodelujejo pri vseh pripravljalnih in opremljevalnih delih."

Ta „razpis z datumom in številko" dokazuje nad vse jasno, da je dvorni svetnik Šuklje z izrabitvijo starih zvez, ki jih je ohranil na Dunaju po vseh ministrstvih (168. stran III. knjige „Iz mojih

spominov") leta 1917., vsaj kar se „državne obrtne šole" tiče, hodil odpirat že davno pred tem na stežaj odprta vrata te šole.

Iz predstoječega razpisa št. 26.252 je vidno, da je uvedba višjih tečajev bila le logična posledica izpremembe umetnoobrtne strokovne v državno-obrtno šolo. Ta uvedba temeljila je že na svoje dni od ravnateljstva predloženih učnih načrtih za postopno izgradbo državne obrtne šole. Ravnatelj Ivan Šubic, ki je z vzorno navezanostjo na svoj zavod in z iskreno ljubeznijo zanj združeval tudi skrb za njega vsestranski razvoj, izgotovil je bil tudi pravočasno poročilo za uvedbo višjih tečajev. To poročilo izročil je v dalnje uradovanje županu. A ondi je našel tako pičlo umevanje za stvar, da je na magistratu obtičalo.

Sedaj pa je — vsaj to utegne biti zgodovinsko resnično — po inicijativi ministrskega svetnika Reinolta Šuklje dal „zaspanim Ljubljančanom pobudo" (170. stran III. knjige „Iz mojih spominov"). Bili so pa Ljubljančani tako silno zaspani, da jim je uslužni dvorni svetnik Šuklje moral celo sestaviti in poslati peticijo za uvedbo višjih tečajev. Ta uslužnost je še le spravila na noge odposlanstvo dr. Tavčar-Knez-Šubic, ki je s Šukljetovo peticijo vred predložilo ministerstvu za javna dela ravnatelja Šubica spomenico o uvedbi višjih tečajev.

Avdijenca, ki jo je ob tej priliki odposlanstvo — opozarjam izrečno na Šukljetovo trditev, da pod njegovim in ne pod župana dr. Tavčarja vodstvom — pri ministru vitezu Trnki imelo, napravila je na ravnatelja Ivana Šubica oni porazni utis, o katerem govorim jaz na 468. in 469. strani I. knjige svojih spominov. Ker bi se utegnil najti kdo, ki bi o zgodovinski resnici ondotnih mojih navedb dvomil, veseli me, da imam zanje popolnoma verodostojne priče. Ravnatelj Šubic je namreč o svojih jadih in težavah večkrat

pripovedoval svoji iskreno ljubljeni in vzorno vzgojevani rodbini. Na njeno pričevanje se sklicujem. Eden njegovih sinov mi je o priliki, ko sva se čisto slučajno sešla, iz lastnega nagiba zatrdil, da je do pičice vse tako res, kakor sem glede njegovega očeta pisal, češ da je oče vse to tudi doma ravno tako pripovedoval. Torej tudi ona županova izjava ob priliki avdijence pod Šukljetovim vodstvom pred ministrom Trnko in le-tega možka zavrnitev take narodne mlačnosti!

Po vsem tu povedanem si lastim pravico trditi, da je zahvala, ki jo je občinski svet ljubljanski v javni seji dne 3. aprila 1917. zaradi zaslug za Gruško in aprovizacijo deželnega stolnega mesta Ljubljane Šukljetu soglasno sklenil, dasi jo počaščenec v vsej skromnosti odklanja, bila veliko bolj zaslužena, ko ona, ki mu jo je bil sklenil v javni seji z dne 17. julija 1917.

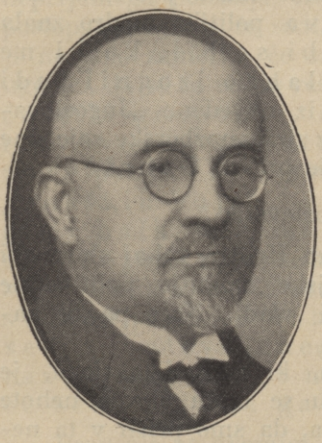

Andrej Gabršček.

Kamo sreče, da je imel kasnejši „minister za prehrano“ v takoimenovani „Narodni vladi“ Gruško in dvornega svetnika Šukljeta ob strani, takrat, ko je živel v takih skrbeh, kako bo preživljal razpašene Celovčane, katere mu je nadležno podjetni general Maister z vso silo hotel posaditi za skromno omizje, ki je bilo pogrnjeno za zedinjeno Slovenijo!

Preden se od Šukljeta poslovim, rad bi mu napravil še malo veselje.

V vseh treh zvezkih njegovega slovstvenega dela „Iz mojih spominov“ trudi se dokazati, da sem bil silno neroden politik. Reči moram, da mi ta njegova

trditev nikdar ni motila spanja. Saj nisem nikdar tekmoval za kak naslov na lestvici politične hierarhije. Če sem pri svojem javnem delu tu in tam dosegel celo kak znatnejši političen uspeh, ko veliki Šuklje, bil sem ga pač vesel. Druzega pa nič.

Prijatelj Andrej Gabršček pa mi je lani ob moji osemdesetletnici čisto nenadoma podal dokaz, da sem bil res silno „neroden" politik. S tem je nehote potrdil kako pravilno me je Šuklje ocenjeval.

Neprenehoma brskajoč po knjigah in spisih, za kar je imel prilike dovolj na Dunaju, kamor ga je iz solnčne Gorice zanesla zla usoda, iztaknil je namreč v tesnopisnih zapisnikih nekdanjega avstrijskega državnega zbora govor, katerega sem se sam le še megleno spominjal. In objavil ga je v „Jugoslovanu" dne 8. oktobra 1931. leta.

Da bo stvar, ki je zame imela posledice, kakršnim se je Šukljetova politika modro znala izogibati, in katerim bi se bil, ko bi ne bil tak „nerodnež", lahko izognil tudi jaz, jasna, priobčujem iz navedene „Jugoslovanove" številke ves govor iz državnozborske seje dne 16. marca 1909, kakor ga je prevel Gabršček.

Evo ponatisa iz „Jugoslovana":

»Najprej je izjavil Ivan Hribar, zakaj slovenski naprednjaki zaradi avstrijske zunanje politike ne morejo zaupati Bienertovi vladi. Nato pa je nadaljeval:

„Zunanjemu položaju, ki nam dela skrbi, je kriv konflikt s Srbijo. Tu se mora človek nehote vprašati, če je bilo potreba, da smo prišli v ta neprijetni politični položaj.

Odgovor na to vprašanje ni težak. Saj smo vedno delali politiko, ki je bila vsa takšna, da nas je morala temeljito pripraviti ob vse simpatije balkanskih narodov. Treba je samo opozoriti, kako je Avstrija pri raznih prilikah izrabljala, rekel bi, obupen zemlje-

pisni položaj Srbije, da je mogla gospodarsko izžemati srbski narod. Kolikokrat se je zgodilo, da so ogrski živinozdravniki zaradi kuge na parkljih umetno ovirali izvoz srbskih prašičev, dasi v resnici te kuge v Srbiji ni bilo. In goveja kuga! Kolikokrat je morala pomagati, da se je zadovoljilo lakomnosti avstrijskih in ogrskih agrarcev na veliko škodo srbske živinoreje, pa tudi na veliko škodo avstrijskih konsumentov.

In ko se je svojčas bilo izvedelo, da se hoče Srbija rešiti iz naših prevročih ljubezenskih objemov s tem, da sklene carinsko zvezo z Bolgarijo: kakšne grožnje in kakšen pritisk na obe stranki je uprizorilo avstrijsko zunanje ministrstvo, da ta namen prepreči!

Ali vzpričo tega ni umevno, da si prizadeva Srbija, kako bi se o prvi priliki osvobodila iz tega neprijetnega položaja, iz te stiske? Naj se sedanje postopanje Srbije že sodi, kakor se hoče, vendar se ji ne sme zameriti, če smatra sedanji trenotek za ugoden, da se za vedno reši iz stiske. In to stoji, častiti gospodje, da si je srbski narod svojo samostalnost in neodvisnost priboril s svojo lastno krvjo v junaških bojih, — v nasprotju z drugimi balkanskimi narodi, za katerih osvobojenje je tekla tuja kri v potokih. Ta narod zasluži torej možnost svobodnega, z nobenimi ovirami sosedov utesnjenega gospodarskega razvoja in nihče mu ne sme zameriti, če se trudi, da ga doseže.

Prav nič ne dvomim, da smo kraljevini Srbiji v vsakem oziru kos in da v nepredolgem času moremo popolnoma premagati srbsko armado, ako ne dobi pomoči od zunaj. Toda, kdor se loti vojne, naj se pred vsem vpraša, kaj bo v najugodnejšem slučaju prinesel kot zmagovalec domov. V tem oziru pa je, gospoda moja, od vsega

začetka jasno, da v tej vojni ne bi z bojišča druzega odnesli, ko žalostno slavo, da smo premagali neenakega nasprotnika. Posledice te vojne za notranji razvoj monarhije pa bi bile nedogledne. Pred vsem nam ne more biti vseeno, če bi se dragocena kri naših vojakov prelivala za fantôm, če bi matere bile ob svoje sinove in cele rodbine ob svoje reditelje. Pa tudi tega ni pozabiti ali puščati v nemar, da bi draga vojna — in to bi bila vsekakor vojna s Srbijo — rodila gospodarsko propadanje in da bi se nam mnogo let ne posrečilo dvigniti ljudsko blagostanje zopet na stopinjo, na koji je sedaj po tridesetih letih mirnega dela.

A kaj, ko bi s srbskega loka priletela puščica, ki bi nas zadela v srce? V mislih imam splošno evropsko vojno, ki bi nam zadala nepreračunljivo zlo. Iz Budimpešte sem dobil zanesljivo poročilo, da so vse madjarske stranke pridobljene za vojno in da si je žele. Madjarom bi krvav mednaroden konflikt, v katerega bi bila zapletena tudi monarhija, že zato dobro došel, ker mislijo, da bi v splošni zmešnjavi mogli doseči svojo popolno neodvisnost.

Naj se mi ne ugovarja, da bi naša popustljivost pomenila slabost. Ravno nasprotno je res. Popustljivost ob pravem času velja za velikodušnost, a kdor je velikodušen, ima, kakor znano, vedno javne simpatije na svoji strani. In javne simpatije, s katerimi moramo računati, to so simpatije Evrope.

Srečen slučaj, gospoda moja, je nanesel, da more ravno Avstro-Ogrska, ne da bi pri tem trpel njen ugled, naši sosedi dati možnost mirnega sosedstva in s tem tudi srečnega razvoja. Naj bi te prilike ne zamudila! S tem bi si pridobila njeno hvaležnost. Kar je pa še več vredno: pridobila bi si tudi hvaležnost Evrope in obvarovala bi svoje lastne narode pred strahotami vojne in njenih nedoglednih posledic.

Bojim se pa, da bomo strahovito zabredli. Kot znak tega smatram parlamentarne soareje pri našem zunanjem ministru. Ne morem se namreč ubraniti slutnje, da bodo avstro-ogrski narodi te soareje drago plačali. — V zadnjem hipu dvigam torej svoj svarilni glas. Če ga sedaj ne boste poslušali, spomnili se ga boste vsekakor, če ne prej, pa tedaj, ko bo krvavela Avstrija iz neštetih ran.“«

Poglavje o naši notranji osvoboditvi.

Letos — po dvanajstih letih lastne državnosti — je pač vredno, da si stavimo vprašanje, če se

zavedamo te epohalne pridobitve.

Žal, da bo — na vsa usta naj to povem! — odgovor na to vprašanje zanikovalen. Saj so med nami nekateri, ki so si v svesti velikih izprememb. Pa nikari ne mislimo, da vsled globokega duševnega spoznanja. To jim je zamorilo večstoletno suženjstvo v avstrijskem vjetništvu in pa privzgojena jim miselnost, ki jih je onesposabljala za vsak višji polet. Oni zato le vedo, da plavajo v mogočnem novem toku. In tega jim je dovolj. Zadovoljni so, da jih tako lepo nosi s sabo in da se ne potope. Ljudi, ki se popolnoma zavedajo položaja, ki nam ga je ustvaril največji bojni metež vseh časov, je pri nas — skoraj bi dejal — komaj toliko, kolikor imamo prstov na obeh rokah.

Zato sem že na straneh 477—479 II. zvezka svojih spominov po vrednosti ocenil nekatere bahaške trditve gotovih slovenskih politikov in časopisov. Tudi na tem mestu smatram — oprt na izkušnje zadnjih dni — za potrebno brez olepšave povedati, da se velike večine naših ljudi drži patina suženjske plesnobe. Dokazal mi je to dogodek, ki je vreden, da se ga prav posebej dotaknem.

„Slovenčevo" uredništvo je — kakor v št. 116. z dne 22. maja 1930. samo pravi — „čulo, da obstoja namera, da bi se na naših humanističnih gimna-

zijah nemščina popolnoma odpravila v vseh razredih od prve do osme in zamenjala s francoščino". Vzpričo te „grozne nevarnosti" zdelo se je uredništvu potrebno, da razpiše anketo na temo: „Ali je nemščina na naših srednjih šolah potrebna?" In oglasilo se je dvajset anketistov. Vsi ti so razen dveh kar tekmovali med sabo, kdo bo krepkeje dokazal nje neobhodno potrebo.

Vzpričo temu zdelo se je tudi meni potrebno, da se oglasim. Storil sem to s temle člankom, ki ga je priobčil „Slovenec" v svoji 106. številki dne 10. maja 1930:

„Srednje šole imajo namen posredovati mladini, ki jih obiskuje, neko splošno višjo izobrazbo. Táko, ki njenim absolventom, če že ne gredo na visoke šole, vsaj omogoča slediti vsem izsledkom znanosti. Ti absolventje torej tvorijo pri vsakem narodu z akademskimi izobraženci vred oni družabni sloj, ki ga navadno imenujemo inteligenco. Po njih se kaj rado sklepa o večji ali manjši kulturnosti celega naroda. S tem seveda nočem reči, da bi smeli k inteligenci poleg akademskih izobražencev prištevani biti le še absolventje srednjih šol. Saj je po vsem svetu ljudi, katerih prirojena darovitost je takšna, da si z njo — v zvezi z marljivostjo in vztrajnostjo — tudi ob nezadostni šolski izobrazbi in včasih celo brez nje — vedo pridobiti toliko in takšnega znanja, da morejo v življenju smelo tekmovati s svojimi šolanimi vrstniki. Da oni spadajo v narodovo inteligenco, je pač jasno in samo po sebi umljivo.

Ako sem gorenjo tezo postavil, storil sem to le zato, da se dotaknem vprašanja, ki ga vsebuje nadpis tega člančiča. In tu pridem do kardinalnega vprašanja: Ali je za splošno višjo izobrazbo poleg ostalega potrebno tudi znanje nemškega jezika? Jaz pravim, da ne. — Le ozrimo se po svetu. Seveda nekaj dalj, kakor nam je to mogoče — recimo — z dunajskega Stefelna ali od nemškega Niederwalddenkmala. Koliko znamenite inteligence imajo vi-

soko kulturne dežele, v katerih je nemški jezik popolnoma neznan, ali je vsaj prav redek eksotikon! Dokaz, da pouk tega jezika za dosego njihovega učnega smotra na naših srednjih šolah ni potreben.

Vsi gospodje anketisti, ki so se izrekli za potrebo nemškega pouka, za to tudi res navajajo v podkrepitev čisto postranske razloge. Eden inserat, ki išče nemškega jezika veščo pisarico ali stenografko, drugi celo okolnost, da industrijalci na našem ozemlju dajo prednost delavcem, ki govore nemško, tretji dejstvo, da so češki listi pozivljali svoje rojake, naj se uče nemščine. Res je sicer, da se pisarniško osebje pri nas pogostoma rekrutuje iz vrst dijaštva, ki je iz raznih razlogov pred dovršitvijo šole izstopilo. Toda: ali naj zaradi njih prikrajamo učne načrte srednjih šol?

To bi bilo gotovo napačno. Izobrazbo za praktične poklice posredovati imajo strokovne šole. Trgovske, obrtne, kmetijske. Pa še to predvsem za usposobljenost praktičnega udejstvovanja v domovini. Dolžnost države namreč je, da daje svojim državljanom možnost življenja doma. V naši narodni državi je pač samo po sebi umljivo, da bodo šole to usposobljenost posredovale v državnem jeziku, ki pomeni za nas neprecenljiv zaklad, katerega vzdigniti nam je pomagala svetovna vojna. Na njega podlagi izobraženi državljani bodo v delu za gmotno blaginjo svojo in svojcev, zaščiteni po državni upravi, lahko zadovoljni uživali srečo miru in sadove svojega truda. Znanja nemščine jim k temu prav nič treba ne bo. Takega stanja želeli smo si že davno in borili smo se zanj v Avstriji. Biti na svoji zemlji svoji gospodarji, bila je najgorečnejša želja vseh pravih rodoljubov. Zato je veljal naš boj poslovenjenju šolstva, v katerem je naša beseda bila le sramotno zapostavljena pastorka, o kateri so nam kaj radi in kakor v zasmeh pripovedovali, da je nesposobna za posredovanje človeka dostojne kulture. V dosledku tega vrivali so nam izobrazbo v nemškem jeziku.

Sedaj, ko je strahotna nevihta razčistila življenjsko obzorje nad nami in nam je zasijalo solnce slovenskega državnega jezika, ki je zavladal na vseh poljih javnega življenja in tudi v prosveti, sedaj ko vidimo srečonosne posledice te epohalne izpremembe, pa naj naenkrat desavujemo najboljše naše nekdanje borce za narodno ravnopravnost in za pedagoško edino pravilno načelo usposobljenostne odgoje v svojem jeziku? — Vprašam vse zagovarjalce širjenja nemškega pouka med nami: ali ne spoznavajo, kako zlorado se morajo smejati oni nemški maloštevilni krožki, ki so po sili okoliščin ostali raztreseni po slovenski zemlji, ko vidijo, kako sugestivno so nam znali vcepiti svoje nazore? Saj je med njimi mnogo takih, ki so stali nekdaj v prednjih vrstah pobijalcev naših narodnih zahtev. Razmere so storile, da so se sami morali začeti učiti tako pristujene jim naše govorice in znano je, da je na ta način nastali proces amalgovanja s prvotnim prebivalstvom Slovenije dokaj hitro napredoval. Bojim se, da se ta proces po naši krivdi ustavi.

Naj se me ne razume napačno! Jaz nisem proti poučevanju nemškega jezika. Pač pa sem kar najodločneje proti temu, da bi se njegovo znanje smatralo za nekak standard of culture in zato njega učenje zahtevalo potrebno na srednjih šolah. — Saj ne zanikavam — in je to glede na naše sosedstvo z nemškim narodom čisto naravno — da bo za enega ali drugega izmed Slovencev znanje nemškega jezika zaželjeno. Dobro: tak bo — kolikor mu v tem oziru ne bo zadostoval pouk, ki mu ga lahko da strokovna šola — že našel načina in možnosti, da se mu priuči. Saj se je to doslej dogajalo celo pri takih, ki šol sploh obiskovali niso, ako jih je bridka usoda zanesla v nemško tujino. Odklanjam pa odločno upravičenost od nekaterih gospodov anketistov navedenih razlogov. Toliko pisaric, kolikor jih je za nemščino potreba pri nas, kjer se dandanes javno uraduje povsod le v državnem jeziku, se bo še vedno dobilo. Stenografija pa je

stroka za sebe. In nemška pri nas še posebno. Te se je treba tudi posebej naučiti!

Če se res najde kje industrijalcev, ki bi dajali takim delavcem, ki govore nemško, že samo zaradi tega prednost, treba je, da se na to opozori državno oblast, katera nima le pravice, temveč tudi dolžnost, da takim predrznežem na jasno umeven način zakliče: quos ego! Le ne bodimo šalobarde! Spominjajmo se marveč vedno položaja suverenosti svojega naroda. Pozabimo, da so, hvala Bogu! minoli časi, ko so nam lastni rojaki z Dunaja oznanjati smeli, da kot berači ne moremo imeti narodnega ponosa.

Primera z razmerami na Češkoslovaškem pa sama po sebi govori za mojo tezo. Tamkaj imajo namreč 3 in pol miljona korenitih Nemcev, ki stanujejo na strnjenem, visoko kultivovanem in z ogromnimi industrijskimi zavodi posejanem ozemlju. Da se mora temu prebivalstvu uradovati v njegovem jeziku, je jasno. Kar je pa na Češkoslovaškem propis, da mora vsak državni nameščenec znati češki ali pa slovaški jezik, jeli so se Nemci prav pridno učiti češčine. Ker se nasprotno Čehi ne uče nemščine, bliža se nevarnost, da bo na nemškem državnem ozemlju treba polagoma vse državne službe zasesti z državljani nemške narodnosti. Od tod lahko umljivi pozivi Čehom, naj se uče nemščine. Za panacejo za odvrnjenje vsega zla, kakor to zveni iz izjav nekaterih naših anketnikov, pa Čehi niso, in — kolikor jih poznam — tudi ne bodo nikdar proglašali učenja in znanja nemškega jezika.

Predno svoja izvajanja zaključim, naj opozorim na neko nevarnost, ki se je pri priporočanju učenja nemškega jezika po mojem mišljenju nikakor prezreti ne sme. Prevelika gorečnost na tem polju utegnila bi imeti v dveh pravcih sila nevarne posledice. Vsakdo ve, kako je bilo do pred nedavnim in je deloma še danes med našim ženstvom razširjeno nemško čtivo in kako je pod to okolnostjo trpel razvoj naše lepe slovenščine. Saj je slovenski

knjigi med ženstvom in v slovenskih rodbinah sploh skoro popolnoma nedostajalo naročnic. Ali naj to neblago razmerje ohranjamo še zanaprej? Ohranjamo sedaj, ko se je na našem literarnem polju jel opažati tako razveseljiv razmah?

In pa grda razvada nemškega medsebojnega dopisovanja! Takšna je bila, da se ga ni mogla otresti celo pisateljica Lujiza Pesjakova. — Naše trgovstvo v tem oziru ni poznalo narodne dolžnosti prav nič. Vse notranje uradovanje bilo je izključno nemško in še celo v dopisovanju s slovenskimi strankami dajali so trgovci iz večine prednost tujščini. Ta navada se jih, žal, še dandanes drži ko železna srajca. Saj smo ravno te dni čitali značilen poziv našega generalnega konzulata v Trstu, naj jugoslovanski trgovci dopisujejo s tržaškimi tvrdkami vendar v našem jeziku in ne — kakor je to njihova navada — v nemščini! Ali je mogoč kričavejši dokaz za moje besede?

Toda — in sedaj prihajam k zaključku — glavnemu vprašanju se večina gospodov anketistov — morebiti podzavestno — izogiblje. To glavno vprašanje je: standard of culture. Vsaka dobro urejena država ga mora imeti. K standardu of culture sicer ni da bi moralo spadati tudi znanje kakega tujega jezika; vendar je postalo nekako pravilo, da se to smatra za priporočljivo. Zato se povsod ravnajo po načelu, da v srednje šole uvajajo obenem pouk živega jezika kakega velikega kulturnega naroda. Za take moramo smatrati: Angleže, Francoze, Italijane, Nemce in Ruse.

Za nas bi pravzaprav imelo biti naravno, da uvedemo na naših srednjih šolah obvezen pouk ruščine. Saj bo ta lepi, mogočni in našemu tako zelo sorodni jezik v nedaljni bodočnosti poleg angleškega in francoskega najrazširjenejši na zemeljski obli. Toda razmere, ki so včasih močnejše od vsake logike, so nam vzele možnost neposredne občevalne uporabe ruskega jezika. Poleg tega pa nam je zaradi že naglašene sorodnosti mogoče s količkajšnjo

pridnostjo in potrpljenjem naučiti se ga v razmerno kratkem času tako, da se lahko s pridom okoriščamo z bogato rusko literaturo.

Po tem takem nam ostane izbira med ostalimi štirimi jeziki. Menda ni treba še razlagati, da in zakaj bo večina takoj sama od sebe dejala, da sta nam izmed teh štirih najbližja: francoski in nemški. — K našemu standardu of culture spada znanje francoskega jezika, čegar obvezni pouk naj se torej uvede po vseh naših srednjih šolah in čegar umevanje bodi kriterij višje izobrazbe pri nas. V človeškem življenju je sicer hvaležnost redka rastlina. V življenju narodov ravno tako, ako ne še redkejša. Zato je pa nravstvena vrednost onega, ki jo vendar pozna in vrši, tem večja. Pokažimo, da mi te etične vrednote ne zametavamo. Franciji smo dolžni zahvalo za naše osvobojenje in zedinjenje, njeni diplomaciji za krepko zaščito, vsemu njenemu narodu za iskreno prijateljstvo. Še nedavno smo ob ilirskih slavnostih to naglašali v Ljubljani in smo ob turneji „Glasbene Matice“ po blagoslovljeni Franciji dobivali krepke odzive. Ali naj so bile to le besede, katere prva lahna sapica lahko razbline?

Ne maram odpirati srečno zaceljenih ran. Zato molčim o nekdanjem obnašanju nemškega naroda proti nam in o namerah, ki jih je imel z nami. Dovolj je, da mu je zgodovina dala lekcijo, katero je zato zaslužil, ker je slepo sledil blazno častihlepnim naklepom svojega „kaiserja“. Višja sila je tudi nam pokazala pot. Ono pot, ki vodi ob stran francoskega naroda in k nedriju njegove neprispodobive kulture.

Naš standard of culture pa mora za vso državo biti enak. Slovenija ne sme biti izvzeta. V njem se mora namreč izražati naša državna enolitost tako, da bo to vsakdo mogel na prvi pogled ugotoviti.

V Ljubljani, dne 2. maja 1930.“

Kdor je ta članek pazno prečital, moral je priti do spoznanja, da se ne veže tako, kakor zahteva

logika izvajanj, da mora torej biti v njem neka vrzel.

Taka vrzel je tudi res v članku. Tamkaj, kjer v predpredzadnjem odstavku stoji pomišljaj. Na prvi pogled mora biti čitatelju jasno, da se besedilo ne veže, da mora torej biti iz članka nekaj izpuščenega. In res je tako. Izpuščen je cel odstavek, v katerem sem ugotavljal, da nas Slovencev, žal, še vedno ni zapustila prirojena in privzgojena nam suženjska miselnost, po kateri edini se da razložiti, da se je izmed vseh anketistov našel samo Josip Majhen, ki je bil po pojmovanju velik. In dejal sem, da se bistvo vprašanja, za katero gre, vrti okoli našega — to je: jugoslovanskega — standarda of culture.

Po tej dopolnitvi članka postane še le njega zaključek umljiv.

In zakaj je ta odstavek iz članka izostal? — Zgodilo se je to po posredovanju gospoda glavnega urednika „Slovenčevega" z mojim privoljenjem. Tega privoljenja seveda nisem dal rad. Skliceval sem se na to, da s podpisom svojega članka itak prevzemam vso odgovornost zanj. Toda tega gospodu glavnemu uredniku ni bilo zadosti. Opozarjal me je, da so se v meni nasprotnem smislu izjavili jako spoštovani možje in med njimi celo vseučiliški profesorji in da bi se po mojem očitku suženjske miselnosti utegnili čutiti razžaljene, kar bi njemu kot uredniku ne bilo prijetno. Mislil sem si pač, da ni nikjer zapisano, da bi vseučiliška venia legendi morala že biti dokaz o imunosti za suženjsko miselnost, zlasti ko mi je bilo še v živem spominu, kako so nemški vseučiliški profesorji v dobi pred svetovno vojno slepo drli za neuravnovešenim svojim „kaiserjem". Toda, ako sem hotel, da se v dolgi vrsti anketistov čuje tudi moje mnenje, moral sem se udati in privoliti v oskopljenje svojega članka. Saj bi se bilo drugače zgodilo, da bi med devetnajstimi izjavami samo izjava Josipa Majhna bila činila pohlevno izjemo iz soglasne zahteve po kolikor

se da temeljitem učenju nemškega jezika na naših srednjih šolah, pri čemer so se zato navajali semtertje razlogi, da se človek kar ni mogel ubraniti strmenja.

Hudo je sicer človeku, če mora po sili okolnosti žrtvovati svoje boljše spoznanje. V tem slučaju je to bilo pa vendar koristno. To mi dokazuje to-le, od jako spoštovanega odgojitelja in javnega delavca došlo mi pismo:

„Velecenjeni gospod,

dovolite, da Vam izrazim svoje veselje in občudovanje, ki sem ga doživel ob prečitanju Vašega članka, ki ga je priobčil sobotni „Slovenec" pod naslovom „Ali je potreben pouk nemščine na naših srednjih šolah." Pred leti, ko je nadzornih Wester v svoji brošuri „Kriza naše srednje šole" predlagal, naj izbrišejo iz nižjih razredov srednjih šol pouk francoščine in ga nadomeste z intenzivnim gojenjem nemščine, je zavrela v meni kri svobodnega človeka, ki ne mara gledati svet skozi germanska očala in malikovati edinozveličavno nemško „Kulturo". Takrat se je v anketi, ki jo je sprožilo „Jutro", večina udeležencev izrekla za francosko kulturno orientacijo.

Sedaj je „Slovenec" znova načel isti problem. In izmed vseh, ki so doslej odgovarjali na „Slovenčevo" vprašanje, ste Vi edini odgovorili kot notranje svoboden človek in do zadnje možnosti pravilno podčrtali nezadostnost in ničevost razlogov, ki z njimi hočejo znova uveljaviti nemščino. Jaz imam dober pogled v mentaliteto vseh teh ljudi in zasiguram Vas, da ste zadeli žebelj na glavo, ko trdite, da je središče, čeprav podzavedno, vsega vprašanja „Standard of Culture", ki ga nesvobodni naši ljudje še vedno gledajo v nemščini in germanstvu. Skozi stoletja so bili psihološki determinirani v tej smeri in danes, v lastni državi svobodni ljudje, se ne morejo notranje sprostiti in biti popolnoma svobodni. Zato sem bil nad vse ve-

sel, ko sem čital Vaš odgovor, ker sem v globini prepričan, da je pravilen; za naš miljé je revolucijonaren, a prepotreben, ker je mal, a prevažen donesek k notranji osvoboditvi našega človeka.

Dovolite, da Vam še enkrat čestitam radi lepe točnosti tega Vašega članka in blagovolite sprejeti izraze mojega globokega spoštovanja.

V Ljubljani, 11. 5. 1930."

„Slovenčevega" uredništva seveda moja dokazovanja in zanja navedeni razlogi niso prepričali. Ono je — kakor vse kaže — imelo že pred tem napravljeno sodbo in je bilo srečno, ko je videlo, v kako ginljivem soglasju s to sodbo umeva stvar večina njegovih anketistov. Temu je bržkone tudi pripisati, da se mu je zasmilila moja osamljenost in se mu je zdelo potrebno, da me — menda iz krščanskega usmiljenja pred večino po njegovem mnenju pravilno usmerjenih anketistov — opravičuje. Storilo je to v 116. štev. z dne 22. maja 1930 s temile besedami:

„Za prednost, ki naj jo ima na naših srednjih šolah francoščina pred nemščino, se je zavzel samo bivši pokrajinski namestnik g. Ivan Hribar. Kdor je prebral njegove Spomine, zlasti II. zvezek, temu bo njegovo stališče psihološko umljivo. Bridkost ječe in konfinacije se ne pozabi preko noči; preveč je bilo trpljenja. Vendar pa boš našel baš pri prebiranju Hribarjevih Spominov (II. zvezek) neko dejstvo, ki te bo navdalo s silnim dvomom, ali je res francoščina pri nas potrebnejša nego nemščina. Hribar se je naučil francoščine šele v — 64. letu svojega življenja, ko je bil med svetovno vojno več mesecev v zaporih ljubljanskega sodišča. 63 let je torej mož, ki je živel sredi živahnega gospodarskega in političnega življenja, izhajal brez francoščine, in tudi v zaporu ga seveda ni prisilila morebiti kaka dejanska potreba, da se je začel baviti s francoščino, ampak storil je to iz političnih simpatij in iz odpora proti trpljenju, ki ga je prestajal. Res

so se razmere od leta 1914. do danes zelo spremenile — potrebo francoščine je tudi naša enketa dovolj naglašala, vendar pa ne v toliki meri, da bi se bili vlogi, ki jih imata pri nas v praktičnem življenju nemščina in francoščina, — zamenjali. Gospod minister Hribar nam pač ne bo zameril, da se kljub spoštovanju pred njegovimi žrtvami, ki so po našem mnenju vir njegovega naziranja, z njegovim stališčem ne moremo strinjati."

Ne rečem, da bi namera „Slovenčevega" uredništva ne bila hvalevredna. Vsaj izraz neke blagodejne uljudnosti je. Vendar moram pa brez ovinkov povedati, da je zgrešena. — Zakaj? — Ker so zgrešeni razlogi za moje upravičenje. Kakor me veseli, da so v uredništvu „Slovenčevem" čitali moje spomine, moram namreč po njihovi razlagi mojega protigermanskega stališča ugotoviti, da jih na mojo žalost niso pravilno umeli. Ti moji spomini namreč na več krajih podajajo dokaze za to, da sem se — dasi Avstriji zunanje zasužnjen — znotranje tega suženjstva že takrat otresel, ko sem bil po raznih poizkusih do dobrega spoznal, da nam od avstrijskega cesarja in njegovih oblastnikov absolutno ni pričakovati pravice in narodno dostojnega življenja. Saj je vse moje delo od takrat bilo usmerjeno k edinemu cilju pripravljati narod k spoznanju, da mu mora pomoč p r i t i l e o d z u n a j. In usmerjal sem njegove poglede po prostranem slovanskem svetu, kamor sem sam tako rad pohiteval, da najdem za svoje delo nove pobude in za svoje upe nove utehe.

Kaj zato, če francoščine nisem znal! Meni to ni bilo dokaz — kakor to tako zabavno sklepa uredništvo „Slovenca" —, da je pri nas nemščina potrebnejša, ko francoščina. Pač pa me je ta žalostna okoliščina tem grenkeje spominjala robskega položaja našega naroda. Saj so vendar zvanično usiljene nam razmere, ki so imele širiti nemško raso na škodo slovenstva, bile uzrok, da mi šola ni nudila prilike naučiti se kakega drugega jezika, ko

jezik svojih brezobzirnih gospodarjev. Sam sem se že prav zgodaj začel učiti drugega svetovnega jezika. Tistega, ki mi je bil najsimpatičnejši: — jezika ruskega. Poskrbel sem torej, da mi ni bilo potreba zajemati samo iz nemške literature, temveč, da sem se mogel okoriščati tudi z bogatimi zakladi ruske slovstvenosti. Med svojim praktičnim delom za osamosvojo naroda trudil sem se tudi, da razširim znanje ruskega jezika med Slovenci in reči moram, da ne brez uspeha.

Toda bistvo vprašanja ni v tem, če in kaj dokazuje okolnost, da sem se šele v svojem 64. letu začel učiti francoščine. To je čisto postranska stvar. Jedro njegovo je v tem, kako sem vstopil v nove zgodovinske razmere in ali sem spoznal, kaj za nas pomeni prehod iz poniževalnega hlapčevstva v narodno suverenstvo. Zapisal sem, da je višja sila tudi nam pokazala pot. To je ona višja sila, o kateri poslovica pravi, da ne dopušča, da bi neka drevesa rastla do neba. Baš gospodje, ki me opravičujejo zaradi mojih revolucijonarnih nazorov proti veljavi nemščine in njenemu iz Berlina propovedovanemu in podpiranemu „Drangu nach Osten“, bi morali biti prvi spoznavalci te višje sile in njene volje. Bog je dopustil — kakor bi se to po njihovo glasilo — našo zmago. On je povzročil, da je podlegla surova germansko-turška, na golem nasilju sloneča in vsakega idealnega nagiba prosta koalicija proti plemeniti obrambni zvezi narodov z resnično krščansko moralo. Zato pravim, da se prav nič ne potrebujem sramovati in se tudi ne sramujem stališča, katero sem v „Slovenčevi“ anketi — v spoznanju naše polne narodne enakovrednosti — zavzel proti, žal, med nami le še preveč razširjeni suženjski miselnosti srečno zatonule dobe. Prepričan sem, da bo milost Božja prej ali slej obsijala tudi moje nenaprošene opravičevalce. Če ne prej, vsaj takrat, ko tudi slovenska

domovina via facti — če tudi proti njihovi volji — pride v tesnejše stike z vseobsežno in blažečo francosko kulturo, katera je človeštvu dala sloveče socijologe, čijih filozofija je ustvarila vse drugačne vrline in dobrine, kakor na nemški miselnosti zgrajeni marksizem, ki je môri podobno legel na vse pridobitve kulture in je srednjeveški nauk „moč nad pravico" — poslabšan v geometriškem razmerju — uvedel za edino veljavno upravno načelo. Bog bo dopustil tudi to. Kakor je — proti želji in na žalost nekaterih konservativcev — dopustil našo zmago in — naše narodno vstajenje. On ni zakrknjen konservativec, kakršnega si nekateri predstavljajo. Nasprotno: vse kar se godi pred našimi očmi, priča, da je nad vse napredno, večno stvarjajoče Bitje vedno novih in novih čudesnih tvorb in razmer. Žal, da ga izmed ljudi tako redki spoznavajo in razumevajo. Često celo taki, ki se radi smatrajo — in bi radi, da bi jih tudi drugi smatrali — za nezmotljive poznavalce njegove volje.

Ko je bila sila najhujša, bil nam je rešitelj najbliže.

Dasi smo osvobojenje in zedinjenje v narodni državi z navdušenjem pozdravili in dasi se je kazalo vsesplošno hrepenenje po složnem delu za procvit, nastopile so, žal, prav kmalu okoliščine, ki so nam samim mogle biti, vnanjemu svetu pa so bile dokaz, da so nas epohalne izpremembe po svetovni vojni iznenadile. Še več: da z velikimi pridobitvami, ki so nam jih te izpremembe prinesle, ne vemo kaj početi. Nedostajalo nam je politične šole. Zato smo bili čisto nesposobni za smotreno konstrukcijsko delo. Odgajani, kar nas je bilo zunaj mejá kraljevine Srbije, v suženjski miselnosti, ki nam je velevala ravnati se po naših gospodarjih, nismo naenkrat pridobljene svobode znali pravilno vrednotiti. Vsak je hotel pametnejši biti od druzega, vsak pokazati, da se je izmotal iz odvisnosti in da

sedaj sme svojo svobodo uživati v polni nebrzdanosti tako, kakor se ravno njemu hoče.

In tako smo doživeli, da zastopnikov naroda, ni bilo mogoče pripraviti do složnega parlamentarnega dela. Nesposobni so bili za velike koncepcije, ker je vsak tiščal na svojo stran in vsak hotel uveljaviti le „svoj prav". Glavno načelo demokratizma, da mora v interesu občnega dobra odločati volja večine, se seveda na ta način ni moglo uveljaviti. Zato so se pa vnemale strasti od dne do dne huje in pogubneje ter je prišlo naposled tako daleč, da so v narodni skupščini padli morilni streli.

Da je pod takimi okoliščinami morala trpeti tudi državna uprava, je nad vse jasno. Pritožbe o zlorabi uradne oblasti so se množile, strankarstvo je jelo bolj in bolj odsevati iz upravnih činov in pravna sigurnost je prav nevarno pojemala.

Vsi pravi rodoljubi smo bili v skrbeh. Po pravici smo se bali, da Jugosloveni, ki smo zaradi modrega samozatajevanja srbske vlade, čudežne požrtvovalnosti skrbskega naroda in brezprimernega junaštva njegove vojske zasloveli po vsem svetu in si pridobili sočustvovanje in spoštovanje zmagovalcev v svetovni vojni, po lastni krivdi ne pridemo ob pridobitve, ki nam jih je ta vojna prinesla. Obupali pa nismo. Kakor svoje dni Izraelci, jeli smo se ozirati po odrešeniku, ki bi nas iz temačne sužnosti naših lastnih strasti pripeljal v svetli dom spoznanja.

In dočakali smo ga. Imeli smo srečo, da nam je dobrotljivo nebo, ko je naša stiska bila največja, poslalo iz naše srede navdahnjenca svojega, ki naj nam pokaže pot iz te stiske. Potomec onega junaškega narodovega vodje je bil, ki je na Kosovem polju zasužnjeni srbski narod na začetku preteklega stoletja rešil robstva in mu ustvaril pogoje za novo državno življenje.

Kralj Aleksander, naše gore list, navezan na svoj narod z vsako žilico svojega plemenitega srca, zadojen z mlekom rodoljubja, odgojen v svetlih tradicijah srbske prošlosti, ki se tako ve-

ličastno blešče iz državniške modrosti in veličine carja Dušana in lastne življenjske žrtve Miloša Obilića, in vzpodbujen po sijajnih zgledih svojega velikega očeta Kralja Petra I., kako je treba pojmovati vladarske dolžnosti, je s krepkim zamahom razsekal silno zamotani vozel, ki ga je spletla po neblagih uplivih naših sovražnikov podpihovana bratska prepirljivost. Kakor vešč in vesten kapitan, videč, da krmarji, ko preti ladji pogin, niso kos svoji nalogi, s krepko in izvežbano roko sam prime za krmilo, tako je to storil tudi naš Kralj.

Z zgodovinsko nad vse važnim manifestom z dne 6. januarja 1929. leta je potem, ko je poizkusil vse mogoče, da bi bil spravil v smrtnem sovraštvu razdvojene politične stranke ter jih pridobil za skupno, od političnih strasti nemoteno konstruktivno delo v blagor države in naroda, in je na svojo veliko žalost spoznal, da se ves njegov trud odbija ob trmo in lično ambicijoznost vodečih politikov, obvestil narod, da se je odločil vodstvo začasno prevzeti v svoje roke.

Na mah so bile oči vsega sveta obrnjene proti Belemu gradu. Čisto naravno, saj je šlo za dogodek dalekosežnih posledic; za eden onih dogodkov, o katerih se — kakor je splošno znano in često naglašano — pač vselej ve, kako se začenjajo, nikdar pa tudi, kako se bodo končali. Zato je mogočno završčalo v krošnjah časopisnih gozdov vsega sveta. A glej čudo: nastali piš se je proti vsemu pričakovanju hitro polegel. Deloma je tu pripomogla okoliščina, da je svet kralja Aleksandra I. poznal po njegovem junaštvu v dobi svetovne vojne in da se ga je navadil spoštovati po njegovih vladarskih činih, ki so razodevali popolno pojmovanje demokratskih načel, katera je v kraljevini Srbiji uveljavil njegov veliki oče kralj Peter I. Največ pa okoliščina kako je kraljev manifest sprejel narod sam.

In tu treba naglasiti, da je malokedaj kaka vest iz Belega grada iz-

zvala v državi toliko iskrenega odobravanja in tako ugodnega sprejema, ko ta manifest. Vzpričo vsega, kar se je pri nas prej vršilo in kako se je parlamentarizem pogrezal huje in huje v politično zamočvirjenost, odvalil se je porazno veliki večini državljanov, ki so že bili v silnih skrbeh za bodočnost države, težak kamen od srca. To tembolj, ker so dobro poznali svojega kralja in bili prepričani, da njegova obljuba o začasni ukinitvi ustave in čem prejšnjem povratku k demokratskemu režimu, ni le formalna obljuba za opravičbo odločbe, temveč realno zagotovilo Kralja, kateremu je izpolnitev danih obljub častna zadeva.

Ko je svet to spoznal, jelo se je povsod, kjer so si ohranili nepristranost in jih za presojanje razmer v naši državi niso vodili sovražni nagibi, s kraljevim činom z dne 6. januarija 1929 ustvarjeni položaj presojati mirno in radovedno, ponekod celo blagonaklonjeno.

To je bilo pa tudi v polni meri upravičeno, kajti razmere v državni upravi jele so se ob krepki kraljevi inicijativi od dne do dne vidno zboljševati, tako da je moralo vsakomur postati jasno, da je država smotreno krenila na pot notranje konsolidacije. V narodu, ki so ga preje razburjale strasti, pa je zavladal mir in posamezni stanovi so se ob blagodejnem tekmovanju na vseh poprišč̌ih življenskega stremljenja krepko udejstvovali, da povzdignejo splošno blagostanje.

Še celo zakonodajno delo, ki je v parlamentarni dobi skoraj popolnoma počivalo, je razveseljivo oživelo. V vseh ministerstvih so se poklicani strokovnjaki lotili marljivo dela, da se doneso zakoni za razne panoge javne uprave. Ministerstvo Pravde, katero zaposluje odlične poznavatelje šestero zakonodaj, ki so pred vojno bile v veljavi na teritorijih, koja so sedaj integralni deli naše države, je

z Vrhovnim zakonodavnim svetom, ki je med svoje člane poleg izvedenih praktikov štel sloveče profesorje treh naših pravnih fakultet, skrbelo, da se izenači zakonodaja za vsa področja in vso državo. Ogromno je delo, ki je bilo v kratki dobi dveh let izvršeno. Saj se prej deset let skoro ničesar storilo ni. Pri tem ogromnem delu pa so nekateri zakoni v stvarnem in zakonodajnotehničnem oziru pravo mojsterstvo. Zato ne bo odveč, ako ugotovim, da gre zasluga zato pred vsem preje omenjenim profesorjem, med katerimi niso bili poslednji baš profesorji pravne fakultete slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Pač se vsakolika zakonodaja v dobi, ki je za to delo Vrhovnemu zakonodajnemu svetu bila na razpolago, ni mogla še poenotiti in na priliko čaka še glavni steber zakonodaje, državljanski zakonik, da ga postavijo na točko, s katere bo z že stoječim drugim temeljnim stebrom — kazenskim zakonikom — krepko podprl statiko mogočnega poslopja naše državne zakonodaje. Tudi ta zakon je pa že pripravljen in ni neopravičeno pričakovanje, da pride kmalu pred Narodno predstavništvo.

O njem, ki je podlaga vse pravne sigurnosti v državi, ima po modri prevdarnosti vladarjevi, odločati po svojem predstavništvu že narod sam. Ni še namreč preteklo tri leta, in že mu je kralj — zvest svoji slovesno dani obljubi, da razveljavlja ustavo le zato, da odvrne od naroda in države nevarnost, ki je grozila in le za tako dolgo, dokler ta nevarnost ne bo odstranjena — vrnil ukinjene ustavne svoboščine.

In tu nastaja vprašanje, če je pogoj odstranitve nevarnosti bil dosežen.

S polno zavestjo dalekosežnosti tega odgovora morem zapisati odločno: da!

„Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev“ prevzel je kralj iz rok parlamentarne

Kralj Aleksander I.

Karadjordje.

Karadjordjeva domačija v Topoli.

vladavine: na znotraj razdvojeno in vsestransko razprto, na zunaj osramočeno in omalovaževano. Vrnil pa je Narodnemu Predstavništvu na znotraj urejeno in skonsolidovano ter na zunaj ugledno in spoštovano „Kraljevino Jugoslavijo".

Saj je mogoče, da bi po prečitanju teh stavkov utegnil kdo z rameni skomizgniti češ: „Izpremememba kulis. Kakor v gledališču."

Taka sodba bi bila vseskozi pogrešna. Od januarja 1929. do septembra 1931. zgodile so se namreč tako v našem narodnem, kakor državnem življenju velike, bistvene izpremembe, ki so vse temeljile v odločni volji vladarja, kateri je od mladih nog rastel v ljubezni do naroda in je umeval vsak njegov srčni utrip ter pojmoval vse plemenite nagibe njegove duše. Svet je po 6. januarju 1929 z zanimanjem sledil ukrepom našega mladega kralja. Ob začudenju, ki so ga delili največji državniki vseh narodov, rastlo je zanimanje za nas in spoštovanje za našega narodnega kralja.

Kako tudi ne?!

Malenkostni parlamentarni voditelji hoteli so — baje zaradi okrepljenja narodnega edinstva — hrvatskemu narodu za vedno zabrisati spomin na velike bane. Prišel pa je kralj in vzpostavil je bansko čast in dostojanstvo ne samo na Hrvatskem in v Dalmaciji, teh posobiščih zgodovinskih banov, temveč po vsej državi od Mure do Djevdjelija, tedaj tudi med Slovenci in Srbi.

Malenkostni parlamentarci so — baje zopet iz unitarističnih razlogov — razkosali državo na tri in trideset po različnih vidikih sestavljenih upravnih okrožij z ravno tolikimi sosveti, katerim so odkazali približno takšno vrednost, kakršno bi imelo peto kolo pri vozu. Pa je prišel zopet kralj, podrl s krepko roko to čudno upravno zgradbo in razdelil državo na sedem, srečno zaokroženih banovin s pomembe vredno samoupravo, katera se

Zadužbina kralja Petra I. na Oplencu.

polagoma dá še razširiti in se po mojem prepričanju sčasoma gotovo razširi tako, da banovinski sosveti dobe v stvareh samosvojega delokroga — in to zlasti kar se povzdige narodnega gospodarstva, izgradnje splošne izomike in skrbi za dobrodelne zavode in ustanove tiče — zakonodajno pravico.

Parlamentarcem ni moglo iti v glavo, da bi pri nas, ravno tako kakor je to v najnaprednejših demokratskih državah in se je povsod prav dobro obneslo, Narodno Predstavništvo moglo biti sestavljeno iz dveh zbornic, katerih višja naj bi bila sicer sesterska sodelavka z nižjo, vendarle pa tudi v dvomljivih — zlasti zapletenejših — slučajih nekaka blagohotna svetovalka le-tej. Njim je laskalo, da prva in edina odločba v vseh stvareh državne uprave pride v njihove roke. — Pa je prišel zopet kralj in je uvel dvozbornični parlamentarni sistem tako, da je višja zbornica, kateri je dal ime senata, dasi deloma sloni na volitvah, vendarle kolikor mogoče odmaknjena dnevnim političnim strastem, glede katerih je tako nevarno, da zaradi neposrednega stika izvoljencev z volilci najdejo pot v narodno skupščino.

Vsa veličina in sila našega mladega vladarja in ves sugetivni upliv njegov na državljane pa se je pokazal, ko je dne 6. septembra 1930. leta ob nepopisnem navdušenju večstotisočglave množice na Banici pri Belem gradu vsem vojnim edinicam izročil nove zastave in je odredil, da se stare, v tolikih krvavih bitkah s slavo ovenčane, deloma od sovražnih krogelj vse preluknjane zastave, ki so jih bojne jedinice smatrale za svetinje, ves narod pa za svoj ponos, shranijo v zadužbini kralja Petra I. na Oplencu. Imenitna ta zadužbina, ki bo, ko se nje sloves po svetu raznese, zaradi

svoje pomembnosti in bajne umetniške krasote postala brez dvojbe priljubljeno mednarodno romarsko mesto, pomeni po tem takem veličasten mejnik v zgodovini našega naroda in države.

Do nje Srbstvo, junaško, hrabro, požrtvovalno; po njej Jugoslovenstvo, veliko, mogočno, edino, k popolnosti hrepeneče in svoje zgodovinske naloge v polni meri se zavedajoče. Daleč po bregoviti, od žuljavih kmečkih rok vzorno obdelani Šumadiji, polni mirne lepote in ljubke dražesti, naznanjajo solnčni žarki, kadar se v njih zablišči pozlačena kupolja oplenskega božjega hrama, kjer leži ona Topola, iz katere je na začetku preteklega stoletja srbskemu narodu vzšlo solnce svobode. Naznanjajo pa tudi, da ob tem božjem hramu, v katerem se hranijo najdragocenejši spomeniki srbske slave, vstaja po modrem vladarju inavgurovana velika bodočnost Jugoslovenstva.

Ob oplenški zadužbini dal si je kralj v neposredni bližini nekdanje, utrjenemu gradu podobne rojstne hiše osvoboditelja Srbije in ustanovitelja nje vladarske rodbine, vodje Karadjordja, sezidati skromno bivališče. V njem se redke trenotke, ob katerih mu je mogoče odtegniti se državnim opravilom in skrbem, v božajočem ozračju divne Šumadijske prirode, ki ga spominja blaženih let prve mladosti, v krogu svoje cvetoče rodbine, kateri je posvečena Njegova vzorna ljubezen in skrbna nega, poln blaženosti oddiha od morečih skrbi vladarske svoje dolžnosti.

Zvest svetlim tradicijam srbske prošlosti dal si je na Topčiderskem brdu pri Belem gradu sezidati za vsakdanje svoje bivanje v narodnem slogu rezidenčni grad Dedinje, ki po svoji vnanji obliki in notranji uredbi dokazuje vladarjevo navezanost na narod, iz katerega je izšel in njegovo sijajno umetniško smisel.

Kraljevski dvorec v Topoli.

Dvorec Dedinje.

Kolika sreča za nas, ki smo velike bodočnosti želeli in po njej hrepeneli! Naši nasveti, naši opomini na mestih, ki so v parlamentarni dobi zato bila merodajna, zadevala so ob gluha ušesa. Ni bil pa zanje gluh naš narodni Kralj. Saj sem bil jaz tudi med onimi klicarji v puščavi. Deloma sem to že povedal v II. zvezku svojih spominov. Zaradi popolnosti ono navedbo dopolnujem s pripomnjo, da sem se leta 1920. v dopisih iz Prage ministerskemu predsedniku Stojanu Protiću in pa ministerstvu inostranih del toplo zavzemal za državno označbo „Kraljevina Jugoslavija". Meni s to označbo ni šlo zgolj za ime, nego sem jo smatral tudi za program. Lahko si je torej misliti s kako vzvišenimi čutili sem dne 6. septembra 1930. prisostvoval svečanostim na Banici in kakšen utis je ob pomisli na ta program name napravilo neprispodobljivo defilovanje k slavnosti dirigovanih edinic jugoslovanske vojne sile.

Na narodnem predstavništvu je sedaj, da dokaže sposobnost za konstruktivno delo. Pot mu je uglajena, smernice dane. Treba mu je le resnosti in delavne volje.

Videč iz primerov ne celih zadnjih treh let, kaj se z dobro voljo stvariti da, smejo državljani upati, da so neblage razmere, pod katerimi smo za prejšnjih parlamentarnih vladavin bolj ali manj skoro vsi trpeli, za vedno in nepovračljivo mimo nas. Ko bi pa kdo proti pričakovanju poizkusil ustvarjati zopet zmešnjave, naj bi ga volilci sami po zdravem svojem razumu poučili, da so takrat, ko so ga volili, njegovo nalogo pojmovali čisto drugače.

Dejal sem, da je pot za konstruktivno delo uglajena in da so smernice dane. Vsi državljani so poklicani k sodelovanju: nekateri posredno, drugi neposreedno. Da se pa dokaže, kako je vladarju kar najširša izvedba te težnje pri srcu, vidi se v obsežni delitvi dela. S tem, da se je postavilo načelo, da

Slovenski člani senata. Spredaj sedita Ivan Hribar in dr. Miroslav Ploj; zadaj stoje: dr. Vladimir Ravnihar, dr. Ivan Novak, dr. Janko Rajar, dr. Valentin Rožič.

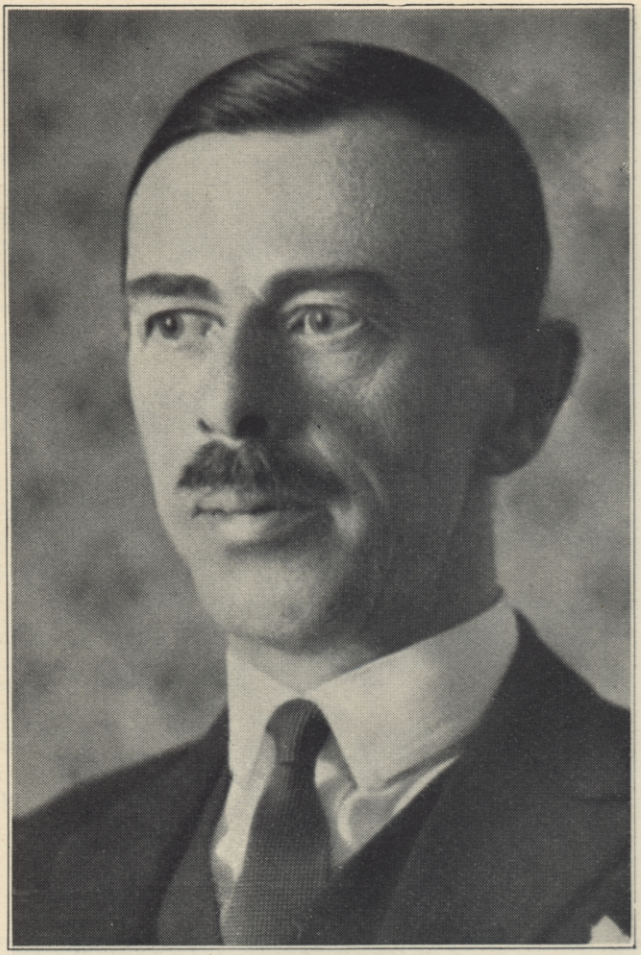

Minister dr. Albert Kramer.

Minister Ivan Pucelj.

Narodni poslanci.*)

Janko Barle.

Josip Benko.

Anton Cerar.

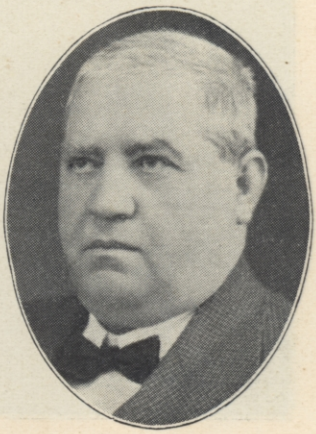

Alojzij Dermelj.

*) Od narodnega poslanca Alojzija Pavliča vkljub ponovnim prošnjam nisem mogel dobiti slike.

Karel Gajšek.

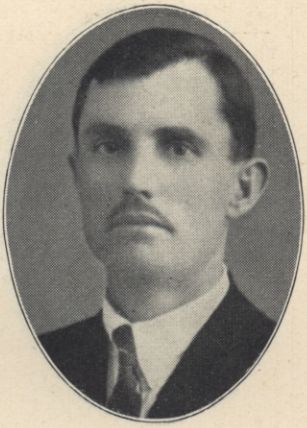

S. Hajdinjak.

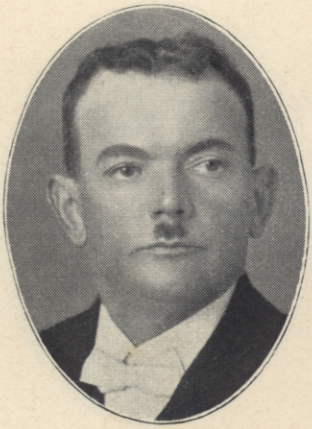

Albin Koman.

Anton Klinc.

Anton Krejčí.

Ivan Mohorič.

Ivan Mravlje.

Dako Makar.

Ing. Franjo Pahernik.

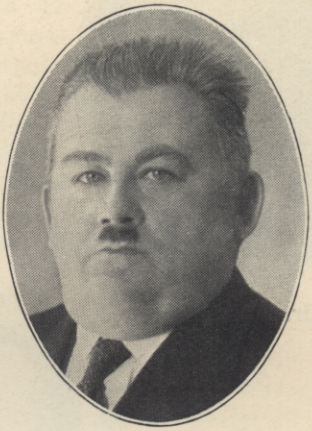

Lovro Petovar.

Rasto Pustoslemšek.

Ivan Prekoršek.

Dr. Stane Rapè.

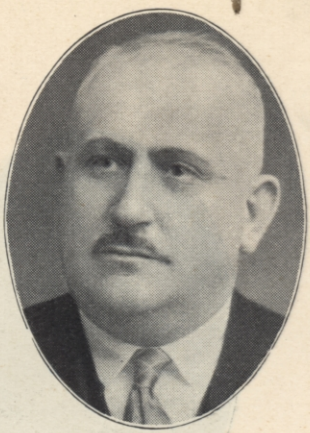

Vekoslav Spindler.

Dr. Bogumil Vošnjak.

Fran Urek.

Jakob Zemljič.

ena ter ista oseba ne sme v svojih rokah združevati več javnih funkcij, in da je senatorjem in narodnim poslancem zabranjena udeležba v nekih pridobitnih podjetjih, postavljena je tako javna kakor zasebna uprava na široko podlago.

Ne manj važna je tudi druga odredba. Kdor se zavzema za zastopstvo naroda v zakonodajnih zborih, ne sme biti vezan na nobeno stran. Najmanj pa še po možnosti ličnega koristoljubja. Zato je silno odvratno, ako zastopnik naroda podléga — prirojenemu in le preveč zapeljivemu — nagnenju, da svoj politični položaj izkoristi v svoj prilog s tem, da hrepeni priti v uprave takih pridobitnih podjetij, kjer v njih več ali manje odločuje vlada. Ne le, da se na ta način odtisnejo od sodelovanja zainteresovani državljani in s tem izključijo od sotrudništva pri tekmi na narodnogospodarskem polju ljudje, ki imajo voljo in sposobnosti za oplojevalno delo, ustvarja se tudi nevarnost, da poslanec izgubi nasproti vladi ono neodvisnost in samostalnost, ki je glavni predpogoj vestnega dela vsakega zastopnika naroda.

Srečen sem bil, ko sem od daleč opazovati zamogel kakšne sadove jame rodevati s kraljevim manifestom z dne 1. januarija 1929. uvedena vladavina. Prav v posebno srečo in zadovoljstvo pa mi je, da mi je bilo omogočeno dejansko sodelovati pri nadaljnji izgradnji mogočne stavbe naše državnosti potem, ko so jej bili po pravilih statike ojačeni temelji in odpravljene razpoke, ki so nastale vsled nesposobnosti in nesložnosti staviteljev, katerim je njena izgradnja bila prvotno poverjena. Preje v Vrhovnem zakonodajnem svetu, sedaj — po zaupanju vladarjevem — v Narodnem predstavništvu. Le malo komu je dano kakor meni, da bi mogel skromne svoje zmožnosti še v visoki starosti, za kakršno se dandanes kljub vsem pridobitvam higijene in izsledkom medicinske znanosti doba iznad osemdeset let smatra, še vedno postavljati v službo ideala, ki mi je bil od mladih nog neprestano pred očmi. V tem

slučaju torej sreči iskreno ljubljenega naroda, kojega osvobojenje sem učakal in kojega poveličanje je doseglo celo stopnjo, kakršno sem mu pač goreče želel, v dosego katere si pa v tej meri kljubu vsemu navdušenju in optimizmu vendar še sam nisem drznil upati. Prijetna zavest je to, ki mi v predvečer večne noči, v katero se kmalu pogrezne vse moje bitje, sveti nasproti ko čarobno sijanje popotniku, ki se bliža neznanim in tajinstvenim pokrajinam, nad katerimi leži neprodirna tema severne noči.

Tem prijetnejša je ta zavest, ker vidim okrog sebe v senatu in skupščini zbor zrelih mož, ki jih navdušuje ista velika misel in isto plemenito hrepenenje za srečo naroda in slavo domovine. Saj smo ta, nam vsem skupni smoter mogli v polni enodušnosti ugotoviti, ko smo se pred sestankom Narodnega predstavništva v prestolnici naše narodne države prvikrat zbrali, da se lično spoznamo in utrdimo medsebojne vezi.

Z vzvišenimi čutili podali smo se na novo parlamentarno delo. Tembolj ker smo videli, da imamo v vladi dva rojaka, ki se odlikujeta po izrednih zmožnostih, po učinkoviti inicijativnosti in vzorni marljivosti in kojih zlato rodoljubje je vzvišeno nad vsak dvom. Blagor Jugoslavije in sreča z njo za večne čase spojenega našega slovenskega naroda: to je program nas vseh.

Slovansko soporoštvo.

Pa kaj pravim: program? Naša dogma je to. Dogma one vere, za katero je Jugoslavija trdno oporišče na — težavni sicer, a gotovo k cilju vodeči — poti bodočega, čudesa tvorečega vseslovanskega soporoštva. Le-to je poklicano, da — ko bo Slovanstvo očiščeno tuje miselnostne navlake, ki se je liki bodečemu osatu razplodila po njegovih po-

ljanah — prenovi in preobrazi svet v znamenju nove, iz mehke slovanske duše izvirajoče, na človekoljubju sloneče kulture. Pasti mora od postanka sveta sem znano, človeštvo ko mora tlačeče in doslej, žal, še vedno veljavno pravilo, da je moč nad pravico. Pa naj se pojavlja, ko v predzgodovinski dobi, zgolj kot izvor divjaškega poguma, ko v srednjem veku in v verskih homatijah, kot sredstvo za podjarmljevanje in duševno zasužnjevanje, ali, ko v najnovejšem času, kot komponenta temnih sil za protiprirodno nadvlado surove pesti nad duševnimi zmožnostmi in vrlinami. Doslej smo za veliko misel bodoče mogočnosti in veljave Slovanstva delovali posamezni navdušenci, raztreseni kot apostoli po širnih pokrajinah slovanskega sveta. Sedaj pa ta naloga prehaja na cele narode, katerim je svetovni metež prinesel samostojne države. Med temi smo tudi mi trije bratje na jugu. In še celo silno važna in hvaležna naloga nam po sili okoliščin pripada. Naloga, da privabimo po tujih, izza svetovne vojne znanih neblagih uplivih zapeljanega brata iz tatarskega horovoda v slovansko kolo. In ravno nas slovenskih članov narodnega predstavništva volja je, da politiko naše troedine države naravnamo v ta pravec.

Moja vera v Slovanstvo je trdna. Ni je stvari, ki bi mi jo mogla omajati. Saj so nekateri, ki — dasi miselno ravno tako usmerjeni ko jaz — v sedajni pasivnosti ruskega naroda vidijo ogromno nevarnost za bodočnost vsega Slovanstva. Ta nevarnost je le navidezna. Res je sicer, da je ruski narod njegova prislovična „širokaja natura“, s čije ugotovitvijo je njegovemu samoljubju laskal upravni aparat reakcijonarne carske vladavine, zazibal v neko letargijo. Tako celo, da je postal poskusni kunec za injekcije seruma, s katerim je doktrinaren nemški zdravnik naumil, da ozdravi vsa socijalna zla. Nemci sami so to zdravilo odklonili. Našli so se pa mednarodni klateži ruskega izvora, ki so si dejali, da je verjetno, da „rus-

skaja širokaja natura" ta način zdravljenja sprejme in prenese. Samo carskega vraga je bilo treba izgnati iz nje. In začeli so ga izganjati z boljševiškim belcebubom, ki so ga — in to treba, da Slovani nikdar ne pozabimo! — Nemci poslali v plombovanem železniškem vozu na Rusko. „Russkaja širokaja natura" se temu načinu zdravljenja res da ni še uprla, kakor bi bilo potreba. A to ni še dokaz, da se je z njim spoprijaznila. Dá se kvečjemu sklepati, da spoznanje o njega neuspešnosti — ali celo škodljivosti — ni prodrlo še vse njene „širokosti".

Prodreti pa mora prej ali slej z živeljno silo. Zato ker je proti naravi. Vse količkaj urejene zakonodaje določajo občutne kazni za grehe proti naravi. Pa tudi opazovanja nas uče, da celo narava sama hudo kaznuje tistega, ki se proti njej pregreši. Je-li tedaj mogoče misliti, da bo zločinsko razdiranje najprirodnejših vezi, da bo zatiranje rodbine, ostalo nekaznovano? Jaz pravim, da ne. Če nad ničem drugim, nad tem se bo strla in zdrobila boljševiška grozovlada. Ruski narod, te more osvobojen, pa bo v Slovanstvu zopet zavzel mesto, ki mu po številu in duševni sili gre in tedaj bo najmlajši njegov brat, čegar postojbina je bila potisnjena najdalje na jugozapad, ki si je pa kljubu temu ohranil najbolj podobno mu govorico, radostno pozdravil pestrobarvno mavrico, ki se v znamenje bratske ljubezni vzpne čez neizmerno slovansko ozemlje. Vsi v najnovejšem času med nami nastajajoči poizkusi, obdati Slovenstvo s plotom ter ga tako ločiti od ostalega Slovanstva, niso nič drugega ko politična kratkovidnost posameznikov. Celote ta kratkovidnost ne bo objela nikdar. Porok zato nam je poleg žive zavesti krvnega sorodstva, ki je — kakor to dokazujejo dogodki izza svetovne vojne — celo večstoletna prizadevanja naših sovražnikov niso zamoriti zamogla, naš položaj v svetu, ki v borbi za uveljavljenje po krepki zaslombi kar kriči. Porok so nam pa tudi dosedanje izkušnje, ki nam

povedo, da je nad slučajnimi zablodami posameznikov navsezadnje vedno še zmagala zdrava pamet večine.

V duhu že zatorej doživljam napovedano svetlo dobo. Naj bi bilo moje skromno, a s srčnim zadovoljstvom vršeno življensko delo vsaj z atomom pripomoglo k njej!

Zaključek.

Zaključil bom sedaj knjigo, o kateri se zavedam, da je zadnje delo mojega skromnega slovstvenega udejstvovanja. Preden to storim, pa moram ugotoviti, da mi je sreča, ki mi je na mojih življenskih potih bila često prijazna spremljevalka, omogočila tudi še ta poslednji spis. Bil sem leta 1927. zbolel na influenci tako, da sem v štirinajstih dneh katastrofalno shujšal. Samo še kost in koža me je bila. Dasi v hudi mrzlici, ki mi je omračevala zavest, vedel sem vendar, da mi življenje visi le še na zelo tanki niti, ki se lahko vsak trenotek utrga. Le izredni skrbi svojega zdravnika, bivšega mestnega fizika in kasnejšega načelnika državnega zdravstvenega oddelka dr. Otmarja Krajca, se imam zahvaliti, da sem polagoma zopet okreval. Vendar pa so posledice težke bolezni ostale. Izginila je sla k jelu in hujšal sem od dne do dne. Le komaj sem mogel vršiti še tekoča opravila.

Kar: glejte čudnega slučaja, o katerem sem zaradi njegove nevsakdanjosti že mnogo premišljal. Imel sem v Belem gradu opravka, ki sem ga pa, ker ni bil posebno nujen, odlagal. Kar mi nekega dne pravi nek notranji glas, da bi bil vendar že čas, da stvar vredim. Sledeč temu glasu, peljem se z večernim brzovlakom v prestolnico. Kako me pa iznenadi, ko pridem drugo jutro v ministerstvo inostranih del in mi uradnik, ki mi pride nasproti, zakliče: „Ravno prav, da ste tu. Hoteli smo Vam brzojaviti. Pripravite se, da se takoj odpeljete v Pariz!“

Ko da sem iz neba pal, ga vprašam: „Kaj? Kako? V Pariz?“

„Da,“ odgovori mi pojasnjevaje, „v Pariz. V snočnji seji ministrskega sveta ste bili izvoljeni za

delegata pri posvetovanjih za trgovinsko pogodbo s Francijo. Vse drugo izveste tam, kjer se naša delegacija že pogaja in je sedaj nastal zastoj zaradi nesoglasja glede carine na uvoz francoskih vin k nam. Glejte da se kar najhitreje odpeljete!"

Po nekih nadaljnih informacijah odpotujem še tisti večer nazaj v Ljubljano in odpeljem se dne 11. novembra 1928. leta v Pariz.

Dasi je francoska hrana dobra in zdrava, jela se mi je vendar — menda iz bolezenskega razpoloženja — upirati. Posledica tega je bila, da sem v enem mesecu bivanja v Parizu še bolj shujšal. Odločil sem se torej, da povprašam zdravnika za svet in jel sem na našem poslanstvu povpraševati po naslovu kakega dobrega zdravnika. Takratni izseljeniški komisar dr. Alojzij Kuhar me ljubeznjivo opozori, da imamo v Parizu slovečega zdravnika, rojaka dr. Vojka Chollerja, Zagrebčana, ki da ima v Avenue-ji Pierre I. de Serbie slovečo „Clinique Pierre I. de Serbie".

Dr. Vojko Choller.

Podam se tedaj k njemu. Ko se o mojem stanju pouči in me natančno preišče, zmaje z glavo in pravi: „Za sedaj ni še nevarnosti; nevarno bi pa bilo, ko bi hujšali dalje. Zapišem Vam primerna zdravila in predpišem dijeto. Jemljite zdravila in ravnajte se po mojih naročilih glede hrane. Videli boste, da se Vam ne samo vrne sla po jedi, temveč, da se tudi še zredite".

In tako je res bilo. Po uporabi dr. Chollerjevih zdravil vrnila se mi je po štirinajstih dneh

sla in ko sem se dva meseca na to poslavljal od njega, bilo je moje zdravstveno stanje dokaj boljše, ko takrat, ko sem ga bil prvikrat obiskal. Živečemu po navodilih dr. Chollerjevih, jelo se mi je vračati zdravje tako, da sem mogel brez težave delati izlete v visoke gore. Temu zdravstvenemu stanju, za katero sem spoštovanemu dr. Chollerju hvalo dolžan, se imam tudi zahvaliti, da mi je mogoče spisati še ta-le III. zvezek svojih spominov.

Predno ga zaključim, stopa nehote pred me vprašanje kakšna je

bilanca mojega življenja.

Poizkusil bom odgovoriti na to vprašanje.

Pa ne zato, da bi hotel morebiti ocenjevati vrednote svojega truda in dela ter jih v primeri z dolžnostmi, ki mi jih je nalagalo življenje, postavljati med aktiva. Bog tega varuj!

Saj se — neznatno bitje, ki imam svoj postanek zahvaliti večnim zakonom neprestano snujočega Stvarstva — le predobro zavedam, da v gigantskem vsemirju niti toliko ne pomenim, ko drobcen prašek v mogočnem vrtincu z živeljno silo preko neizmerne planjave hrumečega viharja. Zato danes, ko imam osemdeset življenskih let že za sabo, s polno zavestjo ugotavljam, da mi je bilo z dožívetkom enega samega krogoteka matere zemlje okoli solnca obilno poplačano vse, kar sem v teku življenja storil, in bogato odmenjeno, kar sem neprijetnega in hudega prestal. Saj so se med tem krogotekom vršila pred mojimi očmi čudesa nepopisne veličine in neizrekljive dražesti, izvirajoče iz neutešljivega koprnenja vseh zemljiških sil po božanskem Solncu. Saj je ono vračalo milo za drago s tem, da je lice zemlje krasilo s pestrocvetnimi slikami, v njeno naročje pa darežljivo vsipalo bogate darove prirode.

Pa vzemimo en sam jasen dan. Kako povzbujajoče je gledati prihod solnca, ko svoje zlate žarke jame razlivati po gorah in planjavah, kako očarujoče, ko veličastno plava po nebasklonu, in kako ginljivo, ko se s krvavim pogledom ob zamirajočem dnevu poslavlja od nas! Ali ni to misterij nezapopadljive veličine? Misterij, ki mi ga je bilo dano gledati in se ob njem naslajati sto in tisočkrat?

Znano nam je, da se izlegajo bitja, ki žive samo po en dan. Samo toliko, da zaplešejo po zraku ob vseoživljajoči svetlobi solnca v zahvalo za to, da jim daje za hipec sposobnost ploditvene strasti in slasti.

Koliko blagrovanja je torej vreden človek, ki je mogel cela obdobja občudovati vso veličast sveta, se izživljati poleg mirijad bitij Vsemirja na zemeljski obli in okoriščati z vsemi dobrinami, ki mu jih njena površina v obilici daje!

Pa vendar slutim, da se bodo mnogi ob moji ugotovitvi začudili. Saj ljudje tako radi tožijo o britkostih življenja. Človeku je namreč prirojeno, da ima največ ljubezni do samega sebe in da se zato že zaradi vsake nevščenosti, ki ga zadene, razburja in samemu sebi smili. Kaj še le, če ga usoda tepe količkaj občutneje, mesto da bi mu vse šlo kakor po loju. Kaj mu mar lepota prirode, kaj očarljivost njenih sprememb, kaj tajinstvenost njenih moči! Opazujoč od nežne mladosti, kaj se okrog njega godi, zdi se mu to samo po sebi umevno in ko da bi morali biti ravno tako in ne drugače. To pa zato, da mu koristi.

Večina ljudi je v ta miselni ris kar začaranih. Ona zato vse neprijetnosti življenja britko občuti, za voljo njih samo sebe pomiluje, rada neprestano zdihuje in jadikuje in zato niti ne opaža, da življenje, vzeto kakršno je, in ob nepristranskem vrednotenju skrbi in slasti, daje dokaj več vabljivega in prikupljivega, ko bridkega in neprijetnega. Saj tudi tisti, ki nosi črna naočala, ne more nikdar pravilno spoznati in oceniti resnične barvitosti. Taki

ljudje umirajo z grenkimi občutki, da jim ni življenje nudilo ničesar in da odhajajo iz doline solza. Oni umirajo, ne da so deležni postali najimenitnejšega spoznanja

o lepoti sveta.

Ko bi se bili približali temu spoznanju, zavedeli bi se bili, da zapuščajo prizorišče najveličastnejših, po svoji ubranosti najdovršenejših, našemu razumu po njihovem učinku često še nedoumljivih prikazni, ki jih nevidna sila, sledeč vsegamogočni volji in neizpremenljivim zakonom vsemirske dinamike, pričarava od vekomaj in jih bo pričaravala na vekomaj. In nam ljudem, tem v gigantskem ustroju tako neznatnim bitjem, določena je pri vsem tem naloga, ki jo moramo vršiti, naj bi hoteli ali ne. Žal, da se večina tega ne zaveda, ker jej je ob gmotni usmerjenosti pošel smisel za duševni polet. Komur pa je bila sreča tako mila, da ni izgubil tega daru, moral je dospeti v območje razodetja. In tu se mu je še le odkrila prava slika življenja. Tu je še le pojmovati začel, kako neizrekljivo in nepopisno lep je svet in koliko ob vseh svojih tesnobah in grenkostih daje življenje, ki veže človeka nanj.

Po vsem povedanem je umevno, zakaj je tako malo ljudi, ki na svoji življenjski poti dospó v kraljestvo spoznanja. V mnogih že samo nagonsko usmerjenje k materjalnim užitkom zamori vsa boljša nagnenja. Le-ti so obžalovanja vredni slabiči, ki spotoma zaostanejo, kakor zaostajajo nekateri hodočastniki v krčmah ob romarskih potih.

Drugi so se sicer podali na pot z najboljšim namenom, a dali so se po običajnih srečevalcih odvrniti od prave smeri ter so krenili na stranske steze. To so taki, ki nimajo trdnih načel in postanejo navadno žrtve svoje nestanovitnosti.

Zopet tretji ne dospó do cilja, ker se jim pot do njega zdi predolga in preutrudljiva. Boječ se

prehudih naporov, jamejo pešati in se, predno so morda dospeli do pol pota — iz golega usmiljenja do samega sebe — povpraševati, če je stvar takega truda tudi vredna. To so nestanovitneži. Podobni so karavancem, ki se na poti k zelenici, kjer vedo, da bi našli studenčnico najčistejše vode, iz nedostatka one gonilne sile, ki jo daje trdna volja, zadovolje s tem, da si utešijo žejo z vodo iz zaklanega velbloda.

Največ pa je tacih, ki niti ne slutijo, da je še le v spoznanju najti uteho. Iz prostega razloga, ker niso nikdar začutili hrepenenja povzdigniti se iznad moreče vsakdanjosti. Zanje je življenje nekaj mehaničnega in samo na funkcijovanju telesnega ustroja slonečega; vse, kar je s tem v zvezi, pa temu primerno prilagodeno. Vodi jih bolj nagon ko razum. Čim močnejši je prvi, tembolj zaostaja v razvoju drugi. To ima za posledico, da ne čutijo potrebe iskati resnice in se zato zadovoljujejo z ugibanji, ki vodijo k misticizmu. Oni postajajo bitja, ki bude sanjajo, se na ravnih potih opotekajo, čez vsako najmanjšo zapreko padajo, dokler končno brezčutno ne obleže. Njih večina se, kar se lastnega spoznanja tiče, komaj razlikuje od nemih bitij.

Predrzno bi bilo, ko bi hotel trditi, da se je meni spoznanje o lepoti sveta in vrednosti življenja odprlo že davno. Nasprotno: drvil sem po poti življenja, ko drugi, slep za gredice cvetic ob njej, gluh za žvrgolenje drobnih tičic, ki je veselo pretresalo ozračje. Nerazvit intelekt s početka, dolžnosti do sredine, v kateri sem rastel, na to, delo za obstanek kasneje, prirojene strasti in slabosti v letih telesnega razvoja, dirjanje za uspehi v moški dobi: vse to je storilo, da sem taval ko po neki omotični temi, v kateri mi je zdaj pa zdaj upadal pogum, skozi katero pa vendar niso nikdar prenehali padati svetli žarki zlatega upanja. Ni me sram priznati, da sem od časa do časa postajal glede pojmovanja življenske vrednosti nevaren nihilist. Kriza prijateljstva in

pretirano pojmovanje etičnih obvez privedla sta me celo tako daleč, da sem stal tik pred življensko katastrofo.

Ravnokar omenjeni svetli žarki v zvezi z gorečo ljubeznijo do naroda, ki je bila od mladih dni trdno zasidrana v čutljivem mojem srcu, pa so storili, da sem jel bolj in bolj dvigati oči kvišku. In glej čudo. Omotična tema se je jela redčiti, nad njo pa se je jasneje in jasneje prikazovalo dotlej nepoznano obzorje. In s tega obzorja se je utrnila zvezda prav posebnega razodetja.

Zazdelo se mi je, da sem našel verjetnost zveze med človeško dušo in ono nevidno, po izsledkih znanosti brezdvojbeno obstoječo silo, ki napolnuje Vsemir in ga s tem tudi obvladava.

Vsemir šteje poleg zemeljske oble še neznane milijone svetov, katerih točno število našemu umu ne bo nikdar določiti mogoče. Kakšna bitja so na njih, ne vemo. Človeška vedoželjnost in podjetnost morebiti kedaj dosežeta, da s kako bližnjo sosedo pridemo v izmenjavo misli in tako kaj več izvemo o življenju na njej; toda ne glede na stratosferske razmere nam o oddaljenejših svetovih že zaradi kratkosti našega življenja ne bo kaj točnega izvedeti mogoče.

Pač pa vemo, da smo na zemlji mi najpopolnejša živa bitja. Neznano nam tudi ni, da smo iz nje nikli, se postopoma, kakor so eksistenčni pogoji to zahtevali, razvijali in izpopolnjevali, dokler nismo dosegli današnjega razvoja, o katerem je pa jasno, da ni še dovršen. Saj nam že faze dosedanjega razvoja dajo o tem neovržno dokazilo.

Zavest te naše nadkriljevalnosti vsega stvarstva mora v mislecih obuditi ona vzvišena čutila, ki zvene iz dveh kratkih besedic velikega pomena, ki jima je katoliška cerkev v svojem obredniku določila prav posebno povdarnost. K v i š k u s r c a!

Često sem ju, odkar sem bil tako srečen, da sem se začutil na cesti spoznanja, sam pri sebi ponavljal. In vedno sta mi ulivali novih sil v žile, nove utehe

v dušo, novega poleta v misli. Vselej pa se mi je ob takem nastrojenju duha še poglobila zavest o vrednosti življenja in lepoti sveta. Prav posebno pa še vzpričo dejstva, da me je usoda postavila ravno v dobo, ko je človeštvo z dotlej tujo mu večno tvorno silo prišlo v neposredno dotiko.

Čudne in zagonetne se komu utegnejo zdeti te besede. Pa vendar jim je razlaga tako priprosta in enostavna. Vse moje življenje potekalo je v dobi vstajenja človeškega duha. Svitanje po dolgotrajni noči, ki ga je obdajala z gosto temo, se je pričelo pač že nekaj preje, a svetli dan nastopil je vendar še le ravno v tej dobi. Ona se namreč odlikuje po najznamenitejših znanstvenih izsledkih, in na njihovi podlagi po epohalnih iznajdbah, ki so deloma že preobrazile svet in o katerih vemo, da ga bodo preobrazile še bolj.

Če sem se v trenotkih zbranega premišljevanja uglabljal v to dejstvo, moral sem si staviti vprašanje, odkod človeštvu naenkrat tak razmah. Saj so po njem hrepeneli že prosvetljeni duhovi starega veka. Kakor nam pravljica o Prometeju pripoveduje, zamišljali so si ga le, če se človeštvu posreči ukrasti strele z neba. A to podjetje je — ne brez krute kazni za drzneža, ki je to poizkusil — žalostno izpodletelo.

V naših dneh je božja strela naša poslušna dekla, ki jo uporabljamo v vse mogoče namene. Ne samo, da nam ima preganjati temo, opravljati najtežja dela, nam biti spretna zdravnica v najhujših boleznih, moremo jo ob enem pošiljati širom zemeljske oble z najneposrednejšimi poročili in naročili ter jej celo zaukazovati, da nam spravlja s poti nevšečna nam bitja in stvari.

Ako ugotavljam samo to, ni v dobi, v kateri smo si osvojili kopno, vodovje in zrak tako, da smo si z vsemi ljudmi na zemeljski obli postali takorekoč sosedje, posebno pa v dobi, v kateri človeški duh tako spretno prodira v tajnosti tako dolgo skoro

popolnoma neznanega in zato v človeški domišljiji najnevarnejšim — često strah in trepet budečim — razlagam podvrženega Vsemirja, treba še posebnega podkrepljevanja za mojo domnevo, da smo z večno tvorno silo prišli v neposredno dotiko.

V tem pa je zopet nov dokaz za vrednost življenja in lepoto sveta, ki nam to življenje daje. Nagonsko so to čutili ljudje že od nekdaj in povsod. Zato je pri njih bilo Solnce, ta božanstveni pokrovitelj vsega življenja, v največjih časteh. Tako celo, da so ga smatrali za boga. — Nam, ki vemo, da ves naš solnčni sistem pomeni le neznaten drobec Vsemirja, je solnce seveda samo dober prijatelj in dobrotnik, od čegar darežljivosti imamo skoro vse, kar naša čuvstva razveseljuje in opaja, ki pa na duševni del našega bitja vpliva le toliko, kolikor mu to večna tvorna sila Vsemirja prepušča.

Te tvorne sile pa smo po mojem tudi deležniki sami. Seveda, kolikor more tako neznaten drobec atoma, ki ga je komaj izraziti mogoče, biti deležen lastnosti celote.

Kakor sem dejal, ni dvojbe, da smo proizvod zemlje. V vseh njenih delih in delcih snujejo večne sile Stvarstva. Kolikor smo jih mi prevzeli iz Zemlje vase, v tistem razmerju delujejo seveda v nas dalje. Ker so vse izšle iz Stvarstva, streme k njemu nazaj. Zato gmota našega telesa po neki dobi prej ali pozneje — in to po prirodnih zakonih, često pa tudi pod uplivi, ki so v oblasti nas samih — propada in se v iztrošeni obliki vrača Zemlji, ki jo je dala. Ona tako postaja gnojivo, ki — preosnovano, kakor to zakoni prirodne kemije zahtevajo, — služi za nove tvorbe.

To pa še le, ko je izpolnila glavno, veliko važnejšo nalogo. Ko je namreč duh, ki je to gmoto oživljal, po svojem vodilnem udejstvovanju v njej izžarel odnosno izhlapel v Vsemirje, iz katerega je izšel.

Vpraša se sedaj: kako, po katerih dovodnih ceveh je ta duh prispel v telesno gmoto? Težko se

bo našel kdo, ki bi bil v stanu dati na to že danes točen odgovor.

Vseobsežen je človeški um. Po mojem prepričanju sta samo dve stvari, katerima ne bo mogel najti razlage: večnost in neskončnost. Izraza za ta pojma sicer ima; popolnoma ju pa doumeti zato ne bo mogel nikdar, ker je navajen gledati le kako vse nastaja in končava in ker njegove oči zamorejo objeti le omejena obzorja. Zgoraj stavljeno vprašanje bo pa prej ali slej po znanstvenih vidikih vsekakor razvozlati zamogel.

Ljubka legenda pripoveduje, da je sveti Avguštin, ko se je ob premišljevanju skrivnosti svete Trojice izprehajal ob morju, našel ondi angeljčka, ki je morsko vodo zajemal z žlico in jo izlival v jamico, katero je bil preje izkopal. Sveti Avguštin vpraša angeljčka, kaj to njegovo opravilo pomeni. „Izsušiti hočem morje", odvrne mu angeljček. — Sveti Avguštin se zasmeje in pravi, da je to nemogoče in da se mu zato nikdar ne posreči. — „Prej kakor tebi," odvrne mu angeljček, „razrešiti uganjko o sveti Trojici".

Ko sem nekje čital, da učenjaki z novim teleskopom, ki ga v Ameriki izdelujejo, upajo najti meje Vsemirja, spomnil sem se nehote te legende.

Pač utegne človeški um prej ali slej po znanstvenih preiskavah ugotoviti kako prihaja duh v telesno gmoto. Dokler pa nimamo točne in neovrgljive razlage, nam nič ne brani ustvarjati si že sedaj na znanstvo oprte domneve, ki pač ostanejo samo več ali manj verjetne, ki pa za onega, ki jih zastopa, utegnejo biti posebnega pomena. Če ne drugače vsaj s tem, da mu vzprožijo duha in ga približajo večni istini.

In jaz pravim: človek, ki jemlje vse iz Zemlje, sprejema s tem vase z gmoto, ki mu je za življenje potrebna, tudi vse one njene lastnosti, katerih je zemlja sama v gigantskem Vsemirju deležna. Tako kakor nas vsakdanji izgledi uče, da podeduje dete po roditeljih njihove lastnosti. Pa ne samo telesne, temveč tudi duševne.

Da bi za Zemljo ne veljali zakoni Vsemirja, je po znanstvenih dognanjih nemogoče. Vsa osnovna gonilna sila teh zakonov, ki jo človek z gmoto vred prejema iz matere Zemlje, prehaja torej v njegovo telo postopoma, tako kakor se telo razvija. Kakor je pa že proces razvoja človeškega telesa čudo samo zase, táko in še neprimerno večje čudo je po dovršenem razvoju sámo telo. Človeški um je iznašel najpopolnejše mehanizme, sestavil je najkomplikovanejše stroje, katerih subtilni delci so včasih v stanu izpolnjevati neverjetne zahteve. A kaj je vse to v primeri z organizmom človeškega telesa! S pobožnim strahom strmi človek ob njega proučevanju v vse te dele in delce, katerih opravilo je sistematsko usmerjeno v izločevanje najnežnejših sokov, ki se pod lobanjo ko pod varnostnim oklepom zbirajo v možganih, tem akumulatorju vse življenske sile. Možgani pa so zopet s celo, čudežno in členkovito razprostrto mrežo čutnih žilic zvezani s posameznimi deli telesnega ustroja, da na ta način tvorijo organsko zvezo, ki jo more z ene točke obvladati ena volja. In po teh žilicah se ta volja razliva z bliskovno brzino, kakor se iz akumulatorske baterije po vzpostavljenem stiku razliva električna struja.

Davno že vemo, da so možgani sedež one energije, ki vlada in vodi ves telesni ustroj. Ta energija deli se v dva dela: gmotni in duševni. Gmotni del je uslovljen z delovanjem srca, duševni z delovanjem možganov; oba dela pa sta tesno povezana med sabo. Če prestane delovati srce, otrpnejo možgani; če otrpnejo možgani, neha biti srce. Zakaj? V prvem slučaju je iz telesa izginila ona gonilna sila, ki ima svoj izvor v Zemlji; v drugem pa ona, ki ima svoj izvor v Vsemirju, čegar sestavni del je tudi Zemlja, ki podlega njegovim večnim zakonom. Čisto naravno je torej in lahko pojmljivo, da ono, kar izgubi obstojno pravico v Vsemirju, ne more več živeti na enem njegovih delov. Umevno pa tudi, da vsemirska gonilna sila ne more dopu-

stiti nadaljnjega udejstvovanja gmoti, ki je nje podružna gonilna sila na Zemlji ne smatra več za sposobno, da se nadalje dejstveno uveljavlja, ker jej je namenila že pasivno sodelovanje v Stvarstvu.

Do kakšnega zaključka me je torej privedlo vse to premišljevanje? Do zaključka, da so možgani vseh živih bitij vrhunec čudežnega njihovega telesnega ustroja in da so oni posredovalnica med temi bitji in vsemogočno nevidno silo Vsemirja. Glede na ta njihov nad vse važni pomen skrbelo je Stvarstvo, da so med vsemi telesnimi organi pred grozečimi jim nevarnostmi najskrbneje zaščiteni.

Razvoj in pomen te iz najplemenitejših sokov življenja sestavljene vsemirne posredovalnice je in mora naravno biti različen. Primerno razvoju živih bitij samih. Po tem takem na Zemlji najpopolnejši pri človeku; na ostalih svetovih pri živih bitjih, ki so ondi dospeli do podobnega ali še važnejšega položaja, ko človek na zemlji.

Njihovi nalogi primerno umestila je priroda to — recimo jej sedaj: vsemirno — posredovalnico tako, da je njeno izžarevanje hotenja in sprejemanje vtisov v najneposrednejši dotiki z zračnimi valovi Vsemirja.

In sedaj prihajam do zaključka: da so po mojem prepričanju možgani osredek človeškega življenja, ta osredek pa da je po posebnih valovih zvezan z Vsemirjem. Po teh valovih prejema iz njega vse pobude, ki mu polagoma omogočajo razvozlavati vidizno najzapletenejša vprašanja in odkrivati tako dolgo neznane mu tajnosti prirode. Odkritje teh valov je le vprašanje časa sedaj, ko je človeški um srečno prodrl v to znanstveno oblast. Po tem odkritju telepatija ne bo več vprašanje abstraktnosti, temveč postane realna znanost, katere prak-

tični izsledki bodo ljudem dovoljevali izmenjavati svoje misli po zračnih valovih iz poljubnih daljav. Bo-li potem še mogoče govoriti, da se „vse razen misli lahko ocarini“, je dvomljivo. Bržkone bodo ljudje vzeli kedaj iz Vsemirja tudi poučilo, kako — eventualno na nedovoljen način — vjemati miselne valove. Bo-li to v korist človeštvu, je seveda vprašanje, čegar rešitev lahko mirne vesti prepuščamo pokolenjem one dobe.

Saj bo marsikak čitatelj ob smelih teh sklepih zmajeval z glavo. V svesti sem si tega, vendar me to v moji veri ne moti. Bila mi je, ko sem prišel do nje, trda opora na poti v večno Nirvano. Uvajala me je namreč brez vsega misticizma v realno pojmovanje gigantskega ustroja obkrožajočega me svetovja, ki mi je stopilo pred oči v neslutenj veličasti, kar je imelo za posledico, da sem se mogel zatopiti v lepoto prirode in vrednost življenja z onim zamaknjenjem, ki očaruje in osvaja.

V svoji razposajenosti sem včasih proglašal življenje za tragikomedijo. Še sedaj se mi zdi, da ne brez opravičenja. Pa vendar: kako malo je v tej tragikomediji bilo žalostnega in koliko nasproti temu veselega, da naravnost razkošnega! Najveličastnejša in srce najbolj povzdigujoča pa zavest spoznanja.

O vi, ki vam je življenje dodelilo nalogo, da učite in vodite ljudske množice, glejte da jih vedno in povsodi spominjate veličasti božjega Stvarstva in pojmovanja večnih zakonov Vsemirja. Naj vedo ceniti lepoto sveta. S tem dobe in si ohranijo ljubezen do življenja. In vršili bodo njega naloge radovoljneje in zadovoljneje, pa tudi z več uspeha, ko tedaj, ako videč samo gmoto pred sabo, ali pa domišljeni svet nečesa bajnega nad sabo ali pod sabo, vrše svojo življensko nalogo z nevoljo, odnosno z vednim strahom pred tem kaj pride.

Utegnilo bi se po tem panegiriku na lepoto sveta zdeti, da mi bo ločitev od njega silno težka. Ne tajim, da bi si želel zatapljati se vanjo še in še in da se mi svet tem lepši zdi, čim starejši postajam. Venmi je ravnokar opisano pojmovanje življenjske dinamike prevzelo takisto, da za trdno čutim, da se mi bo luč življenja utrnila, kadar pride trenotek za to, lahko in mirno. In ta trenotek me ne bo iznenadil, ker sem neprestano pripravljen nanj.

Kakšna bo torej tistokrat bilanca mojega življenja? Jasno je po povedanem, da bo izkazovala, kljubu vsem postavkam aktivne strani, še prav izdatno pasivno saldo. In če kaj, more me — ako se tega spomnim — tolažiti le zavest, da sem imel najboljšo voljo, a da so čestokrat moči, dasi jih nisem štedil in sem jih mnogokrat napenjal do skrajnosti, bile nezadostne.

DODATEK.

Katera slovenska izgovarjava je bolj upravičena in pravilnejša: el-kanje ali u-kanje in ve-kanje.

Pri nas je še vse v razvoju. Čisto naravno je to, ker smo dokaj pozno stopili na prosvetno in kulturno poprišče. Velikih dogodkov, ki bi bili, kakor po drugod, ustvarjali temelje za dalekosežne zgodovinske izpremembe, v našem narodnem življenju ni bilo. Saj smo, odkar smo že v davnini izgubili lastno državnost, bili vedno vezani na diktate svojih gospodarjev. Že iz vsakdanjega življenja splošno znana prikazen, da se hlapec kaj rad opiči po gospodarju in da zato po njem posnema šege in navade, storila je zatorej tudi tukaj, da smo — nevede kedaj in kako — izgubili svojo samobitnost in prišli v tujo kulturno odvisnost. Jezika svojega nismo mogli gojiti. Saj ni nikjer užival pravic in je bil zlasti popolnoma izgnan iz javne uprave, tedaj s poprišča, katero edino bi mu bilo moglo zagotoviti veljavo in spoštovanje.

To stanje privedlo je tako daleč, da so se omikanci sramovali slovenske govorice. Ona je po tem takem ostala omejena zgolj na kmečke domove. Industrijskega delavstva v onih časih nismo še imeli, obrt pa je — razen skromne in malopomembne domače — vsa brez izjeme potegnila z gospodo. Deloma zato, ker je bila od nje odvisna; deloma in največ pa zato, ker jara gospoda vedno in povsod živi v donkihotski miselnosti, da vnanja navlaka nadomešča notranjo praznoto.

Razen v kmečkih domovih imela je zatorej slovenska beseda zavetišče le še v cerkvi. Merodajen je bil zato pred vsem praktičen razlog. Saj cerkev svojega poslanstva ni mogla vršiti drugače ko v jeziku vernikov. Čisto naravno je, ako vse to prevdarimo, da morajo prvi začetki našega jezikovnega razvoja biti v tesni zvezi z verskim proselitizmom. Res so nam najboljši dokaz zato: „Brežinski spomeniki.“*)

A tudi to razmerje med verniki in cerkvijo bi samo po sebi ne bilo privedlo do posebnega negovanja našega, od javnih oblasti zaničevanega jezika. Cerkvi je bilo namreč dovolj, da je za verski pouk potrebne pripomočke imela le duhovščina v rokah. Saj je čitanje in pisanje bil itak nekak privilegij samo za nekatere stanove, med katerimi pa ni bilo kmečkega. Zato se je sveto pismo in so se homilije in molitve širile spočetka rokopisno od enega dušnega pastirja do drugega in so se tudi po iznajdbi tiska razmnoževale v pičlem, le na cerkveno porabo preračunjenem številu izvodov.

Še le protestantska doba je izpremenila mahoma položaj. Ta doba je pomenila, dasi smo jo doživeli brez lastnega sodejstva in le po srečnem, iz tujine k nam došlem naključku, za razvoj našega jezika dogodek neprecenljive vrednosti. Oznanjevalci evan-

*) Freising, prvotno Frysing, je po priliki tako veliko mesto ko naše Celje. Ono leži ob železniški progi Mnihovo-Rezno (München-Regensburg) pod položnim, nevisokim bregom, oddaljeno 31 kilometrov od prvoimenovanega mesta. Ta lega mu je dala tudi prvotno slovensko ime Brežinj (primeri: Breže = Friesach na Koroškem, Breginj, velika vas v kobariškem kotu). Brežinj-Freising je bila od leta 724 škofija, katere sedež je bil pa kasneje prenešen v Mnihovo, čegar nadškof ima še danes naslov „mnihovsko-brežinjskega nadškofa.“

Dasi ima to mesto za nas po rokopisu, ki je znan po imenu „brežinjskih spomenikov“, veliko značenje, ne spominjam se, da bi bil v naših listih in knjigah našel kje njegovo sliko. Zato jo podajam tukaj.

gelskega nauka lotili so se namreč svojega apostolskega delovanja s širjenjem svetih knjig, pred vsem svetega pisma, in v dosledku tega s pridnim poučevanjem čitanja in pisanja. Saj bi inače vse knjige ne bile imele prave vrednosti.

Primožu Trubarju in Juriju Dalmatinu gre zasluga za naš pismeni jezik. Onadva sta mu s svojimi, za novo učenje vnetimi sotrudniki položila temelj, na katerem je bilo njunim naslednikom mogoče graditi.

Pa tudi znanje čitanja in pisanja se je v protestanski dobi razširilo. S tem dejstvom morali so sedaj računiti kasnejši katoliški pobijalci novega nauka in so zato svoje knjige dajali tiskat že tudi za širje kroge. Žal le, da je v marsikakem katoliškem pisatelju kasnejše dobe odpor proti protestanstvu segal tako daleč, da ni maral za jezikovne izglede protestantskih pisateljev in je zato — ko iz kljubovalnosti — pisal veliko slabši jezik. Še le narodna zavest, ki se je probudila v dobi francoske revolucije in širila kasneje, dala je razvoju slovenskega jezika novega in hitrejšega razmaha tako, da prav razločno čutimo šelest njegovih kril. — Vidimo pa tudi, da gre razvoj v pravcu, ki ga mu je začrtala protestantska doba.

Glede na razmere, ki sem jih popisal, jasno je, da sta nam slovensko govorico rešila smrti le kmetiška hiša in cerkev. Ker so pa kmetje po številu daleč prekašali duhovnike, jasno je tudi, da je ustni govorici predpisavala pravila le kmečka hiša. Duhovnik je na propovednici, pri krščanskem pouku, pri izpovedi in tudi zunaj cerkve občeval s svojo cerkveno občino v narečju, ki se je v njegovem kraju udomačilo. Bil bi sicer po svojem ugledu in uplivu s primernim poukom lahko tvorno uravnaval smer jezikovnega izražanja v smislu tiskane besede; toda zato bi bilo potreba medsebojne duhovniške organizacije. Le taka bi bila mogla obroditi sadove, kakršne je protestantizem v jezikovnem oziru obrodil med Nemci. Ampak tamkaj je šla

Mesto Freising — nekdanji Brežinj — na Bavarskem.

ZSJ – Javna knjižnica – Do

stvar laglje, ker je našla podporo pri številnih bogatih in močnih knezih in plemičih, ki so tvorili takrat posvetno gosposko. Pri nas bi bila tako organizacijo morala ustvariti duhovščina sama. Ne trdim, da ni bilo med njo idealistov, ki so utegnili na kaj takega misliti. A njihov gmotni položaj in pa neprikladne takratne prometne razmere onemogočevale so sestanke, kakršni bi bili za označeni učinek često potrebni.

Meščanstvo — takoimenovana gospoda — ni na tvorbo in razvoj jezika imelo skoro nikakega vpliva. Ravno tako tudi ne pravo izobraženstvo, ki se ga je le v redkih slučajih — in še tedaj večinoma z očitno nevoljo in zaničevanjem — posluževalo.

Po vsem povedanem torej ni čudo, da nam tudi svetlejša leta narodne probuje glede enotnega ustnega izražanja vse do današnjega dne niso prinesla še rešitve. To je najbolj pokazala praska jezikarjev in jezikoslovcev, ki se je predlanskem na posebno veselje zabave željnega čitateljstva vršila pred našimi očmi. Ta praska je bila sicer precej strastna, vendar pa brez nevarnosti za udeležence in za gledalce. Leteli so pač krepelci semtertje, a bili so takšne narave in oblike, da niso mogli napraviti drugačne škode, ko k večjemu kako lahko bulo ali zmerno podplutbo. Le eden borcev vrgel je nekaj nevarnejši, v obliki črke *v* na sredi zakrivljen krepelec. Toda protivnik, kateremu je bil ljubeznivo namenjen, znal ga je tako spretno prestreči in s tako močjo odbiti, da je priletel v metalca nazaj. A ne več upognjen, temveč že ravan, kakor črka *l*.

Stvar je po tem takem ravnotako še ostala nerešena, kakor je ni dokončno rešilo zvanično naročilo šolam, naj uče, da je *e l*-kanje napačno in v slovenski govorjeni besedi edino *v e*-kanje pravilno. Tiste inštance, ki bi bila v tej važni stvari edino poklicana, da izreče svoj pravdorek — slovenske akademije znanosti namreč — še nimamo in si moramo nje ustanovitev kot prepotrebnega dopolnila našega vseučilišča še le priboriti. Ko jo dobimo,

imela bo ona glede ustaljenja izgovorjave odločilno besedo. Dotlej pa imamo vsi, katerim je do lepote in blagoglasnosti naše govorjene besede, ne samo pravico, temveč tudi dolžnost, da pripravljamo tvarino za njeno izrecilo.

Odločbe v jezikovnih zadevah niso namreč — kakor bi se to na površni pogled zdelo — lahke. Najzanimivejše in nad vse poučno poučilo nam daje francoski izgled. V Parizu imajo že od 1634. leta, tedaj dve leti manj ko tri sto let, slovečo „L' Académie française". Člen 24. pravilnika te znanstvene institucije se glasi: „Glavni posel akademije bo, da z vso skrbjo in vso mogočo marljivostjo dela na to, da našemu jeziku dá trdna pravila in da ga čisti, tako da bo sposoben za govorništvo in za obravnave o umetnosti in znanosti." (La principal fonction de l' Académie sera de travailler avec tout le soin et toute la diligence possible à donner des règles certaines à notre langue et a la rendre pure, éloquente et capable de traiter les arts et les sciences). — Člen 26. pa določa: „Pod nadzorstvom akademije bo sestaviti slovnik, slovnico, nauk o govorništvu in nauk o pesništvu". (Il sera composé un Dictionnaire, une Grammaire, une Rhétorique et une Poétique sur les observations de l' Académie).

Sloveče jezikoslovce je francoska akademija v teku skoro treh stoletij štela med svoje prave in dopisujoče člane, in njen slovnik je dospel že do osme izdaje; slovnice pa doslej vendar še ni izdala. To pa — kakor sama pravi — „zaradi nestanovitnosti, protislovnih nazorov o metodah in poizkusov, ki imajo za sabo zgodovino, iz katere vstajajo spomini na celo vrsto slavnih jezikoslovcev."

Letos pa — po 298. letih od svoje ustanovitve — je naenkrat začutila potrebo, da glede slovnice zadosti nalogi, ki jej jo predpisuje 24. član njenega pravilnika. — In zakaj? Zato, da brani čistost jezika „proti Vrhovnemu učnemu svetu".

Če imajo Francozi — tedaj visoko naobražen narod z več ko tisoč let staro kulturo — tako malo

razveseljive izkušnje s svojo prosvetno upravo, opravičena je domneva, da moramo mi Slovenci glede zvaničnih naročil svoje učne uprave biti pač še previdnejši.

Evo zato tudi mene med pripravljalci tvarine za dokončno izrecilo bodoče „Akademije znanosti in umetnosti.“ Sicer stopam med nje samozvan in me utegne zadeti morebiti od ene ali druge strani kak omalovaževalen in morebiti celo očitajoče prezirljiv pogled češ, unde tu inter prophetas: toda to me ne moti. Vedno sem se zanimal za vse prikazni našega narodnega življenja in od zgodnje mladosti mi je srce napolnjevala ljubezen do vesoljnega Slovanstva. To je imelo za posledico, da sem se priučil vsem slovanskim jezikom. Nekaterim zadovoljivo, drugim pa vsaj tako, da v njih tiskano besedo gladko čitam in umevam. Po tem takem mogel sem spoznati veličastno zgradbo slovanskega primerjevalnega jezikoslovja in sem zato marsikako prosto uro, ki mi jo je dalo moje siceršnje zaposlenje, preždel v nemem občudovanju njene harmonične členkovitosti.

Po tem uvodu torej k stvari.

Gori navedeno zvanično naročilo je po mojem mišljenju napačno. Skušal bom to dokazati. Vendar se pa že naprej opravičujem s tem, da mi je ob drugih nalogah življenja preostajalo premalo časa, da bi se bil zatopil in uglobil v sistematsko proučavanje stvari. Zato mi ni bilo mogoče zbrati dokazov, kolikor se sploh dajo dobiti. Vendar mi pa moje notranje prepričanje pravi, da sem na pravem potu in bom zato že zadovoljen, ako vzpodbodem kakega rojaka, ki je tako srečen, da se more — ne da bi ga motile druge skrbi in nadloge, posvetiti izključno temu zanimivemu in vzpodbudnemu proučavanju, — ako krene proti izvoru resnice po poti, ki mu jo označim. Saj je nepobitno gotovo, da ta stran naše zgodovine ni še raziskana, kakor bi bilo potreba. Ravno ta vrzel pa je včasih kriva za netočne — in semtertje naravnost zgrešene domneve in zaključke.

Meni se zdi, da se je pri presoji vprašanja, katero slovensko narečje naj bi bilo za izgovarjavo merodajno, izhajalo vedno z zgodovinsko pogrešenega stališča. Vsesplošno se namreč kot samo po sebi umevno smatra, da smo Slovenci veja Slovanov, ki je v svojo sedanjo domovino prišla obenem s Srbi in Hrvati od jugoiztoka sem in da je naš jezik le „kajkavsko narečje" srbohrvaščine. Po dr. Dragutinu Subotiću je ta teza še prav v zadnjem času prišla v znamenito „Encyclopedijo Britani-ko". To je napačno. Saj je res, da vsi Slovani izhajamo iz enega — in to nenavadno plodnega — rodu in da smo v pradavnini govoriti isti jezik. Širjenje tega rodu iz prvotne domovine, storilo je, da je njegova govorica po raznovrstnih vplivih jela izgubljati svojo začetno enakost. Vendar nam še n. pr. primerjava Brežinskih spomenikov z Nestrovimi*) letopisi daje nazorno poučilo, kako podobni so si bili še pred več ko osem stoletji slovanski jeziki v tako ogromnih razdaljah, kakor je Kijev od Brežinja, odnosno jug Rusije od Bavarske ali Koroške.

Postopoma razcepil se je zaradi nastale svoje mnogoštevilnosti prvotni rod na več plemen, ki so pod svojimi starešinami in župani — zasedajoč so-

*) Ime Nester, katero je rabil letopisec sam, izpremenili so v Nestor. Kdo in kedaj nisem preiskaval in bi bilo brškone tudi težko ugotoviti. Sodim pa, da je to storil eden onih pisateljev, ki so se posluževali latinskega pisnega jezika, da si s tem olajša sklanjavo tega imena. Pravilno je gotovo le Nester — in v sklanjavi: Nestra — ker sloni na slični jezikovni tvorbi, ko Dnester, Dnestra. Pri tem opozarjam, da so med Čehi in med Ukrajinci še dandanes priimki Nester.

Izključeno seveda ni, da so kijevskega meniha jeli za Nestorja pisati zato, ker se njegovo ime glasi sorodno z imenom carigrajskega patrijarha Nestorija, ki ga je efeški koncil zaradi krivoverstva odstavil. Verjetno je pa tudi, da je ta patrijarh bil Slovan in da se je zval pravzaprav Nester.

sedna ozemlja — lezli vse bolj in bolj narazen. Temeljna sličnost jezikov posameznih plemen je pri tem seveda ostala. Toda oblike jele so se pod vnanjimi uplivi, pa tudi pod slučajno nastalimi notranjimi vzroki izpreminjati. Take izpremembe porajala je zlasti izgovarjava besednih končnic. Posebno končnic na soglasnike. — Često je zadostovalo, da je kdo kako besedo — recimo v šali ali zaradi nasmešljivosti — izgovoril drugače, ko je bilo do tedaj v navadi: že so se te izgovarjave polastili nekateri izmed onih, ki so jo čuli. In če so jo rabili večkrat, prišla je kmalu pri celem plemenu v porabo. Zgodilo se je pa tudi, da je en ali drug glasnik kdo iz fizioloških razlogov izgovarjal drugače, kakor je to bilo dotlej vsesplošna navada in je našel spočetka posameznih posnemalcev. Od njih razširila se je napačna izgovarjava na večji in večji krog ter je sčasoma postala pravilo. Tako si moremo na priliko razlagati mehčanje *r*-a pri Čehih in Poljakih na *ř (rz)*. Pa tudi otročja govorica je često izpreminjala govorico odraščencev. Saj se vsak dan moremo prepričati, kako radi ljudje ponavljajo otroško blebetanje.

Na ta način nastajala so torej narečja. Ona so se po političnih uplivih in po slovstvenem razvoju izpremenila v samostalne jezikovne edinice. Pri njih pa so deloma iz čisto podobnih razlogov, kakor sem jih navel, deloma pa tudi po stikih s sosednjimi, neslovanskimi prebivalci — nastala nova narečja. Proti glasovom, ki so bili čuti iz uvodoma omenjene jezikovne praske, da tuja govorica ne more uplivati na izgovarjavo, postavljam jaz namreč trditev, da je v stanu celo prav bistveno vplivati. Za dokaz te trditve sklicujem se samo na izgovarjavo naših goriških in tržaških rojakov. Saj ne more nikdo tajiti, da jej je prav živo vtisnila pečat govorica njihovih laških sosedov. Tako celo, da je to dejstvo opaziti že po nekolikih izpregovorjenih besedah.

Čem bolj kak narod napreduje in čem živejša je v njem zavest samobitnosti, ali z drugimi besedami: čim bolj se oklepa nacijonalizma, tem bolj mora težiti, da se izgladijo njegova narečna različja. To pa ne samo v pisani, temveč tudi v govorjeni besedi. Poslednje je v dobi obveznega splošnega šolskega pouka in v dobi radija zlasti važno. Ta težnja se pri nas tudi vidi v korakih, ki so se v tej smeri storili, ki so pa po mojem mišljenju — naglašam to vnovič — zgrešeni.

Ko bi bilo pri nas tako, kakor recimo na Ruskem, kjer si je „belokamennaja matuška Moskva" pridobila tako veljavo, da je njena izgovarjava našla posnemovalce v vsej prostrani domovini ruskega naroda, bilo bi to vprašanje rešeno samo od sebe. A mi nismo imeli središča, ki bi bilo le s približno tako močjo uplivalo na Slovence, ki so poleg tega bili še politično razkosani, ko noben drug slovanski narod. Ljubljana je pač v dobi narodne probuje postala naša duševna voditeljica. To pa le zato, ker so se v njej stekale žile dovodnice naše prosvete. A kako je bilo še pred nedavnem? Saj še petdeset let ni poteklo, odkar je bila tako ponemčena, da se je po njeni zunanjosti moralo sklepati, da spada med trdnjave nemške kulture. Ljubljana si torej, dasi je bila glavno mesto najbolj slovenske avstrijske kronovine, po svojem prebivalstvu ni pridobila kakega pomembnega upliva ne na razvoj pismenega jezika in ne na njegovo izgovarjavo.

Ko bi bilo uspelo protestantstvo in bi se bila med nami vsesplošno razširila evangelska veroizpoved, imeli bi mi sedaj poleg svojega lepega, tri in pol stoletja starega, enotnega, v teku let izpopolnjenega in dovršenega pismenega jezika, po vsej verjetnosti tudi enotno izgovarjavo. Vse okolnosti namreč govore zato,

da bi prikljupljivo doneče, krepko velikolaško narečje, ki je dalo podlago slovenskemu pismenemu jeziku, tudi za naše ustno izražanje bilo postalo odločilno. Gorečnost, ki je napolnjevala protestantske pridigarje, bila bi namreč ustvarila čisto gotovo živahno slovstveno delovanje. Roko v roki s tem bil bi šel, ker je protestantizem smatral za najvažnejše, da vsak kristjan sam bere sveto pismo, pouk v čitanju. Trubarjev in Dalmatinov pisani jezik, ki se je tesno naslanjal na narodovo ustno govorico, bil bi se torej razširil po vsej slovenski domovini; številni, za svojo stvar fanatično vneti pridigarji pa bi bili to govorico širili med narodom v ustnem občevanju z njim.

Prav nič si ne prikrivam, da bi utegnilo to moje naziranje tu ali tam zadeti na odpor. V nekih krogih bi utegnil biti celo zelo oster. A tega se ne plašim. Resnica skoro vedno bode v oči. Vendar navsezadnje vselej zmaguje. In tako se bo tudi v tem slučaju zgodilo. Saj zato ni potreba drugega, ko da se o stvari jame kritično razmišljati in da se nepristransko odtehtavajo razlogi za in proti.

Splošno mnenje tega seveda nikdar ne vrši. Ono je marveč — kakor imamo za to vsak dan sto in sto dokazov — skoro vedno površno. Njegovi sklepi temelje namreč na domnevah, katerim obstoječe razmere dajo videz verjetnosti.

V Ljubljani se je v evangelski cerkvi do naših dni ohranilo nemško bogoslužje. Pred več leti sem v družbi slovečega slovenskega literata po službeni dolžnosti prisostvoval svečani službi božji v tej cerkvi. Ko sva iz cerkve odhajala, pogovarjala sva se o protestantski dobi na Slovenskem in jaz sem — v zvezi z Aškerčevim proslavljanjem Primoža Trubarja in njegovega dela — izrekel isto domnevo, ko danes. — „Ali misliš?“ odvrnil mi je moj sobesednik. „Bolj verjetno je, da bi bili danes že vsi ponemčeni.“ — Glede na to reminiscenco bi se prav nič ne čudil, če bi mi danes kdo — prav iz

istih razlogov in pod trenotnimi vtisi — odgovoril ravno tako.

In vendar je to mišljenje očitno napačno. Da imajo evangeliki v Ljubljani nemško bogoslužje, je čisto prirodno. Saj so sami Nemci. Slovence je namreč protireformacija z vladino pomočjo in podporo — nasilno pognala nazaj v rimski katolicizem. Ko bi se to ne bilo zgodilo in bi bilo protestantstvo izšlo zmagovalno iz neravnega boja, jasno je, da bi ob gorečnosti slovenskih protestantskih pastorjev po vsem Slovenskem in tudi v Ljubljani bila po vseh evangelskih cerkvah slovenščina postala bogoslužni jezik. Kakor je to bilo med vsemi narodi, koder je protestantstvo prodrlo.

Pa še nekaj nad vse važnega bi se bilo zgodilo. Slovenci bi bili v doglednem času postali vsi pismeni. S tem bi se bila med njimi jela širiti prosveta in izobrazba, z njo pa odporna sila proti potujčevanju. Saj vidimo n. pr. pri naših bratih Čehih in Slovakih, da so bili najvnetejši rodoljubje in bojevniki za narodna prava ravno evangeliki. Jan Kolár, pesnik „Slavy dcery“, Pavel Josef Šáfářik, František Palacký, Ljudevit Štur, Josef Miloslav Hurban, so bili protestantje.

Kar se širjenja pismenosti tiče, opozarjam na dejstvo, da je protestantstvo smatralo znanje čitanja za verski postulat. Zato je bila poglavitna stanovska dolžnost pastorjev, da svoje vernike kar najhitreje in najbolje nauče čitati. Seveda z namenom, da more vsakdo sam čitati sveto pismo, katerega po en izvod je morala imeti vsaka evangelska rodbina. Pastorji so to svojo nalogo smatrali za tako važno in potrebno, da so ob nedeljah pred cerkvami — v odstrašilni vzgled svojim župljanom — na sramotni oder postavljali in celo v klade ukovavali vernike, ki se v določenem jim času niso naučili abecede. Prav nazorno popisuje to finski pisatelj Aleksis Kivi v obsežnem romanu „Sedmero bratov“, ki je pod naslovom „Die sieben Brüder“ izšel tudi v nemščini.

Splošno znanje čitanja pa seveda ni prišlo v korist samo cerkvenim namenom. Ono je marveč v ljudeh budilo ne samo veselje do čitanja svetega pisma, temveč poželenje po kakem drugem čtivu in je tako dajalo pobudo za pisanje in izdajanje poučnih in znanstvenih knjig ter s tem seveda za od dne do dne živahnejše slovstveno delo. Da je to moralo na splošno izobrazbo in po njej na kulturni nivel imeti velik upliv, je jasno. Zato pa tudi vidimo, da so se Nemci, Holandci, Danci, Švedi, Norvežci, Finci in Anglosaksi, ki so se oklenili protestantstva, kar se prosvete in kulture tiče, kaj hitro povzpeli nad katoliške in pravoslavne kristjane. V protestantovskih deželah je bila namreč pismenost vsesplošna, dočim je bila v katoliških dolgo, v pravoslavnih pa skoro prav do naših dni, privilegij samo nekih stanov. Zelo značilen zgled za to, kako so v merodajnih katoliških krogih o tej stvari sodili, nam v svoji „Zgodovini slovenskega slovstva“ podaja dr. Fran Kidrič, ko navaja izjavo sekovskega škofa v letu 1752., da „ostaja slovensko in kranjsko ljudstvo katoliški veri zato tako zvesto, ker ne zna čitati“.

Prav jasno nam o tem govore številke. Dočim Poljska izmed prebivalcev od šolskoobvezne starosti dalje še dandanes šteje nad 70% nepismenih in jih je carska Rusija imela nad 90%, izkazovala jih je Finska že davno pred tem samo 2%; nekatere drugih tu navedenih protestantovskih držav pa celo še manj.

Tu navedena dejstva nam nad vse poučno pojasnujejo, zakaj je anglosaška — po podavljajoči večini protestantska — Severna Amerika tako obrovsko napredovala; Južna — latinska in katoliška — pa tako grozno zaostala.

Pa še nekaj drugega nam ta dejstva razodevajo. Grozote srednjega veka, ki so temeljile v človeštvu prirojenemu misticizmu, so, ker se mu katoliška cerkev ni protivila, pri nas veliko kasneje prenehale, ko v deželah, v katerih je prodrlo protestantstvo. Pravoslavna cerkev pa je jutrovni misticizem spre-

jela vase še vse drugače, ko katoliška in ga je n. pr. ruskemu narodu vcepila tako, da je — kakor nam to dokazuje najnovejše obdobje njegove zgodovine — izgubil vse spoznanje svoje umstvene veličine in s tem tudi vso odpornost, kakršna je lastna n. pr. anglosaksonskemu plemenu. Tako celo, da so v tem oziru Rusi pravi protihodci Angležem.

Upam, da bodo po teh navedbah čitatelji spoznali, da ne pretiravam, ako trdim, da bi bili v slučaju zmage protestantstva na Slovenskem, pastorji med nami prav na sličen način delovali in nam utrdili ne samo narodno zavednost, temveč tudi izlikali jezik in po vsej verjetnosti ustvarili tudi enotno izgovarjavo.

Ker je to razvoj dogodkov onemogočil, doživljamo, da smo ne samo dobo splošne šolske dolžnosti, nego celo začetek velike dobe lastne državnosti učakali brez ustaljenega občevalnega jezika. Da je to neprijeten nedostatek, občuti se splošno. To pa tembolj, čembolj naš jezik v javnem življenju prihaja do veljave in uporabe. Če nič druzega, dokazuje nam to že prekljanje, ki se od časa do časa v časnikih poraja med našimi pisatelji in kulturnimi delavci.

Videč to, smatral je za potrebno, da svojo pamet postavi v službo našega jezika: kaj mislite kdo? Prosluli — a vse prej, ko sloveči — — — sveti Birokraciij. Oni isti, ki je v avstrijski dobi ustvarjal iz Sršenov „Sehrschöne“, iz Grintovov „Grünthale“. Oni tisti, ki je Sračje selo prekrstil v „Rappelgeschiess“, Sinjo gorico v „Schweinsbüchel“, Sinjo planino v „Saualpe“, Sovinjak v „Svinjak“ in ki je s svojo modrostjo že tolikokrat — in to povsod po širnem svetu, kjer se njegovi svečeniki le preradi in preživahno udejstvujejo — dal povoda za salve smeha.

Poglejmo sedaj, kako se je odrezal v našem vprašanju. Napovedal je črki *l*, ki ne vem zakaj ne uživa njegove naklonjenosti, boj, in dekretoval je

enostavno, da se mora povsod, kjer se je ta nepridiprav vrinil na konec besedi, pri izgovarjavi nadomestiti z njegovim prav posebnim ščičencem *v*. Prav zdi se mi, da ima naš sv. Birokracij še zelo žive spomine na polpreteklo avstrijsko dobo, v kateri je vse, kar je količkaj dišalo po nemščini, bilo posebno v čislih. In izgovarjavo *v* mesto prvotnega slovenskega in slovanskega *l* dobili smo po mojem prepričanju od naših nemških sosedov. Povsod, koder se je naš živelj stikal z nemškim, — na Koroškem, Tirolskem, Bavarskem, Solnograškem in Štajerskem — sliši se iz nemške govorice nad vse izrazito „u“ v diftongih „au“, ki se vedno izgovarjava kot „ou“ z zategnjenim „o“. Našemu rodu je prav zelo lastna posnemovalnost. Zato ni čudno, da se je izgovarjave, ki jo je čul pri svojih nemških sosedih, polagoma nalezel, kakor se naleze berač mraza. Nalezel tem laglje, ker so slovensko govorico pačiti začeli oni njegovi rojaki, ki so si osvojili znanje nemškega občevalnega jezika.

Da je temu res tako, pove nam upogled v Brežinske spomenike. V njih ni sledu o *v*ekanju, katero naj bi nam danes bilo pravilo.

Toda tako daleč nazaj nam še hoditi ni potreba. Ako sem vendar šel, storil sem le zato, da pokažem razliko v rabi nekaterih glasnikov v primeri z istimi glasniki v jeziku naših nemških sosedov. Pa tudi zato, da dokažem, da je to spadalo prav v bistveno značilnost našega in drugih slovanskih jezikov. Saj vidimo isto po približno šestih stoletjih kasneje. Primož Trubar in Jurij Dalmatin sta namreč ostala izrazita e l karja in glasnik *l* se je v njuni dobi čisto izgovarjal po vsem Dolenjskem, po Štajerskem in po veliki večini Gorenjske. Samo na Koroškem se je bil udomačil *u*, ki je semtertje začel prehajati v *v*. Od ondot začel si je —

prav po načinu, ki ga v navadnem življenju vidimo pri vsakem usiljencu — polagoma pridobivati tal na Gorenjskem, in sicer v krajih, ki so mejili s Koroško.

Utegne se najti kdo, ki bo mojo tezo, da so na našo slovensko izgovarjavo uplivali Nemci, proglasil za nesmisel. Prav zdi se mi, da je nekaj podobnega že bilo čuti iz one jezikoslovne praske, katero sem na početku omenjal. Toda tu se ne vdam. Tudi ne trditvi, da živali ne morejo uplivati na človeško govorico. To trditev namreč pobija dejstvo, da imamo besede, katerih postanek se na živalske glasove naravnost naslanja. Saj nam krava *mu*-ka, ovca *meke*-če, mačka *mijav*-ka, golob *gru*-li, prašič *kru*-li. Že to zadostuje za spoznanje, da živalski glasovi utegnejo kolikortoliko uplivati — in da tudi res uplivajo — na človeško izražanje. Še bolj pa to trditev potrjuje okolnost, da se v vseh jezikih najdejo živalska imena, ki so nastala kar naravnost iz glasov, ki jih živali dajo od sebe.

Če biva človek v samoti, tedaj mu postane narava mnogo bližja in so mu domače živali družice. Kdo, ki zahaja v planine, še ni slišal planšarja, kako se s svojo čredo pogovarja in kako včasih za kravami pomukava, kako proti čredam ovac na paši pomeketava? In pasje lajanje in mačje mijavkanje. Ali se ne čuje prav pogostoma iz ust naše dece, ko se igra s te vrste domačimi živalmi? Zato se pa ne čudimo, če so ljudje, ki žive raztreseno po gorskih samotah in so eden od druzega mnogokrat kar po ure hoda oddaljeni, kjer torej po cele tedne ne prihajajo s sosedi v dotiko in so navezani le na neprestano družbo s svojimi domačimi živalmi, prav pogostoma svojo govorico prisposobovali tej okolici s tem, da so nekatere glasnike jeli izgovarjati tako, kakor so jim doneli na uho iz nemih obrazov svoje vsakdanje prirodne družbe.

In ravno bavarski in solnograški Nemci so bili v takem položaju. Primerjava njihove govorice z nemškimi nižinskimi narečji daje potrdilo za ta prirodni upliv na govorjeno besedo. Nekam sunkoma

in pri tem včasih zelo zategnjeno izgovarjane dvoglasnike *au, ou, eu* in *ai*, potem zategnjeni samoglasniki *o* in *u* dajo zato najboljšo primero.

Le-ti in njim sosednji planinski Nemci, katerih narečja imajo vse opisane značilnosti, so bili pa v neposredni dotiki z našimi soplemenjaki na Koroškem. Ali je glede na znano slabo lastnost Slovencev, da nam je vse tuje ljubše in bolj v číslih, ko domače, čudo, če so začeli od njih za lepe domače besede sprejemati nemške označbe in če so celo na ta način izgrdeno slovensko govorico kvarili še tudi s tem, da so se prizadevali pačiti se pri izgovarjavi nekaterih glasnikov po nemških svojih sosedih? Ne samo to: jeli so uvajati v svojo govorico celo dvoglasnike, ki so slovenskemu jeziku bili tuji. Tako so nastale koroške jezikovne spake d u e l za dol, m u e č za moč, B u e g za Bog, s k u e z za skoz, p o m u e č za pomoč, u b u e š t v o za uboštvo, in drugih cel kup. Tako so tudi pri končnicah na mesto udomačene izgovarjave čistega *l* stopile od Nemcev posnete *ou* in *au*, odnosno *ov* in *av*.

P r i n a s u r a d n o z a u k a z a n o *v e*-k a n j e m e s t o *e l*-k a n j a p o b i j a t o r e j s l o v e n s k o p r a v i l n o i n z g o d o v i n s k o u p r a v i č e n o i z g o v a r j a v o i n t o n a l j u b o n e č e m u t u j e m u. Srečno smo po prizadevanju rodoljubov, ki so bili za čistoto našega jezika idealno vneti, pometali iz književne slovenščine cele vrste nemških izrazov, katerih smo si — ubogi hlapci — nabrali tekom stoletij iz govoric svojih gospodarjev, kar nam pride — in to je najbolj nepojmljivo! — n a š l a s t n i s v. B i r o k r a c i j in nam hoče v ustnem občevanju, blagoglasju na škodo in tuji pridobitvi na ljubo, predpisati način izgovarjave. Pri tem pa se med onimi, ki so poklicani bdeti nad čistoto tako pisane kakor govorjene besede, najde mnoge, ki mu pritrjujejo.

Seveda mi bodo le-ti — kar čutim že to — odgovarjali, da za-nje zgodovinska upravičenost nima nobene veljave, ker je jezik nekaj živega, ne-

prestanim izpremembam podvrženega. Prav: tudi jaz sem tega mnenja. Saj sem na drugem kraju naglasil, da utegne vztrajanje pri zgodovinskem pravu kdajpakdaj celo v politiki biti neumestno. Na srečo pa se v vprašanju, katero obravnavam, morem sklicevati na nekaj važnejšega: na kontinuiteto zgodovinskega prava, ki mi po tem takem daje tudi zvezo s prirodnim pravom. Izgovarjava čistega *l* mesto *v*, se je namreč v najobširnejšim delu območja slovenskega jezika ohranila do danes.

Sv. Birokracij se je vrezal, ko je ugotovitev, da se čisti *l* govori le še v rezijanskih vaseh Bela, Ravanci, Stolbica in Njiva, vzel za resnico in smatral za „smešno, da bi te štiri vasi odločevale in določevale pravilno knjižno izreko". Glede na njegove navade se temu ni čuditi. Nepojmljivo pa je, da je njegov poučevalec ono trditev postavil brez ozira na učenje Jerneja Kopitarja. Ko da je veliki ta učenjak zastonj živel in ko da so njegova učena jezikovna raziskavanja ob vso veljavo prišla! Čisti *l* se ne govori samo v imenovanih štirih rezijanskih vaseh in pa v severni Beli Krajini, temveč tudi še v velikem delu onega ozemlja nekdanje Štajerske, ki meji na-nja in na Hrvatsko, v Prekmurju, Medjimurju in v vsem hrvatskem Zagorju do Siska in pa v pretežni večini Istre z njenimi otoki vred.

In tu prihajam k vprašanju, na katero se — kolikor vem — pri presojanju v govoru stoječega predmeta ni doslej nikdo oziral. Po mojem mišljenju je domneva, ki so jo doslej smatrali za samoposebi umevno, da smo Slovenci del tistega slovanskega plemena, ki je ob enem s Srbi in Hrvati od izhoda sem prišlo v svoja sedanja bivališča, čisto

zgrešena. Ne: Slovenci smo se izza Tater priselili prej ko Hrvatje in so nas ti naši slovanski bratje ob svojem prihodu tukaj že našli. Hrvatje so se, kakor se o tem strinjajo vsi zgodovinarji, kot najemniki ali morebiti kot zavezniki Obrov, jeli okoli polovice šestega stoletja pomikati od Dunava sem ob Dravi in Savi proti Jadranskemu morju. Takrat so pa bili Slovenci že naseljeni po Panoniji in vsem alpskem ozemlju pod gornjim tokom Dunava do Jadranskega morja. Tudi sedanje hrvaško Zagorje je bilo z njimi naseljeno.

Vprašanje sedaj nastaja, kdaj so se naselili. Glede tega imamo dvoje hipotez. Prva je Nestrova, ki piše: „Po razruženiji že stolpa (babilonskega) i po razdeleniji jazik, prijaše sinove Simovi vèstočnija strani, a Hamovi sinove poludennija strani, Jafetovi že prijaša zapad i polunoščnija strani. Ot sih že sedmidesjat i dvoju jazikov bist jazik slovjensk, ot plemeni Jafetova, Norici, iže sut Slovjene".

Splošno smatrajo to njegovo ugotovitev ne samo za nedokazano, temveč za napačno. Temu se zato ni čuditi, ker so raziskovalci po večini bili Neslovani, med katerimi zopet veliko Nemcev, katerih mnogi, kakor hitro gre za Slovane, kar ne morejo ostati nepristranski.

Dokazana Nestrova trditev seveda ni. Sicer pa ta kijevski menih spada med najzanesljivejše letopisce. E. Kupnik piše o njem: „Nestor, en écrivant sa chronique au commencement du douzième siècle la fit précéder d' une table ethnographique. Il m' est dévenu possible de constater que les renseignements de ce genre qu' il donne sur le nord, l' ouest et le sud de l' Europe d' alors, sont dus aux pirates ou marchands normands, ou à' leurs descendants. C' est ainsi que l' homme qui écrit son histoire dans le couvent de Kiev passe pour un con-

naisseur exact de la situation de plusiers pays éloignés". (Ko je Nester v začetku dvanajstega stoletja pisal svoj letopis, dodal mu je narodopisen zemljevid. Bilo mi je mogoče ugotoviti, da je tozadevna svoja poučila o tem, kakšen je bil tiste dni sever, zapad in jug Evrope, dobil od roparjev ali pa normanskih trgovcev in njihovih potomcev. Iz tega razloga smatrajo, da je bil mož, ki je pisal svojo zgodovino v kijevskem samostanu, točen poznavalec razmer v mnogih oddaljenih deželah."

Zgodovinski raziskovalci smatrajo splošno K e l t e za naseljence Norika. Bržkone je to tudi resnično. Toda vpraša se, kako dolgo so ga zaseljevali. Ob takratnem preseljevanju narodov je prav mogoče, da so Kelte že tedaj izpodrinili Slovenci, ko je njihovo zemljo zasedel narod, ki ga zgodovina pozna pod imenom V e n e t o v. Noben zgodovinar o tem narodu ne ve kaj natančnejšega. Prištevajo ga enostavno ilirskim plemenom, o katerih ne vedo povedati drugega, ko da so bili bržkone sorodna z današnjimi Arbanasi. V svojem slavofobstvu ne dopuščajo, da bi mogli biti Slovani, dasi je znano, da so le-ti pod imenom Venetov stopili v zgodovino, in se o njih ve, da so prišli iz severnih pokrajin proti jugu. Da so Veneti ustanovili Venezio (Benetke), ki je po njih dobila svoje ime, smatra se za zgodovinsko dokazano. Ali ni mogoče, da je to bil ravno tisti narod, ki si je ob severnem morju in Baltiku gradil svoja selišča na ploskih morskih obalah zaradi večje varnosti nad vodo? Ali nima V e n e z i a svoj nastanek zahvaliti sorodnikom onega nekdaj mogočnega naroda, ki je kasneje na otoku Volinju ustanovil cvetočo mesto V i n e t a?

Sicer pa ne bo odveč, ako poizkusim svojo domnevo opreti tudi ob izvor in nastanek imena „Veneti". Saj je verjetno, da so to ime Rimljani v zgodovino uvedli za označbo naroda, ki je zaseljeval obširne pokrajine severno in iztočno od Nemcev in o katerem so prve podatke prejeli od le-teh. Ta narod nazival je samega sebe za Slovene. Nemci pa so jih

nazivali „Vende“. Do tega imena so po vsej verjetnosti prišli, ker so svoje sosede čuli izgovarjati svojo narodno označbo tako, da sta iz nje glasno donela zadnja dva sloga „veni“, dočim je bil prvi nenaglašen in se je čul le, ko da je bil dihnjen.

Glede na posebne lastnosti svojega jezika so Nemci mesto „Slovenen“ — ali okrajšano po gori označenem načinu „Venen“ — krstili davne naše prednike za „W e n d e n“.

To ime izvedeli so od njih Rimljani. Niso ga pa enostavno prevzeli, temveč so ga zopet prisposobili posebnim lastnostim svojega jezika v „Veneti“, čemer se bomo tem manje čudili, če pomislimo, da tudi Nemcev niso imenovali za „Deutsche“, temveč so jih prekrstili za Germane.

V tem ko so Rimljani Nemce, katerih ozemlje so si osvajali in po tem takem bili z njimi v dolgotrajnih borbah, dokaj dobro poznali in so nam tako njihovi zgodovinarji mogli zapustiti o stikih z njimi dragocena sporočila, niso o Slovenih vedeli nič druzega, ko da so jako številen narod. V bližje stike z njimi niso stopali in so tako o njihovi kulturi, ki je seveda bila primitivna, in o njihovih lastnostih ostali nepoučeni. Zato o Venetih, kadar jih spominjajo, ne navajajo druzega, ko njihovo ime, ki pa po mojem ne znači nič druzega ko „Slovene“. Tuji raziskovalci, zlasti laški in nemški se, kadar gre za Slovane, kar ne morejo izmotati iz svoje pristranosti, zato se seveda trudijo in bodo trudili, da pod ime Veneti stlačijo kakršen narod koli; samo slovanski naj ne bo!

Evo kakšna razglabljanja se človeku vsiljujejo ob N e s t r o v i ugotovitvi slovenskega N o r i k a.

Pa recimo, da bi se te domneve izkazale za neosnovane, je vendar brezdvojbeno, da je N e s t e r imel prav, ko je govoril o s l o v e n s k e m N o r i k u. Mogel je namreč imeti v mislih sodobne zaselitvene razmere. In takrat so v nekdanjem r i m s k e m N o r i k u kot svoji novi K a r a n t a n s k i d r ž a v i res stanovali Slovenci. Pogled na zemlje-

vid C. Droysenovega zgodovinskega priročnega atlasa nas namreč pouči, da je okoli leta 1000. po Kristu koroško (karantansko) vojvodstvo segalo od spodnjega toka reke Aniže na severu do reke Pad (Po) na jugu in da je razen beneške republike z dokaj neznatnim zaledjem obsegalo vse ozemlje od reke Sotle do onkraj Gardskega jezera, tedaj Štajersko, Koroško, Kranjsko, velik del Solnograške, vso Furlanijo z veronsko, tridentinsko in istrsko mejno grofijo. — Res je to vojvodstvo leta 976. vstvaril nemški kralj Oton II. za svojega nečaka, bavarskega vojvodo Henrika II. Vendar pa je po Slovencih ustanovljeno in zaseljeno vojvodstvo vzel za mater zemljo ter je obširni novi državi dal njeno ime, in zgodovinsko je dokazano, da so morali nemški knezi, ko so prevzemali vlado, narodu vedno v slovenskem jeziku prisegati.

Kedaj je torej slovensko pleme, ki si je osnovalo tako obsežno lastno državo, prišlo v te postojanke? Ako se rešitev tega vprašanja ne skriva pod imenom Venetov, vendar vsekakor prej ko so se priselili Hrvatje. V tem oziru treba je popraviti Grudnovo „Zgodovino slovenskega naroda“, kjer na 16. strani govori, da so „Hrvatje prišli v svojo sedanjo domovino že par desetletij pred Slovenci — okoli leta 550. Kje je zajel to svojo trditev, ne vem. Verjenosti dognane resnice pa nima. Znano namreč je, da so Obri, ki so s Hrvati skupno nastopali, zavzeli gradišče Sirmium ob spodnjem toku reke Save še le 582. leta. Iz tega se da sklepati, da okoli 550. leta niso mogli že imeti v oblasti za takratne prometne razmere od tega gradišča silno oddaljenih zapadnih pokrajin Hrvatske.

Sicer je pa dr. Gruden sam s seboj v protislovju. Saj ravno na isti 16. strani že pred tem pravi, da so se „Jugoslovani v svoji sedanji domovini naselili prilično v istem redu, kakor so preje prebivali v prvotni domovini.“ Ko bi bili torej Hrvatje od iztoka sem prišli pred Slovenci, morali bi bili čisto prirodno priti v najzapadnejše zaseljene pokrajine.

že to, da so tje prišli Slovenci, dokazuje tedaj, da so se le-ti priselili pred Hrvati. Po moji sodbi so bili Slovenci pivi, ki so se priselili izza Tater na zapad. Ta selitev je imela zasedanje Norika za posledico. Valentina Vodnika rodoljubnega navdušenja polnim besedam

„Od nekdaj že tukaj
Stanuje moj rod;
Če ve kdo za druj'ga,
Naj reče od kod!"

sicer ne pripisujem zgodovinsko dokazilnega pomena; pač pa iz razlogov, ki sem jih navel, ne odklanjam Nestrove ugotovitve popolnoma. Misliti mi dasta že Rimljanom znani imeni naših rek Save in Drave. Tuji zgodovinarji so kaj hitro pri rokah s trditvijo, da ste obe ti imeni keltskega izvora, dasi niso v stanu povedati njunega keltskega pomena. Vse pa govori za to, da so jima morali Sloveni — Veneti — določiti imeni. Saj se samo po sebi vsiljuje misel, da Sava ni nič drugega, ko veletok, ki vsesava množino pritokov (= Sesava — S'sava — Sava*), Drava pa deroča ali divja reka. V češčini pomeni „dravý, dravá" toliko ko naš „divji, divja", n. pr. „dravá zvěr" — divja zverina.

Po mojem prepričanju je pa tudi vseskozi pogrešeno mnenje, da pripadamo Slovenci istemu slovanskemu plemenu ko Hrvatje in Srbi. Vse namreč kaže, da ni tako; da smo se namreč v svoja nova bivališča začeli seliti takrat ko Čehi v svoja, ali pa vsaj ne zadosti kasneje. Bratje Čehi so v svoja nova selišča prišli proti koncu petega stoletja, mi v svoja pa — ako prva domneva o mnogo prejšnji preselitvi pred natančnejšimi raziskavanji od poklicanejših strani ne bi obstala — malo pred njimi

*) Isti način besedne tvorbe ko Sovra, t. j. vodni tok, v katerega ob njegovi poti vro vsi drugi.

ali pa v dobi od začetka do srede šestega stoletja. Razdobje med preselitvijo enih in drugih uslovljeno je v tedanjem načinu selitve. Morala se je namreč vršiti z vsemi čredami živine.

Vse okolnosti kažejo, da smo mi pripadali onim trem slovanskim plemenom, katerim so načelovali bajeslovni knezi Čeh, Leh in Meh, in sicer tretjemu teh plemen, ter da smo s Slovaki tvorili eno skupino. To — Mehovo pleme — zasedlo je Panonijo in vse one alpske pokrajine, ki sem jih že prej omenil. Značilno je, da je z razvalino krapinskega gradu zvezana pravljica, po kateri je ta grad bil v pradavnih časih rezidenca enega treh slovanskih bratov Čeh, Leh in Meh. Koliko je v njej resnice, se pač ne da in se tudi ne bo nikdar dalo ugotoviti; popolnoma iz nemar puščati pa takih ustnih sporočil nikakor ni. Saj spada ta pravljica v vrsto tistih predzgodovinskih čarov, kakor pravljica o Libuši, ki je bratom Čehom postala pravo sveto sporočilo.

Sicer imam pa za svoje mnenje mnogo važnejše podkrepitve. Te so:

1. okolnost, da se Slovaki ravno tako nazivajo Slovence, kakor mi, in svojo govorico slovenski jezik. Ravno tako torej, kakor mi svojo.

2. Velika sličnost njihovih jezikovnih oblik z našimi, med katerimi je zlasti značilna raba čistega *r*, ki je — kljubu stalnim neposrednim stikom z brati Čehi in Poljaki — vse do naših dni ravno tak, ko pri nas. Sicer slovaška skladnja in izrazoslovje nepobitno razodevata, da je slovaščina prava rodna sestra češčine. Naravno je to, ker so si Čehi in Slovaki vse do naših dni ostali neposredni sosedje, ki so med sabo neprestano občevali. Da smo Slovenci ostali s Čehi v podobni zvezi, bili bi si po vsej verjetnosti ohranili tudi več slovaškemu podobnega izrazoslovja. Toda med nas so se vrinili Mažarji in Nemci ter nas tako

pripravili ob teritorijalno zvezo z našimi severnimi brati. Kljubu temu pa bi se dalo navesti celo vrsto primerov, ki dokazujejo, da smo si iz nekdanje narodne in državne skupnosti ohranili mnogo besedi, ki jih imajo v svojem besednem zakladu Slovaki, katere so pa iz češčine in poljščine izginile. Predaleč bi vedlo, ko bi jih hotel tu navajati, saj se vsakdo, ki se zanima za slovansko čtivo, o tem vsak trenotek lahko prepriča. Ravno tako in še mnogo pogosteje pa je v slovaščini najti besede, ki se po obliki in izgovarjavi razlikujejo od čeških, pač pa popolnoma krijejo z našimi.

Zanimivo je tudi to, da pri nas tako priljubljenih in za narodno jelo priznanih žgancev, razen Slovakov ne pozna nobeno drugo slovansko pleme in da to jelo Slovaki nazivajo „žgance", kakor mi.

Jaz bom exempli gratia in samo kolikor se mi to zdi, da spada v okvir te razprave, navel le nekatere nad vse značilne izglede. Raziskovalcem, ki se — morebiti po mojem spisu vzpodbujeni — lotijo nadaljnjega znanstvenega proučevanja tega vprašanja, pa bodi prepuščeno, da jih — iz primerjave slovaškega pismenega jezika z našim — izluščijo kaj več.

Silno značilno za domnevo, da spadata južna in severna slovenščina k prvotni govorici one slovanske družine, kakor češčina, poljščina in ruščina, je dejstvo, da ima vsa ta skupina glagola „slišati" in „molčati". T e h d v e h — brez dvojbe jako bistvenih g l a g o l o v — n i m a j o b r a t j e S r b o - H r v a t i. Njim služita za izražanje kongruentnega pojma glagola „čuti" in „šutjeti" ali „šutiti (pri Srbih tudi „čutiti"), na primer: „Šta čutiš, (Zakaj molčiš) Srbine tužni?"

Kolikor sedaj ta dva glagola in izpeljanke iz njiju rabijo, pa so jih prevzeli od kajkavcev in čakavcev, ki po K o p i t a r j e v i ugotovitvi pripadajo slovenski jezikovni družini.

3. D e j s t v o, d a s o b i l i S l o v e n c i z a k r a l j a S a m a v n j e g o v i d r ž a v i, k i j e

obsegala Česko, Moravsko, Koroško, Kranjsko in Panonijo, in da so se pod njim skupaj borili proti Frankom, dočim Hrvatov ni bilo v tej družbi.

Zaključek, do katerega po razglabljanju vsega povedanega prihajam, pa je: da območje slovenskega jezika sega preko meja, katere se mu navadno — prav po birokratski navadi — predpisujejo. Ono sega v vse tiste pokrajine, ki so jih bili v davnini — pa naj si je bilo to v dobi rimskega Norika, Panonije, ali ob priseljevanju v kasnejši dobi — zasedli Slovenci. K tem pokrajinam spada pa tudi hrvatsko Zagorje s tistim ozemljem, na katerem je kasneje nastala v naši dobi tako divno razvijajoča se in procvitajoča „urbs in monte Grič", in vse postrano Lonjsko polje. Dokaz: Zagreb („Urbs in monte Grič") postala je po stečaju okolnosti prvostolnica Hrvatske; ohranila je pa kljubu vsem, s tem dejstvom zvezanim, političnim in kulturnim prilikam, svoj občevalni jezik, ki je veliko bliže pismeni slovenščini, ko srbo-hrvaščini. Daljši dokaz: kajkavska literatura razvijala se je na Hrvatskem čisto samostojno in neodvisno od štokavske. Slovenski slovstveni zgodovinarji to kaj radi puščajo v nemar, dasi je jasno, da se nobena slovenska slovstvena zgodovina, ki ne obravnava tudi hrvatskih kajkavskih piscev, ne more imenovati popolna.

Zavedam se dobro, da s temi ugotovitvami utegnem pri občutljivejših in vročekrvnejših bratih onkraj Kolpe in Sotle zadeti na odpor. Dasi bi mi kaj tacega bilo gotovo neprijetno, ker pišem z najboljšim namenom, vendar tudi tej morebitnosti zrem pogumno v obraz. To pa zato, ker mi niti od daleč ne pada na um, da bi hotel gostoljubne hrvaške Zagorce reklamovati za Slovence. Ne: oni — nekdanji Slovenci — prišli so po doselitvi Hrvatov po posebni sreči v sostav njihove države in jeli so se čutiti za pripadnike političnega hrvatskega naroda. To naj tudi ostanejo in — bodo ostali, kakor brez dvojbe kot taki postanejo z ostalimi brati Hrvati

in z nami Slovenci sedaj — ko je solnce posijalo tudi pred naša vrata — dobri in zavedni Jugoslovani.

Moja ugotovitev ima idealnejši namen in pomen. Rad bi izpred oči onih svojih rojakov, katerim je megla večstoletnega nemškega pritiska in iz njega izvirajočega upliva zatemnila jasen pogled, pregnal to oviro spoznanja. Kakšna sreča, da so bratje Hrvatje ob svoji priselitvi razširili meje svoje države preko Kolpe in Sotle do skrajnih meja slovenske domovine! Mi vsi bili bi v tem slučaju postali Hrvatje; bili bi pa tudi obvarovani vseh pogubonosnih uplivov, ki so jih vršili nad nami tuji gospodarji, naši zavojevatelji. Bili bi si pred vsem ohranili prvotno čistost in ono blagoglasnost jezika, ki jo opazovati moremo in jo lahko občudujemo pri hrvatskih Zagorcih, in ki je storila, da je zagrebški (kajkavski) občevalni jezik — vsaj po mojem mišljenju — sposobnejši biti občeslovenski občevalni jezik, ko ljubljansko, pod tujstvenimi uplivi spakedrano narečje. Čuditi se temu ni. Zagreb si je osvojil jezik svoje okolice. Ta jezik govorila je tudi njegova gospoda, ker mu je hrvatska državnost dajala veljavo. V Ljubljani, ki ni imela domače gospode, pa je tuji živelj prav neposredno in zato še veliko kvarneje uplival na narodno govorico, ko ondi, kjer se je slovensko prebivalstvo ob jezikovnih granicah stikalo s sosedi.

S tem pa sem podprl najbistvenejšo, v obseg te razprave spadajočo resnico.

Vsi hrvatski Zagorci so — ker so pod okriljem hrvatske države bili obvarovani nemškega upliva — ostali *el*-karji. Poleg njih tudi še oni Slovenci na Hrvatsko meječih krajev, ki so ostajali z njimi v stalnih občevalnih stikih. Z letemi vred ima torej el-kanje v ustni jezikovni rabi tudi še dandanes veliko premoč nad vsemi ostalimi slovenskimi narečji.

Po tem takem mu gre že po sili posestnega stanja prednost v ustnem občevanju.

Ako je tako, pa smemo prav gotovo tudi zgodovinski opravičenosti pripisovati nekaj pomena. Pa če bi kdo — sklicevaje se na jezikovni razvoj — hotel odklanjati primero z Brežinskimi spomeniki, češ, da je ta doba vendarle predaleč za nami, tedaj to ne more veljati — za Trubarjevo dobo. Že iz pijetete do začetnika našega pismenega jezika, morali bi za ustno izražanje poseči po narečju, ki so ga on in njegovi sotrudniki rabili za občevanje s svojimi rojaki.

Pa tudi po Gorenjskem se slovensko *el*-kanje ni že tako Bog ve kako davno izprevrglo v nemško *ve*-kanje. Odkar se je izprevrglo, pa sili *l* sam od sebe v govor Gorenjcev nazaj. Tako celo, da včasih izpodriva *v* od izgovarjave celo tam, kjer je v povsem legalnem posestnem stanju. Na primer: na Sal' (na Savi), po brli (po brvi), na gval' (na glavi) in celo v nemški izposojenki „švoh" (schwach), ki jo Gorenjci radi izgovarjajo „šloh".

Slučaj privede človeka često do rešitve zastavice, pred katero se mu je zdelo, da stoji brezupno. Naj v dokaz tega navedem malo primero. — Nekoč — poteklo je od tedaj že več ko štirideset let — obišče me o velikih počitnicah v Cerkljah profesor Levec. V teku razgovorov, ki so se zvečine tikali slovstvenih zadev, pravi naenkrat Levec: „Ravno prav, da se spomnim. Tako in tolikokrat premišljujem, odkod ime reke Pšate. Zatekel sem se že k nemškemu imenu ‚Beischeid', pa vendar ne morem najti korena. Ali veste morebiti vi za razlago?" — „Ta razlaga je čisto enostavna", odgovorim mu. „‚Pesčata', voda, ki v svoji strugi nosi pesek s sabo. Korenina je ista, kakor pri vaseh Pševo (Peščevo) pod sv. Joštom in Pšanjevica (Peščanjevica) pri Zlatem polju. Ista kakor pri imenu Peščenik nad Višnjo goro, ki bi ga Gorenjci nazivali Pšenik. Čeh ima za peščena pridevnik ‚písčitá'." — „Pa res," pravi sedaj Le-

vec z onim nasmehom zadovoljnosti, ki je bil pri njem tako značilen, „kako priprosta, pa vendar točna razlaga! Jaz pa se brezuspešno mučim in mučim z njo. Pa še nemščino kličem na pomoč!"

Prav podobno je meni odprl oči prijatelj Vrhovnik. Tudi le slučajno. Često sem premišljeval, od česa izhaja priimek Avšič, ki je doma v vaseh Sneberje in Zadóbrava za Savo ob robu ljubljanskega polja. Vedno in vedno se mi je ob vsakem takem premišljevanju vsiljevala razlaga, da je nastal iz psovke „Avša". Vendar sem to kot malo verjetno zavrgaval. Razlaga mi je zatorej ostala zagonetna, dokler mi je ni pojasnil goli slučaj. V „Glasniku muzejskega društva v Ljubljani, letnik VII., VIII." priobčil je I. Vrhovnik pod naslovom „Bitka pri Hrušici blizu Ljubljane leta 1491. in priče o njej" na straneh 12. do 17. silno zanimivo razpravo, s katero je ugotovil in z dokazi podprl, da se je bitka ob vpadu Turkov leta 1491. vršila pri Hrušici pod Ljubljano in ne, kakor se je doslej mislilo in za zgodovinsko dokazano smatralo, pri Hrušici nad Logatcem. Izmed prič, ki so bile glasom te razprave leta 1554. zaslišane in ki so se vpada Turkov in njihovega poraza v hruševskem gozdu, potem ko so iz svojega taborišča pri Slapu jeli prodirati proti Ljubljani, še prav dobro spominjali, bil je tudi posestnik Primus Allschitsch iz Snéber.

Kar s stola me je vzdignilo, ko sem to čital. Saj sem čisto nepričakovano našel avtoritativno razlago za postanek priimka Avšič. Našel sem pa še več. Dokaz namreč, da so leta 1554. naši Gorenjci bili še nepokvarjeni *el*-karji. Pisava priimka Primož Allschitschevega v zaslišbenem zapisniku, ki ga hrani Šentpeterski župni arhiv Ljubljanski pod F. I/8b-10, spričuje to nad vse jasno. Prijatelj Ivan Vrhovnik mi je pa dal še dragocenejše potrdilo za mojo tezo: dokaz namreč, da so zakrknjeni *el*-karji bili še tudi na začetku 17. stoletja. V prvi stolni krstni knjigi šentpeterske župe je namreč našel, da je bil dne

8. marca 1600. krščen Primus Alschitshz, leta 1610. pa da je pri nekem krstu bila botra Vrsula Allshishka. Priimek Alšič, ki ga danes izgovarjamo „Avšič“, ne pomeni nič drugega, ko Aleševega sina. In kaj je pri tem še zanimivega? — Da je pri tvorbi priimka izpadel samoglasnik e. Ker tako Čehi kakor Slovaki še dandanes sklanjajo Aleš, Alša, Alšu in tvorijo pridevek Alšev — Alšov — je ta okolnost potrdilo več za mojo domnevo, da smo v selitveni dobi bili s Slovaki en narod. In Slovaki — ti severni Slovenci, kakor se sami imenujejo — so, kakor tudi našim gospodom *ve*-kavcem ne more neznano biti, še danes čisti *el*-kavci. Mimogrede naj ob tej priliki le iz kurijozitete omenim razveseljivega dejstva, da je svetovna vojna prinesla slovenskemu imenu še prav poseben sloves. Saj je to ime do pred nedavnem še dajalo obeležje zvaničnima nazivoma dveh samostojnih držav: Češkoslovenski Republiki in Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. V nazivu poslednjeimenovane moral se je pač umakniti, da naredi prostora enostavnejšemu in pomembnejšemu imenu; v nazivu prvoimenovane države pa mu je, kakor vse kaže, sojena stalnost.

Po vsem doslej povedanem je po mojem mnenju jasno, da je *el*-kanje prvotna slovanska izgovarjava, birokratsko usiljeno nam *ve*-kanje pa neopravičljivo in neželjeno posegane v jezikovni razvoj. Prav nazorno nam to stopi pred oči, ako primerjamo Trubarjev in Dalmatinov jezik z jezikom Brežinskih spomenikov in pa Kolomonovega žegna. Saj je jezik Brežinskih spomenikov bližje Trubarjevemu, ko ona jezikovna kolobocija, v kateri je bil kasno po Trubarjevi dobi natisnjen „Colomone shegen“. In le temu je takorekoč pri vsaki drugi besedi utisnjen žig opičenja po Nemcih. Naj nam že gnus, ki ga ob čitanju tega neodpustnega pačenja našega lepega jezika moramo občutiti, rodi odpor proti nadaljnjemu vpeljavanju tujskih elementov vanj!

Sedaj pa: „last not least“. — Blagoglasje jezika je ona zadnja, a zato ne manj važna točka, ko one, o katerih sem razpravljal doslej. Saj jih že vidim, one, ki prisegajo na modrost svečenikov svetega Birokracija, kako se nekam zaničljivo zmrdujejo. Pa le počasi! Pojdite, prijatelji, poslušat mehko, prijetno donečo govorico hrvatskih Zagorcev, ali — za kar imate ob sedanjih ugodnih prometnih zvezah tako lepo priložnost — zagrebških domorodcev, ali pa čitajte Domjanovićeve, v zagorskem narečju pisane pesmi, in primerjajte jo z ustnim izražanjem naših koroških rojakov ali njim najbližjih Gorenjcev. Celo vaša ušesa — pa naj bi bila tudi na *ve*-kanje uglasbena — morala bodo čutiti koliko blagoglasnejša je prva od zadnje. Saj se je končni *l* pri glagolih izprevrgel celo tedaj v *v*, kadar pri ženskih spregatvenih oblikah ne stoji več na koncu. Naj se mi zameri ali ne, meni se na nemško govorico alpskih dežel tako živo spominjajoča izgovarjava znanih dveh stavkov „Mica, a j' kaj piva kobiva? — Ovbe no, Uka, mav j' požvampava, poj ja pa z gvavo zmajava, pa j' šva“, ne zdi prav nič blagoglasna.

Toda: sv. Birokracij postavil si je boj proti blagoglasnosti našega jezika za nalogo. Dokaz zato podaja nam njegov ukaz z dne 24. marca 1922 št. 1208. S tem ukazom je namreč enostavno dekretoval, naj se mesto končnega *l* povsod izgovarja *v*, ali, če hočete: bilabijani *u*.

Sedaj si pa poglejmo posledice te naredbe. Končnico na *l* ne izgovarjajo v narodu povsod enako. Ponekod se *l* s predidočim samoglasnikom izgovarja kakor *ov*, drugod kakor *u*. Z vsesplošno obvezno izgovarjavo *ela* z *ve*, upeljava se torej novotarija, ki kvari narodovo govorico. Le vzemimo nekaj primerov iz šole, iz gledališča in iz radija. — Besede: grizel, hotel, jedel, kotel, legel, medel, misel, osel, pletel, posel, rastel, želel, ki se v navadni govorici glase: grizu, hotu, jedu, kotu, legu, medu, misu, osu, pletu, posu, rasu, želu, done nam po uradnem ukazu

sedaj takole na ušesa: grizev, hotev, jedev, kotev, legev, médev, misev, osev, pletev, posev, rastev, žélev. — Drugi primer: besede: belil, bulil, cvilil, dahnil, dvignil, ganil, hvalil, kriknil, krulil, motil, nagnil, naznanil, pahnil, palil, pilil, priklenil, pustil, sahnil, silil, sestavil, spotaknil, vozil, za katere ima narod izgovarjavo: belu, bulu, cvilu, dahnu, dvignu, ganu, hvalu, kriknu, krulu, motu, nagnu, naznanu, pahnu in pehnov, palu, pilu, priklenu, pustu, sahnu, silu, sestavu, spotaknu in spoteknov, vozu — podaja nam uradno predpisana izgovarjava takole: buliv, cviliv, dahniv, dvigniv, ganiv, hvaliv, krikniv, kruliv, motiv, nagniv, naznaniv, pahniv, paliv, prikleniv, pustiv, sahniv, siliv, sestaviv, spotakniv, voziv. — Tretji primer. Besede: begal, gledal, jecljal, kidal, klečal, krcal, kričal, kuhal, lagal, obsekaval, okopaval, peljal, pokal, pošiljal, popival, požigal, prebijal, prebiral, procvital, sameval, sanjal, sedeval, skakal, sekal, tiskal, udejstvovaval, zaviral, ki bi se iz narodovih ust čule: begov ali begu, gledov ali gledu, jecljov, kidov ali kidu, klečov ali kleču, krcov, kričov ali kriču, kuhov ali kuhu, lagov ali lágu, obsekavov ali obsekavu, okopavov ali okopavu, pelov ali pelu, pokov ali poku, pošiljov, popivov ali popivu, požigov ali požigu, prebijov ali prebiju, prebirov ali prebiru, procvitov ali procvitu, samevov ali samevu, sanjov, sedevov ali sedevu, skakov ali skaku, sekov ali seku, tiskov ali tisku, udejstvovavov ali udejstvovavu, zavirov ali zaviru, done po zaukazani izgovarjavi: begav, gledav, jecljav, kidav, klečav, krcav, kričav, kuhav, lagav, obsekavav, okopavav, peljav, pokav, pošiljav, popivav, požigav, prebijav, prebirav, procvitav, samevav, sanjav, sedevav, skakav, sekav, iskav, udejstvovavav, zavirav.

Kdor živi med narodom in kdor občuje z narodom, moral mi bo priznati, da je to neodpustljivo pačenje njegove govorice. Pa naj si je bilo tudi uradno zakrivljeno! To ni nič drugega, ko takšno reglementovanje ustnega izražanja, kakršno vojne reglementacije predpisujejo za vojaštvo. Ne bom tajil, da so poslednje z gledišča discipline, brez katere si

dobro vrejene obrambne moči ni misliti mogoče, neobhodno potrebne. Pač pa jih odklanjam v danem slučaju, ker posegajo v področje, kateremu je prvi pogoj prirodni in samosvoj razvoj, ki naj ga država s primernimi učnimi sredstvi pospešuje in podpira, katerega pa ne sme stiskati v tesne okove birokratskih kalupov. Pišem to s tem večjim povdarkom, ker mi zanesljivi viri govore, da vlada ponekod v srednjih — in Bog si ga vedi, če ne tudi v drugih — šolah taka strogost, da se dijaštvu daje ukor in grozi celo s slabšimi redovi, ako se pregreši proti uradno zaukazanemu *ve*-kanju.

Znana resnica je, da so na svetu ljudje, ki so bolj papeževski, ko papež sam. Točnost te resnice je tudi v našem slučaju mogoče ugotoviti z nadaljnjo, nič kaj simpatično posledico zaukazanega *ve*-kanja. V polpreteklem času smo videli, kako je avstrijska uprava v učiteljskem stanu našla vedno poslušnih ušes za vse svoje — često celo v slovensko-narodnem oziru škodljive — nakane. Položaj se v tem oziru ni izpremenil. Le da se učiteljstvu sedaj — v dobi naše lastne državnosti — tega v greh šteti ne more. Pač pa je gotova doza kritičnosti vedno in povsod umestna. To pa je, česar v danem slučaju pri svojem učiteljstvu pogrešamo. Ne pri vseh; pač pa pri večini. — In tako je ta večina v svoji gorečnosti sprejela ukaz z dne 24. marca 1922 tako, kakor si ga njen pouzročitelj menda vendar sam ni zamislil. *Ve*-kanje postalo jej je tako idealno lepo, da so — puščajoč popolnoma v nemar na strani 22. dr. Breznikove „Slovenske slovnice“ natisnjene predpise — začeli učiti in z lastnim primerom podkrepljevati, da se predlog *v* ne sme — kakor je učila stara šola — izgovarjati ustničnozobno, temveč polnoglasno. Ne torej *v*-kavno, temveč *ve*-kavno. Nekaj na osnovnih šolah delujočih učnih moči poznam, ki so s tem samolastno ustvarjenim si pravilom tako zrasle, da jim predloga *v* tudi v vsakdanji govorici ni mogoče izpregovoriti drugače, ko *ve*-kavo.

Kar za predlog *v*, to — mislijo nekateri — velja seveda tudi za predloge *s*, *z* in *k*. Zato se je v osnovnih šolah naše dobe, menda kar sam od sebe razvil pouk tudi na to stran in to je privedlo tako daleč, da mlada generacija, ki je uživala začetni pouk v osnovni šoli naših dni in je — v teku nadaljnjega svojega izobraževanja podprta z najvišjo znanostjo, ki si je more človek v šolski dobi pridobiti — stopila na javno poprišče, ni v stanu, da se izraža brez ravnokar omenjenih, uho žalečih potvor. — Ljudje, starejših let, ki smo uživali osnovni pouk, predno je ta histerija prišla v modo, moramo pa v gledališču in radiju poslušati te bolne izrastke moderne jezikovne vzgoje. In gledališče je popolnoma pod njeno oblastjo. Tam so celo — ker so ekstempora poseben privilegij vseh gledališč — prišli še na hujše pačenje jezika. Opustili so namreč v izgovarjavi razliko med nedoločnikom in namenilnikom. — Stavek: „Srečo iskati je vsakomer dopustno; ni pa priporočljivo hoditi v Kanado srečo iskat“ podalo ti bo gledališče takole: „Srečo iskat je vsakomer dopustno; ni pa priporočljivo hodit v Kanado srečo iskat“. Pri tem se bo pa še prav rado dogodilo, da ti bosta nedoločnik in namenilnik enako naglašena prišla do ušes.

Zapisoval sem si dne 1. februarja 1931. tole izgovarjavo radijevega naznanjevalca „Avalinih“ dnevnih vesti. V tej in takile slovenščini so bili podani: „Ve tej komisiji..., ve dovoljeni meri..., ke vsem razpravam..., ve vlačilci..., ve verski institut..., ve roke kralja..., ve javni službi in ve državnih podjetjih..., ve Tveru (pravilno bi bilo: v Tveri, ker je Tver ženskega spola) ..., ve Minsku..., itd., kar pa nisem več poslušal, ker mi je že tega bilo čez in čez dovolj in sem zato pretrgal električno zvezo.

Upam, da mi bodo spoštovani čitatelji pritrdili, da je to čezmerno *ve*-kanje ne samo proti pravilom, ki jih o izgovarjavi predloga *v* daje dr. A.

Breznik na 22. strani svoje slovnice, temveč da je tudi v premem protislovju z blagoglasnostjo slovenskega jezika.

Toda v tem oziru je *ve*-kovski ukaz rodil še neverjetnejše posledice. Lahko bi le-teh navel več primerov; nadejam se pa, da bo v ilustracijo kakovosti teh posledic zadostoval en sam. Evo ga! S hvalevrednim namenom sklenilo je vodstvo radijskih podajkov seznanjati in razveseljevati svoje naročnike tudi s petjem narodnih pesmi. V ciklu teh podajkov bile so tudi one, poezije in resnične — včasih razposajene — šaljivosti polne zdravice in vinske pesmi, od katerih zlasti ob trgatvah tako veselo odmevajo naše prelepe vinske gorice. Pel jih je „Dolenjski pevski zbor". Med drugim je bila tudi ljubka, silno blagoglasna, vsesplošno priljubljena in po vseh kotičkih naše blagoslovljene zemlje dobro znana:

„En starček je bil,"

katere druga kitica se glasi takole:

„Je reku taku,
Je glažek nagnu,
Nej tječe, nej tječe,
Da se bo vidlu dnu!"

In kako nam jo je zapel v radiju „Dolenjski (?) pevski zbor?"

„Je rek*ev* tako,
Je glažek nagni*v*,
Naj teče, naj teče,
Da se bo vidlo dno."

Menda mi ni treba naglašati, da je po takem zapetju bilo po onem blagoglasju, ki ga je položil narod s priprosto ubranostjo vanjo. Sicer se mi zdi, da te pesmice z navedeno izgovarjavo ni mogel zapeti resnično „Dolenjski pevski zbor". Če jo pa je, tedaj je to dokaz več, kako kvarno je uradno zaukazano *ve*kanje.

Pa poreko morebiti, da pregreški proti pravilu vendar ne morejo pobijati opravičenosti pravila samega. Da, prav zares. Pritrjujem temu. Zato se pa tudi *el*kanje ne sme izpodbijati s tem, da se pretirano mehčanje te soglasniške končnice, ki ga za-

krivljajo nevedoma — ali recimo tudi vedoma — nekateri nekritični poznavalci jezika, navaja za razlog proti njemu. To pa se je ob sklicevanju na Ivan Cankarjevo avtoriteto zgodilo v jezikoslovni praski, katere sem omenjal. Naj se mi ne zameri, da v dogodek: „Jedna jedelj pomaranča in jedna jedelj pomaranča sta dve jedelj pomaranči" pri vsej spoštljivosti, katero sicer gojim do Ivana Cankarja, ne verujem. Prav dobro sem Ivana Cankarja poznal in po občevanju z njim smem reči, da sem ga z marsikake strani proučil. Zato se smatram opravičenega reči, da je vsa ta pripovedka o preomehčanem sešteVanju dveh pomaranč v šoli in o nastopu malega paglavčka Cankarja proti eljkajoči učiteljici muhasta izmišljotina, — ali če hočete — licentia poetica, s katero si je pisatelj Cankar dovolil ne posebno srečen dovtip. Saj je Ivan Cankar bil pesnik tudi tedaj, ko je pisal v prozi.

Seveda ta moja sodba Ivanu Cankarju ne more vzeti ne sence njegove literarne veljave. Pač pa stavlja v opravičen dvom z neko posebno povdarnostjo zapisano trditev enega izmed jezikovnih borcev, da je „že z zapisom tega dogodka samega Cankar na večne čase izpodrezal korenine priskutnemu „eljkanju". — Saj takega „elkanja", proti kateremu je šel boj, kakor je iz vsega tega spisa vidno, še bilo ni! Da se pa resnično pretiranega „eljkanja" nekateri še niso odvadili in se ga brž kone tudi ne bodo, dokazuje okolnost, da sem še le poslednjih dni v enem naših dnevnikov čital naznanilo, pod katerim je bil podpisan Pritekelj. Mož menda misli, da se mora tako podpisovati zato, ker je pri enakozložnem imenu Prijatelj tudi našel *j* na koncu.

Naj pri tem ugotovim, da načelstvo prosvetnega oddelka pri pokrajinskem namestništvu v Ljubljani nikakor „ni bilo kompetentno oblastvo" za izdavanje takšnih dalekosežnih na-

vodil in naročil, kakršno je bila naredba št. 1208 z dne 24. marca 1922. Kompetentno oblastvo za to je bilo le pokrajinsko namestništvo, kateremu je stal na čelu osrednji vladi v Belem gradu odgovorni pokrajinski namestnik. Le-ta je pač mogel načelnike oddelkov pokrajinske uprave pooblastiti, da rešujejo in podpisujejo tekoče zadeve svojih oddelkov, ker bi drugače ne bil kos obilici posla in svojim reprezentativnim dolžnostim. Tako sem tudi jaz, ki sem bil takrat pokrajinski namestnik, ob nastopu svojega urada v rečenem smislu pooblastil tedanjega načelnika prosvetnega oddelka z naročilom, da mi ima o vseh važnejših stvareh poročati in jih reševati le po mojem odobrenju, kar sem označeval vedno s parafo. Po tem naročilu se je tudi ravnal, kajti malo kateri načelnik mi je hodil tako često poročat, ko načelnik prosvetnega oddelka. Marsikdaj celo o zadevah prav podrejene važnosti.

A glejte „čuda golemoga". O predmetni naredbi mi ni prišel poročat, nikari že da bi si bil na-njo izposloval mojo parafo.

Pač me je bil prišel obvestit, da se ima vršiti neko posvetovanje veščakov o metodi jezikovnega pouka in me vprašat, če mu želim sam predsedati. Zaradi obilice drugih opravil, prepustil sem predsedanje njemu.

Naravno je, da bi mi bil imel priti poročat o poteku posvetovanja in o nameravanih posledicah. A ravnalo se je, ko da je vse, kar je s tem posvetovanjem v zvezi, enostavno padlo v vodo. — Dne 3. julija 1922 sklical je — kakor je iz spisov razvidno — šolski nadzornik za humanistične predmete posebno anketo, da jej naznani namero prosvetnega oddelka glede *ve*-kanja. Vsi anketisti — sami praktični šolniki — izrekli so se proti nepotrebni novotariji in so opozarjali na nepremagljive težave, ki morajo nastati in gotovo tudi nastanejo pri pouku. Nekateri so celo ogorčeno protestovali

proti naznanjeni jim nameri. A vse zastonj, gospod nadzornik je kratkomalo izjavil, da to ni namera, temveč že trden sklep.

Zasnovatelji furtimaštva me o tej anketi niti obvestili niso. Še celo tedaj ne, ko so videli, kakšno stališče je zavzela anketa šolnikov.

Da bi se bila stvar načelniku prosvetnega oddelka zdela podrejenejše važnosti, ko n. pr. premeščenje kakega učitelja, o čemer je prihajal vedno po mojo parafo, je pač težko pripustiti. Ne morem si kaj, ali otresti se ne morem misli, da ga je k temu ravnanju prav navlašč navdahnil sv. Birokracij. Menda zato, ker me je ta čudni svetnik poznal za *el-karja* in je poleg tega pri gimnazijski anketi spoznal, da ne spadam med ljudi, ki s svojim prepričanjem lepo mirno in tiho ostajajo za bregom. Saj je jasno, da bi jaz, zato ker je dr. Anton Breznik v prvi in drugi izdaji svoje „Slovenske slovnice" glede izreka trdega *l* pustil svobodo, t. j. izreko *w* (soglasniškega *u*) ali srednjega *l*, in se ni odločil samo za eno izreko, t. j. za izreko w, dalje glede na to, da se je srednji *l* ohranil v izgovarjavi še tudi v Beli Krajini in na Spodnjem Štajerskem in končno, ker imajo to izgovarjavo vsi kajkavci in nekatera čakavska narečja Istre in njenih otokov (n. pr. „Popuhnul je tihi vjetar i odnesal Mari krunu), prav gotov ne bil dopustil naredbe, kakršna je ona pod št. 1208 z dne 24. marca 1922. Vsaj ne brez sklicanja številne predhodne ankete lingvistov in šolnikov, ki bi bila imela stvar pretresti na temelju poročila prof. Nahtigala in dr. Breznika.

Da je večkrat omenjeni razpis bil prenagljen, pokazalo se je v praksi. Tako je že dne 23. novembra 1922 ravnateljstvo državne realne gimnazije v Ljubljani opozorilo na težave pri pouku. Sv. Birokracij seveda ni za trenotek ni bil v zadregi. Odgovoril je enostavno, da se ima trdi *l* — naj si stoji za polnim ali polglasnim *e* — izgovarjati kot *v*. Kam je to v svojih posledicah privedlo, pokazal sem v izgledih, ki sem jih v predidočem navel. — S čišče-

njem jezika izrinili smo srečno iz narodne govorice že veliko število tujih spak. Ljubljani, ki je po našem združenju v lastni državi postala navsezadnje vendarle središče vsega našega narodnega življenja, nastala je sedaj imenitna naloga, da nam Slovencem, katerih pismeni jezik se je tako lepo razvijal in je jel obvladavati vse naše javno življenje, dá tudi enotno in blagoglasno izgovarjavo, ki bi v resnici imela izvor v naših narečjih. Mesto, da se je tega zavedala, pa je trpela, da je to nalogo prevzel in sebi prilastil sv. Birokracij, ki je še povsod po svetu, kjer se je loteval velikih stvari, vzbujal veselost ali pa povzročal nepopravljivo škodo. — Predpisal je namreč pri mnogih izrazih čisto šablonsko izgovarjavo in s tem uvel v lepo našo govorico mnogo spakovanja, kakršnega doslej nikjer v našem jezikovnem območju ni bilo čuti. Obžalovati je le, da se tisti dve strani, ki sta mu iz hvalevredne uslužnosti dali možnost za njegove ekstrature, niste odločno uprli, ko se je pokazalo, kako nedostatno je iz njune razlage vedel razbrati dotično gradivo in kakšno zmedo je povzročil.

Zanimiva in ob enem zabavna je pa ugotovitev, da furtim izdana naredba št. 1208 z dne 24. marca 1922 še danes ni veljavna. Ona bi mogla obvezno moč dobiti še le, ko bi jo potrdil ban.

Sv. Birokracij je prav posebne vrste svetnik. On povsod skuša uganiti, kako bi se mogel prikupiti svojim respektivnim božanstvom. Ker se smatra za nezmotljivega, laska si tudi, da to vselej tudi res ugane. Zato ni izključeno. da je v danih razmerah nameraval s svojo naredbo dokazati, kako mu je do tega, da slovensko govorico približa srbsko-hrvatski. Vsaj iz njegovega, v spisih zabeleženega modrovanja se da to sklepati. Vpraša se zatorej, če se je onemu diabolu rotae, ki je zanj vso akcijo za mojim hrbtom vodil, vsaj to posrečilo.

Odgovoril bom na to vprašanje, s tem-le dejanskim dogodkom:

Moj prijatelj, sloveči hrvatski pesnik in literat dr. Ante Tresić-Pavičić prihajal je pred vojno večkrat k meni v Cerklje na oddih in se je rad udeleževal lovov v tamošnjih gozdnih revirjih. Kakor znano se ob takih prilikah med lovskimi odmori veliko govori in si lovci slajšajo zakusko z bolj ali manj posrečenimi dovtipi in latinskimi pripovedkami. Neki dan me po takem lovu doma pri večerji iznenadi prijatelj s tem-le vprašanjem: „Reci mi, Ivane, kako je to, da tebe, kad sa ljudima govoriš, razumijem sasma dobro. Dapače svaku reč. Al od toga što seljaci govore s tobom, mogu razumiti samo kadkada po koju reč". — (Povej mi, Ivan, kako je to, da tebe, ko z ljudmi govoriš, razumem čisto dobro. Celo vsako besedo. Od tega, kar govore kmetje s teboj, pa morem razumeti samo semtertje kako besedo). Razložil sem mu, da jaz govorim slovenščino, kakor se piše: ljudje pa v narečju. — Kakor ta izgled kaže, se je torej sv. Birokracij tudi v tem oziru vrezal.

Pred vojno smo imeli v Ljubljani slovensko gledališče, ki je moglo pod firmo „Dramatičnega društva" s podporo mesta ljubljanskega in dežele Kranjske vršiti svojo nalogo. Ko je vodstvo predstav prišlo v roke Antonu Trstenjaku, ki je ves gorel za Vuka Karadžića nauk „piši, kakor govoriš", zavrgel je na načelu „govori kakor pišeš" slonečo dotedanjo izgovarjavo pri gledališčnih predstavah in jo je odpravil. V gledališču so tedaj začeli *ve*kati. A glej: po končani sezoni postal je Trstenjak iz Savla Pavel. Sam je posegel zopet po *el*kanju, češ da se je prepričal, da je ob velikem številu naših narečij vendar najpametneje, ako se etimološki pismeni jezik jemlje tudi pri ustnem občevanju za podlago. In od tedaj je pod Govekarjem in drugimi ostalo v našem gledališču, ki je v nekdaj tako ponemškutarjeni Ljubljani imelo v jezikovnem oziru vršiti važno odgojno nalogo, *el*kanje v veljavi.

še le „kompetentno oblastvo načelstva prosvetnega oddelka pri pokrajinskem namestništvu v Ljubljani“ je dne 24. marca 1922 pod št. 1208 furtim uradoma izdalo za vse šole veljavno naredbo o *ve*kanju, ki je — naravno — preskočila tudi na gledališče. — Dejal sem „furtim“. Dotična naredba izšla je namreč za mojim — tedanjega pokrajinskega namestnika — hrbtom. O njej sem izvedel še le leta 1929. iz časniške praske.

Reči moram, da me ta za mojim hrbtom izvedeni postopek sv. Birokracija zelo spominja na pokojno Avstrijo. Ona je namreč imela tudi v takih stvareh, kakor je tu razpravljano vprašanje, svoje prav posebne politične smernice. Kdor se je v večkrat omenjeni jezikovni praski zaletaval v „Piko“, bil je zatorej o stvari slabo poučen. Njej je vsaka priložnost, da na kakršen koli način zanese zmedo med slovanske narode, bila dobrodošla. Pa če tudi zmedo le v jezikovnem oziru. Saj je, da zavest narodne skupnosti oslabi, poleg srbskega in hrvatskega jezika iznašla še bosanski jezik. Šla je celo tako daleč, da je s sredstvi, kakršnih ima vsaka država dovolj, da upliva na svoje uradnike, zapeljala slovanskega učenjaka, dvornega svetnika in vseučiliščnega profesorja, mehkega dr. Vatroslava Jagića, da jej je to potrdil. Tega potrdila potrebovala je hinavka, da se je mogla avtoritativneje sklicevati na svojo tezo, da v Bosni in Hercegovini ni ne Srbov in ne Hrvatov, temveč le ljudje, ki govore bosenski jezik. Preuslužnemu dr. Jagiću so slovanski politični krogi ono potrdilo po vsej pravici zamerili, in če se prav vzame, pomeni res madež na njegovem sicer svetlem imenu.

Še huje je seveda bilo na Madjarskem. Tam so — samo da število Srbov in Hrvatov na svojem teritoriju kolikor mogoče zmanjšajo — šteli Srbe, Hrvate, Race, Tote, Vende,

Šokce, Bunjevce, Ilire, Dalmate in Bošnjake. — Vse, kar je povedala „Pika“ o temnih namerah avstrijske birokracije proti Slovanom, je torej popolnoma opravičeno in bi bilo le še popolniti s še temnejšimi namerami madjarskih birokratskih krogov, ki so bili v tem oziru dovzetni učenci Dunaja. Le da so svoje ondotnje mojstre doma prekašali.

Vseskozi dostojni slovanski *l* imel je pa in ima še vedno hude nasprotnike tudi v takih krogih, ki bi jim delal krivico, ko bi jim hotel pripisovati kake slabe namene. Njim se menda obnašanje *el*ovo ne zdi tako imenitno, ko nastop razbohotivšega se *ve*-a. Pa se je našel med njimi eden, kateremu hlapca *El*a obnašanje sicer tudi ni bilo všeč, ki je imel pa vendar toliko narodne svesti, da ga ni hotel žrtvovati tujemu *ve*-u na ljubo. Ozrl se je zato k svojima sosedoma na jugu in našel je pri njima hlapca *O*-a, o katerem je izvedel, da svoje dolžnosti prav zadovoljivo vrši. Kaj se mu je torej zdelo naravnejega, ko da se je zmenil z njim, naj stopi tudi k njemu v službo. Ker je bil iz sorodne rodbine, ni se mu niti potrebno zdelo obvestiti o tej poselski zadevi njegovih gospodarjev. Nasprotno: hlapca *O*-a je celo zagotovil, da mu preskrbi zaslužka tudi pri svojih prijateljih. — Toda kaj se zgodi? Hlapec *O* je kmalu izprevidel, da se prijatelji njegovega novega soslužbodajalca — mesto da bi mu tudi oni zaslužka dajali — njegovi zročnosti posmehujejo, češ, da je levična. — Njegov novi soslužbodajalec pa je v tem stopil v tesnejše stike s celjskimi grofi in sam grof Urh ga je poučil, da nikdo ne more dobro služiti dvema gospodarjema ob enem in da je zato on sam, ki bi bil kot svak despota Brankovića pač lahko uporabljal njegovega slugo *O*-a, poklanjal vse zaupanje v nezmanjšani meri svojemu preizkušenemu in zvestemu slugi *El*-u. Ta opozo-

ritev je izdala: hlapec *El* dobil je zopet zaupanje, ob katero je bil začasno prišel.

Čisto zgrešeno je bilo torej mnenje tistega jezikoslovnega impresijonista, ki je mislil, da se je z nadomestilom slovenskega *el*-a po srbohrvatskem *o*-u zadela žebljica na glavíco.

In sedaj k zaključku! Po vsem tem, kar sem v tej razpravi navel, je jasno, da gre v slovenski govorici *l*-u na koncu besedi prednost pred kako drugačno izgovarjavo zato, ker je taka izgovarjava:

1. slovenska,
2. zgodovinsko utemeljena,
3. še danes bolj razširjena, ko vsaka druga,
4. najblagoglasnejša.

Kazalo oseb, ki se v tej knjigi omenjajo.

Aškerc Anton: 174.

Badeni grof Kazimir: 22.
Bleiweis dr. Janez vitez Trsteniški: 48.
Bleiweis dr. Karol vitez Trsteniški: 22, 68, 85.
Brejc dr. Janko: 102.
Breznik dr. Anton: 196, 201.
Bylandt-Rheidt, grof: 37, 39, 90.

Cankar Ivan: 199.
Choller dr. Vojko: 149.
Coolidge, profesor: 40.

Dalmatin Jurij: 166, 178.
Davidović Ljuba: 95.
Deschmann Karl: 17.
Detela Oton: 91.
Dimnik Jakob: 68.
Dolenc dr. Metod: 93.
Dzimski Alois: 53, 54, 58, 59, 66, 69, 77.

Eller dr. Fran: 93.
Erjavec Fran: 3, 5, 6, 7, 9, 10, 21, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 41, 42, 47, 84, 85, 89, 94.

Ferjančič dr. Andrej: 87, 90.

Gabrščček Andrej: 113, 114.
Govékar Fran: 203.
Gregorič dr. Vinko: 60.
Grošelj Fran: 68.
Gruden dr. Ivan: 185.
Gruška: 113.

Hartl dr. Ritter von: 93.
Hein dr. Viktor, baron: 26, 28, 29, 44, 71, 72, 88.
Henrik II., vojvoda bavarski: 185.
Hudnik dr. Matija: 68.
Hurban Josef Miloslav: 175.

Jagić dr. Vatroslav: 204.
Jeglič dr. Anton, knezoškof: 5, 9.

Kersnik dr. Janko: 26, 30.
Kidrič dr. Fran: 176.
Kivi Alexis: 175.
Klein Anton: 68.
Knez Ivan: 112.
Kolár Jan: 175.
Kopitar Jernej: 181, 188.
Kozak Josip: 68.
Krajec dr. Otmar: 148.
Kramář dr. Karel: 8.
Kramer dr. Albert: 94.
Kregar Ivan: 6.
Krek dr. Gojmir: 93.
Krek dr. Janez Ev.: 7, 8, 9, 26, 33.
Krisper dr. Valentin: 85.
Kuhar dr. Alojzij: 149.
Kupnik E.: 182.
Kušej dr. Rado: 93.

Lampe dr. Frančišek: 8.
Lapajne dr. Stanko: 94.
Lenarčič Josip: 22.
Lenče Josip: 68.
Levec Fran: 87, 191.
Lokar dr. Janko: 13.

Mahr Ferdinand: 44.
Maister Rudolf: 43, 113.
Majaron dr. Danilo: 22, 86, 87, 89, 90, 91, 95.
Majhen Josip: 125.
Mally Fran: 68.
Malovrh Miroslav: 23, 48.
Melzer Karl: 11, 12, 13.
Mohorič dr. Fran: 94.
Munda dr. Fran: 82.

Nahtigal, profesor: 201.
Nester, kijevski letopisec: 171, 182, 184, 186.

Oton II., kralj: 185.
Ozvald dr. Karol: 93.

Palacký František: 175.
Papež dr. Fran: 26, 44.
Pavlin Fran, inžener: 68.
Plantan Ivan: 61, 68, 69, 73, 76, 79, 80, 81.
Pitamic dr. Leonid: 93.
Ploj dr. Miroslav: 36, 40, 93.
Polec dr. Janko: 93, 94.
Potiorek, general: 10.
Povše Fran: 87, 90.
Prešeren dr. Fran: 12.
Prijatelj dr. Ivan: 105.
Prosenc Josip: 68.
Protić Stojan 142.

Rajh dr. Jakob: 94.
Reinolt, ministerski svetnik: 112.
Reisner Josip: 108.
Robida Ivan: 62.
Rostohar dr. Mihajlo: 94.

Sagadin dr. Štefan: 93.
Samo, kralj: 188.
Schaffer dr. Adolf: 33.
Schwegel dr. Josip, baron: 27—30, 88.
Senekovič Andrej: 68.
Senekovič Bogumil: 94.
Sernec dr. Gvidon: 93.
Stare dr. Josip: 68.
Subotić dr. Dragutin: 171.

Šafářik Pavel Josef: 175.
Škerlj dr. Milan: 93.
Škrjanec Ivan: 68.
Štefe Ivan: 6, 23, 87.
Štur Ljudevit: 175.
Šubic Ivan: 68, 112.
Šuklje Fran: 3, 8, 21, 28, 29, 30, 32—34, 95, 99—105, 107, 108, 111—114.
Šušteršič dr. Ivan: 6, 9, 10, 23, 25, 26, 33, 35—40, 42, 43, 91, 94.

Tavčar dr. Ivan: 6, 23, 24, 50, 68, 70, 73, 85, 112.
Tekavčič dr. Fran: 102, 103.
Thun-Hohenstein, grof: 87, 90, 91.
Tominšek dr. Josip: 93.
Tosti Josip: 68.
Tresić-Pavičić dr. Ante: 203.
Triller dr. Karl: 34, 54.
Trnka vitez, minister: 112, 113.
Trstenjak Anton: 203.
Trubar Primož: 166, 174, 178.
Tuma dr. Henrik: 94.
Turk Josip: 68.
Tusar Vlastimil: 40.

Uhl J. Ph.: 53, 54, 59, 66, 69.

Velkovrh Ivan: 68.
Vodnik Valentin: 12, 186.
Vrhovnik Ivan: 192.

Weichselmann Adolf: 13.
Wester Josip: 126.
Wilson Woodrow: 40.
Winkler Andrej, baron: 29, 30.

Žitnik Fran: 68.
Žižek dr. Fran: 93.
Žmavec dr. Ivan: 94.
Žmavec dr. Jakob: 93.

Vsebinsko kazalo.

	Stran
Predgovor	3
Resnici prohod	5
Moja politična veroizpoved	10
Koalicija narodnonapredne stranke z Nemci	20
Izdajstvo nad koroškimi Slovenci	35
Usodne posledice tega izdajstva	40
Samoslovenski ulični napisi v Ljubljani	44
Akcija za slovensko vseučilišče v Ljubljani	84
Še enkrat: Fran Šuklje	99
Ustanovitev državne obrtne — sedanje srednje tehnične — šole	108
Poglavje o naši notranji osvoboditvi	118
Ko je bila sila najhujša, bil nam je rešitelj najbliže	130
Slovansko soporoštvo	144
Zaključek	148
Bilanca mojega življenja	150
O lepoti sveta	152
Dodatek: Katera slovenska izgovarjava je bolj upravičena in pravilnejša: el-kanje ali u-kanje in ve-kanje	164

Errata corrige!

V besedilu so ostale neke pomote, ki motijo smisel. Spoštovani čitatelji naj jih blagovolijo popraviti tako-le:

Na 17. strani se ima šesta beseda v peti vrsti od zgoraj glasiti: „h v a l o“.

Na 17. strani se ima druga beseda sedme vrste od zgoraj glasiti: „n a j o d v r a t n e j š i h“.

Na 26. strani se ima stavek trinajste in štirinajste vrste od zgoraj glasiti: „T a u v a ž e v a n j a o l a j š a l a s o p r o p a g a t o r j u z v e z e, *dr. J a n k u K e r s n i k u*, d e l o.“

Na 26. strani ima se druga beseda osme vrste drugega odstavka glasiti: „d e v i z a“, šesta beseda desete vrste pa: „n a m e š č a n j e“.

Na 30. strani ima se na devetnajsto in dvajseto vrsto drugega odstavka porazdeljena beseda glasiti: „i z p o v e d a v a l a“.

Na 36. strani ima se zadnja beseda prve vrste glasiti: „p o n u d i t i“.

Na 86. strani ima se tretja beseda v četrti vrsti drugega odstavka glasiti: „m o g l a“.

Na 109. strani ima se na deveto in deseto vrsto od spodaj porazdeljena beseda glasiti: „u s t a n o v i t i“.

Na 120. strani ima se četrta beseda pete vrste od spodaj glasiti: „p a s t r k a“.

Na 143. strani naj se v drugi vrsti od spodaj vejica za besedo smatra črta in postavi za besedo vedno, tako da se bo ves stavek glasil: „z a k a k r š n o s e d a n d a n e s k l j u b v s e m p r i d o b i t v a m h i g i j e n e i n i z s l e d k o m m e d i c i n s k e z n a n o s t i d o b a i z n a d o s e m d e s e t l e t s m a t r a š e v e d n o,“.

Na 150. strani ima se zadnja beseda pete vrste od spodaj glasiti: „z e m e l j s k i h“.

Na 171. strani ima se prva beseda petnajste vrste od zgoraj glasiti: „g o v o r i l i“.

Domžale
R 929
HRIBAR I.
Moji/3
929 Hribar I.
0080000301
COBISS
KNJIŽNICA DOMŽALE